

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Ievos Balsytės,
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studentės

Magistrinis darbas

**Civilinės teisinės netinkamo tėvų valdžios įgyvendinimo
pasekmės**

Vadovas: lekt. dr. Saulius Aviža

Recenzentė: lekt. dr. Giedrė Urbanavičiūtė

Vilnius 2011

Turinys

IŽANGA.....	2
1 TĖVŲ VALDŽIOS APRIBOJIMO PRIELAIDOS.....	6
1.1 ŠEIMOS AUTONOMIJOS PRINCIPŲ IR BŪTINOS VALSTYBĖS INTERVENCIJOS RYŠYS	7
1.1 PRIELAIDOS TĖVYSTĖS TEISIŲ ATĖMIMUI ARBA VAIKO PAĖMIMUI, NEATIMANT TĖVYSTĖS TEISIŲ, PAGAL 1969 M. LIETUVOS TARYBŲ SOCIALISTINĖS RESPUBLIKOS SANTUOKOS IR ŠEIMOS KODEKSĄ.....	13
1.3 ATSKIRI TĖVŲ VALDŽIOS APRIBOJIMO PAGRINDAI PAGAL 2000 M. LIETUVOS RESPUBLIKOS CIVILINĮ KODEKSĄ	15
2 NETINKAMO TĖVŲ VALDŽIOS ĮGYVENDINIMO PADARINIAI.....	21
2.1 VAIKO GLOBOS (RŪPYBOS) NUSTATYMAS	21
2.2 TĖVŲ ASMENINIŲ NETURTINIŲ TEISIŲ SUSPENDAVIMAS	31
2.2.1 TĖVŲ GALIMYBĖ MATYTIS SU VAIKU, NUSTAČIUS VAIKO GLOBĄ (RŪPYBĄ)	31
2.3 TĖVŲ TURTINIŲ TEISIŲ SUSPENDAVIMAS	35
2.3.1 TEISĖS TVARKYTI VAIKAMS PRIKLAUSANTĮ TURTAŲ NETEKIMAS	35
2.3.2 IŠLAIKYMO TEISINIŲ SANTYKIŲ YPATUMAI, APRIBOJUS TĖVŲ VALDŽIĄ	38
2.4 GALIMYBĖ ĮVAIKINTI VAIKĄ BE TĖVŲ SUTIKIMO	44
3 VALSTYBĖS INSTITUCIJŲ VAIDMUO, NUSTATANT GALIMAI NETINKAMAI ĮGYVENDINAMĄ TĖVŲ VALDŽIĄ	51
IŠVADOS.....	55
LITERATŪROS SĄRAŠAS	57
SANTRAUKA	64
SUMMARY	65

Ižanga

Darbo temos aktualumas. Teigti, kad šeimos teisė yra viena jautriausių civilinės teisės pošakių, nebūtų per drąsu. Apskritai, analizuojant bet kurią šeimos teisės institutą, neapsieitina be socialinių faktorių analizės. Teoriniu aspektu tėvų valdžios apribojimo pasekmės, jų apimtis, taip pat pasikeitimai vaiko ir tėvų ryšiuose, apribojus tėvų valdžią, nėra gausiai nagrinėti ir šiai temai aktualiais klausimais skirtingų teisininkų pozicijų nėra. Vis dėlto, didėjantis nepilnamečių motinų, socialinės rizikos šeimų skaičius bei kiti faktoriai lemia didėjantį bylų dėl tėvų valdžios apribojimo skaičių teismuose. Dėl šios priežasties analizuojamas institutas neabejotinai turi didelę tiek teorinę, tiek praktinę reikšmę.

Nepaisant to, kad šeimos teisiniai santykiai yra pakankamai nuosekliai sureglamentuoti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso¹ (toliau – CK) normų, jas taikant praktikoje susiduriama su tam tikromis problemomis. Pirma, pažymėtina, kad įstatymų leidėjas tam tikrais klausimais paliko plačias diskrecijos teises teismui, kadangi dalis teisės normų, reglamentuojančių tėvų valdžios apribojimo prielaidas, būdus ir pasekmes, yra vertinamojo pobūdžio. Kaskart privalo būti sprendžiamas klausimas dėl būtinos valstybės intervencijos ir teisės į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos² (toliau – EŽTK) 8 straipsnio prasme ribos. Antra, išlieka neaiškus globos (rūpybos) steigimo ir priežiūros reglamentavimas, taip pat galimybė esant tokiam reglamentavimui įgyvendinti pagrindinį globos (rūpybos) tikslą, t. y. suvienyti vaiką ir tėvus. Trečia, neaiškus ir tėvų, kurių valdžia buvo apribota, dalyvavimas jų vaiko įvaikinimo procese, o CK 3.219 straipsnio 3 dalis praktikoje visiškai nėra įgyvendinama. Ketvirta, pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) formuojamą praktiką, į „šeimos gyvenimo“ sąvoką patenka ne tik vaiko ir jo biologinių tėvų ryšiai, bet ir vaiko bei jo globėjų santykiai. Tačiau pagal dabartinį reglamentavimą, vaikui priklausančio turto tvarkymas šiuo aspektu yra skirtingas. Penkta, tiek nacionalinių, tiek tarptautinių teisės aktų garantuojama vaiko teisė į materialinį aprūpinimą dažnai lieka neįgyvendinta. Kyla klausimas, koku pagrindu tai vyksta – dėl netinkamo teisinio reglamentavimo ar kito, pavyzdžiui, socialinio pagrindo. Galiausiai, pagrįstai kyla klausimas, ar dabartinė vaiko teisių apsaugos institucijų sistema dėl darbų apimties, taip pat centrinės institucijos nebuvimo gali tinkamai ir laiku užtikrinti vaiko teisių apsaugą, kiek tai susiję su tėvų valdžios apribojimu ir taikytinomis pasekmėmis.

¹ Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

² Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.

Tyrimo tikslas. Šiam darbui keliamas tikslas – ištirti tėvams taikytinų pasekmių apimtį bei tėvų ir vaikų santykių pasikeitimus, laikinai arba neterminuotai apribojus tėvų valdžią, atskleidžiant teorines bei praktines šio klausimo problemas.

Pirmoje darbo dalyje pateikiama ir įvertinama teisės aktuose įtvirtintų normų bei teismų praktikoje suformuotų principų analizė tėvų valdžios apribojimo bylose. Šioje dalyje atliktos analizės metu išskiriami laikino ir neterminuoto tėvų valdžios apribojimo būdai, kurių pagrindu toliau darbe analizuojami konkretūs pasikeitimai, pasekmės, taikytinos tėvams.

Antroje darbo dalyje, kaip nurodyta, pateikiama konkrečių pasekmių, su kuriomis susiduria tėvai, teismo sprendimu apribojus tėvų valdžią, analizė. Vertinama, kaip taikytinų pasekmių apimtis skiriasi priklausomai nuo tėvų valdžios apribojimo būdo.

Trečioje darbo dalyje pateikiama valstybės pareigūnų ir institucijų, aktyviai dalyvaujančių tėvų valdžios apribojimo bei su tuo susijusių padarinių taikyme, veiklos analizė.

Tyrimo objektas. Šio darbo objektas yra civilinių teisinių pasekmių, atsirandančių tėvams dėl netinkamos tėvų valdžios įgyvendinimo, analizė. Pažymėtina, kad analizė pateikiama vertinant laikino ir neterminuoto tėvų valdžios apribojimo atveju taikytinų pasekmių apimtį. Dėmesys yra skiriamas ne tik teisės aktuose įtvirtintų, bet ir teismų praktikoje suformuotų principų analizei, todėl darbe analizuojamos ne tik CK normos, reglamentuojančios tėvų valdžios apribojimo prielaidas, būdus ir pasekmes, bet ir šių teisės normų aiškinimas ir taikymas Lietuvos teismuose. Taip pat darbe analizuojami globos ir rūpybos, išlaikymo bei įvaikinimo institutų klausimai, susiję su tėvų valdžios apribojimo pasekmėmis. Nurodytina, kad darbe plačiau analizuojami tie klausimai, dėl kurių yra susiduriama su praktinėmis ar teorinėmis problemomis.

Siekiant įvertinti, kaip konkretų reglamentavimą ar formuojamą teismų praktiką vertintų EŽTT, darbe yra pateikiama ir kai kurių „klasikinėmis“ vadinamų bylų analizė. Norint ištirti, ar kitose valstybėse nėra sukurto tinkamesnio reglamentavimo tėvų dalyvavimo jų vaikų įvaikinimo procese, darbe pateikiama šio klausimo reglamentavimo Anglijoje ir Vokietijoje analizė. Šiame darbe nebus atskirai analizuojamos procesinės teisės normos.

Tyrimo metodai. Siekiant nuodugniai ir tinkamai atlikti tyrimą, darbe naudojamos šiais tyrimo metodais: istoriniu, lyginamuoju, lingvistiniu, precedentiniu, sisteminiu ir loginiu.

Istorinis tyrimo metodas naudojamas lyginant CK ir Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos santuokos ir šeimos kodekse³ (toliau – SŠK) įtvirtintas teisės normas. Šios analizės ir lyginimo pagrindu pateikiamos išvados, kaip konkretūs teisiniai santykiai buvo sureglamentuoti atskirais laikotarpiais, kuriuo laikotarpiu reglamentavimas buvo tinkamesnis.

Lyginamojo metodo pagalba yra analizuojami kai kurių tėvų valdžios apribojimo pasekmių klausimų reglamentavimas kitose valstybėse, siekiant pateikti išvadas, ar šiose valstybėse nėra sukurtas tinkamesnis reglamentavimas. Pavyzdžiui, galimybės įvaikinti vaiką be tėvų sutikimo. Šiai analizei pasirinkta bendrosios teisės tradicijas puoselėjančios Anglijos ir kontinentinės teisės tradicijas puoselėjančios Vokietijos teisinės sistemos kaip skirtingų teisės tradicijų, tačiau gilias teisės ištakas turinčių valstybių pavyzdžiai.

Lingvistiniu metodu naudojamosi siekiant išaiškinti ir pateikti kai kurių darbe vartojamų sąvokų skirtumus, pavyzdžiui, „šeimos gyvenimas“, „laikinas tėvų valdžios apribojimas“, „neterminuotas tėvų valdžios apribojimas“. Šiuo metodu taip pat naudojamosi atskleidžiant bei vertinant tėvų valdžios apribojimą ir tėvų valdžios apribojimo pasekmes reglamentuojančių teisės normų turinį.

Analizuojant Lietuvos teismų praktiką tėvų valdžios apribojimo bei tėvams taikytinų padarinių bylose bei vertinant, ar teismai vadovaujasi jau suformuluotais precedentais ir tokiu būdu užtikrina vienodą teisės normų aiškinimą bei taikymą šio pobūdžio bylose, naudojamas precedentinis metodas. Šiuo metodu vadovaujantis taip pat vertinama, ar Lietuvos teismų praktika atitinka EŽTT praktiką. EŽTT praktika ypatingai analizuojama vertinant būtinos valstybės intervencijos ir privataus šeimos gyvenimo principo santykį, taip pat tėvų teisės bendrauti su vaiku, apribojus tėvų valdžią, klausimą.

Remiantis sisteminiu tyrimo metodu, vertinamos tėvų valdžios apribojimą reglamentuojančios teisės normos, taip pat šių teisės normų santykis su kitomis teisės normomis, kurios yra glaudžiai susijusios su tėvų valdžios apribojimu ir tėvams atsirandančiomis pasekmėmis, pavyzdžiui, teisės normos, reglamentuojančios globos ir rūpybos, išlaikymo, įvaikinimo teisinius santykius. Šio tyrimo metodo pagalba analizuojamas institutas tiriamas kaip kompleksinis reiškinys, vertinami sisteminiai ryšiai su kitais teisės institutais.

Loginis metodas naudojamas apibendrinant tiriamą medžiagą bei formuluojant autorės pozicijas ir išvadas.

Kaip minėta, šia tema iki šiol nėra atlikta daug tyrimų. Kita vertus, šio tyrimo temos konkretumas, t. y. tėvams taikytinos pasekmės, apribojus tėvų valdžią, teisės normų ir

---

³ Lietuvos TSR Aukščiausiosios tarybos ir Vyriausybės žinios, 1969, Nr. 21-186.

teismų praktikos vertinimas, keliami tikslai, taip pat nustatyta problematika atspindi šio darbo originalumą jau parašytų doktrinos darbų atžvilgiu.

Šaltiniai. Pagrindinis šio darbo šaltinis – CK. Analizuojamos ne tik tėvų valdžios apribojimą reglamentuojančios teisės normos, bet ir kitus institutus, pavyzdžiui, globos ir rūpybos, įvaikinimo, išlaikymo teisinius santykius reglamentuojančios teisės normos.

Daugeliu aspektų CK yra įtvirtinti tik bendrieji principai, pavyzdžiui, nėra nustatytos tėvų valdžios apribojimo termino ribos laikino tėvų valdžios apribojimo atveju, taip pat nėra įtvirtintas net pavyzdinis sąrašas pagrindų, kada galima konstatuoti, kad tėvų bendravimas su vaiku, apribojus tėvų valdžią, prieštarauja jo interesams, ir kt. Tai suponuoja, kad įstatymų leidėjas paliko teismams plačią diskrecijos teisę aiškinti teisės normas bei jas taikyti atsižvelgiant į kiekvienos konkrečios bylos faktines aplinkybes. Dėl šios priežasties didelis dėmesys darbe yra skiriamas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT), taip pat žemesnių instancijų Lietuvos teismų praktikos analizei bei vertinimui.

Nors analizuojama tema yra itin aktuali tiek teoriniu, tiek praktiniu aspektu, tenka pažymėti, kad iki šiol teoriniu aspektu tėvų valdžios apribojimo pasekmių klausimai nebuvo plačiai analizuoti, dėl to ir teisės doktrinos, kuria darbe remiamasi, yra mažiau. Vis dėlto paminėtini Gedimino Sagačio „Vaiko teisė į šeimos ryšius“, Valentino Mikelėno „Šeimos teisė“, taip pat Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras.

1 Tėvų valdžios apribojimo prielaidos

Dėl vaiko buvimo ypatingu teisės subjektu yra pripažįstama, kad vaikas nė dienos negali likti be tėvų priežiūros. Pažymėtina, kad tiek pagal Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo⁴ (toliau – VTAPI) 2 straipsnį, tiek pagal Jungtinių tautų vaiko teisių konvencijos⁵ (toliau – VTK) 1 straipsnį vaiku yra laikomas asmuo iki 18 metų, išskyrus atvejus, kai veiksniumi teismo tvarka pripažįstama anksčiau. Asmuo, nesulaukęs 18 metų, dėl objektyvių priežasčių, kuriomis laikytini fizinis ir psichinis nesubrendimas, negali laisvai disponuoti savo teisėmis, dėl to šių teisių įgyvendinimą pirmiausia privalo užtikrinti vaiko tėvai. O tam, savaime suprantama, būtinas nuolatinis ryšys tarp vaiko ir jo tėvų. Vis dėlto, dažnai pasitaiko situacijų, kai tėvai dėl objektyvių arba subjektyvių aplinkybių nenori ir / ar negali tinkamai rūpintis vaikais ir tokiu būdu įgyvendinti teisės aktuose įtvirtintas tėvų teises bei pareigas. Šios aplinkybės – tai prielaidos tėvų valdžios apribojimui⁶.

Paminėtina, jog aukščiau minėtas reikalavimas vaikui nuolat būti tėvų priežiūroje, yra svarbus ne tik dėl vaiko kaip specialaus teisės subjekto priežasties. Kiekvieno vaiko prigimtinė teisė augti šeimoje yra pripažįstama ir yra įtvirtinta bene visų valstybių nacionaliniuose teisės aktuose, taip pat tarptautinėse sutartyse bei teismų praktikoje. Pagrindiniame Lietuvos Respublikos teisės akte – Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (toliau – Konstitucija) įtvirtinta, kad „šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas“⁷. Būtent šeima užtikrina jos narių emocinį bei ekonominį saugumą, suteikia pagrindą vaikui formotis kaip asmenybei. Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalyje yra numatyta tėvų pareiga auklėti vaikus dorais bei ištikimais valstybės piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti. Be abejo, šios tėvų pareigos vykdymas nebūtų įmanomas be nuolatinio ryšio, bendravimo su vaiku, rūpinimosi jo dvasine bei materialine gerove. VTAPI 23 straipsnio 1 dalis įtvirtina vaiko teisę gyventi kartu su savo tėvais. Edukologai pripažįsta, kad vaiko ir jo biologinių tėvų ryšys yra esminė šeimos sudedamoji dalis, kritinė vertybė, saugotina kiekvienoje demokratinėje visuomenėje ir teisinėje valstybėje, o tėvai išskirtine emocine sąveika daro didelę įtaką vaiko elgesiui ir jo asmenybės formavimuisi⁸.

⁴ Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-807.

⁵ Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501.

⁶ Šiame kontekste sąvoka „tėvų valdžios apribojimas“ vartojama plačiąja prasme, pagal CK trečios knygos penktojo skirsnio pavadinimą, t. y. apimant tėvų ir vaikų atskyrimo institutą (CK 3.179 str.) ir tėvų valdžios apribojimo institutą (CK 3.180 str.).

⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 31-953; 1996, Nr. 64-1501. 38 str. 1 d.

⁸ MEILIUS, K.; JONAITIS, M. Šeimos struktūros ir tėvystės sampratos pokyčiai, turintys įtakos vaiko teisėms ir interesams. *Jurisprudencija*, 2007, nr. 12 (102), p. 11.

Vaiko ir tėvų ryšys kaip siektina vertybė įtvirtintas ir formuojamoje EŽTT praktikoje. Bylos *Johansen v. Norway* sprendime EŽTT pirmą kartą nurodė, kad „<...> pasitenkinimo jausmas, kurį jaučia tėvai ir vaikai dėl tarpusavio ryšio bei bendravimo, yra fundamentalus šeimos gyvenimo elementas, todėl visos valstybių vidaus priemonės, kaip nors kliudančios šiam pasitenkinimo jausmui, laikomas kišimusi į teisę, ginamą Konvencijos 8 straipsnyje“⁹. Ši byla tapo „klasikine“, o nurodytas EŽTT išaiškinimas atkartotas ir kitose panašaus pobūdžio bylose.

Išanalizavus atitinkamų teisės aktų nuostatas, taip pat teismų praktiką, yra akivaizdu, kad bendras šeimos gyvenimas, vaiko ir tėvų nenutrūkstamas ryšys laikytinas itin didele kiekvienos teisinės valstybės vertybe, suteikiančia išskirtinį komforto jausmą šeimos nariams. Pareiga imtis visų įmanomų priemonių šio ryšio nepertraukiamumui užtikrinti, garantuojant nepagrįsto kišimosi į privačius šeimos santykius nebuvimą, kyla valstybei. Dėl šios priežasties, valstybės intervencijos į privatų šeimos gyvenimą pagrindai, sprendžiant klausimus dėl būtinybės taikyti tėvų valdžios apribojimo institutą, tokiu būdu išskiriant tėvus su vaikais, yra ganėtinai riboti ir kiekvienu konkrečiu atveju privalo būti objektyviai pateisinami.

1.1 Šeimos autonomijos principo ir būtinos valstybės intervencijos ryšys

Vaiko gyvenimas šeimoje, jo tėvų valdžioje yra fundamentalus šeimos gyvenimo aspektas, būtina sąlyga užtikrinant kiekvieno vaiko galimybę tapti savarankišku ir patikimu visuomenės nariu. Kaip jau buvo minėta, valstybės intervencijos į privatų šeimos gyvenimą pagrindai pasižymi ribotumu, nes CK yra įtvirtintas baigtinis konkrečių pagrindų sąrašas, o bet koks įsikišimas privalo būti objektyviai pateisinamas. Atsakymas į klausimą, koks yra šeimos autonomijos principo ir būtinos valstybės intervencijos ryšys, yra problematiškas: visų pirma, riba tarp siekio apsaugoti šeimos narių interesus ir nepagrįsto valstybės įsikišimo yra labai siaura, antra, per didelis nukrypimas į vieną kažkurią pusę visuomet padaro žalos.

CK 3.155 straipsnio 1 dalis numato, kad „*vaikai iki pilnametystės ar emancipacijos yra tėvų prižiūrimi*“, o to paties straipsnio 2 dalis išvardina teises ir pareigas, kurios sudaro tėvų valdžios turinį: dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos, atsižvelgiant į jų fizinę ir protinę būklę sudaryti palankias sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, kad vaikas būtų parengtas savarankiškam gyvenimui

---

⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1996 m. birželio 27 d. sprendimas *Johansen v. Norway* byloje Nr. 17383/90.

visuomenėje. Iš tiesų tėvų valdžios samprata istoriškai labai kito. Iki 1989 m., kai buvo priimta VTK, įvairių valstybių teisės doktrinoje buvo galima rasti minimas tokias sąvokas: „tėvų teisės ir pareigos“, „tėvų galia ir pareigos“¹⁰. Tėvų teisė rūpintis, auklėti vaiką buvo suprantama kaip teikianti didesnę naudą tėvams negu jų vaikui. VTK įtvirtinus autonomines vaiko teises bei pareigas (civilines, ekonomines, socialines, kultūrinės ir kt.), kiekviena valstybė, prisijungusi prie šios konvencijos, įsipareigojo imtis visų įmanomų priemonių vaiko teisėms garantuoti. Tokiu būdu, keičiantis vaiko teisių koncepcijai, keitėsi ir tėvų valdžios samprata. Lordas Mackay LC pažymėjo, kad šiuolaikinė tėvų valdžios (angl. – *parental responsibility*) koncepcija pabrėžia, kad „*tos dienos, kai vaikas galėjo būti laikomas jo tėvų nuosavybe, tėvai turėjo teisę tikėtis, kad vaikas atliks tam tikrus naudingus darbus ir galės kreiptis į teismą dėl žalos, atsiradusios dėl tam tikrų vaikų veiksmų, atlyginimo, yra palaidotos amžiams. Didžiausias tėvystės tikslas yra pareiga rūpintis ir išauginti vaiką tinkamai fiziškai ir morališkai išsivysčiusiu žmogumi*“¹¹. Akivaizdu, kad tėvų valdžios koncepcija pasikeitė ir nors dabar tėvų valdžia yra suprantama daugiau kaip tėvų pareigos vaiko atžvilgiu, o VTK įtvirtino autonomines vaiko teises bei pareigas, realūs vaiko teisių pažeidimų, taip pat smurto prieš vaikus atvejai tik patvirtina, kad iki šiol vaiko teisių problema išlieka itin aktuali. Dėl šios priežasties yra būtini tolimesni sprendimai bei veiksmai vaiko teisių apsaugos srityje.

Šeima suteikia intymumo, emocinio stabilumo ir palaikymo, kurių reikia, kad tiek vaikai, tiek tėvai galėtų jaustis visaverčiais šiuolaikinėje visuomenėje¹². CK 3.5 straipsnio 1 dalis įtvirtina nuostatą, kad „*asmenys savo nuožiūra įgyvendina šeimos teises ir nevaržomai jomis naudojasi, taip pat ir teise į šeimos teisių gynybą*“. Ši teisės norma įtvirtina dispozityvumo principą (CK 1.137 str.), kuris reiškia, kad tik patys asmenys gali spręsti, kaip, kada, kokiais būdais bei apimtimi įgyvendinti jiems priklausančias, teisės aktų garantuojamas teises. Šeimos autonomijos principas yra pripažįstamas ir ginamas daugumoje liberaliosios demokratijos valstybių ir remiasi prezumpcija, kad šeima yra autonominis vienetas, kurio valdymas priklauso išimtinai jį sudarančių individų kompetencijai¹³. Tokiu būdu, tik šeimos nariai gali spręsti, kaip bus tvarkomi šeimos buities klausimai. Teisės teoretikai pripažįsta ir tai, kad plačiausiai šeimos autonomijos principas atsiskleidžia vaikų auginimo, auklėjimo ir jų priežiūros srityje. Būtent tėvams yra suteikta pirmumo teisė auginti ir auklėti vaikus pagal savo vertybių skalę, religinius, filosofinius ir kitokius įsitikinimus.

¹⁰ LOWE, N.; DOUGLAS, G. *Bromley's Family Law*. Oxford University Press, 2007, p. 369 – 372.

¹¹ *Ibid.*, p. 369 – 372.

¹² SAGATYS, Gediminas. *Vaiko teisė į šeimos ryšius*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006, p. 220.

¹³ *Ibid.*, p. 218.

Konkretumo dėlei pažymėtina, kad šiame darbe, vartojant sąvoką „šeimos gyvenimas“, šeima bus suprantama plačiaja prasme, t. y. apimant visus *de facto* šeimos ryšius, neapsiribojant šeimos gyvenimo supratimu *de jure*. Toks požiūris sietinas su nuolat kintančiais socialiniais bei kultūriniais šeimos modeliais. EŽTT byloje *Marckx v. Belgium* konstatavo, kad „konvencijos 8 str. prasme „šeimos gyvenimo“ samprata neapsiriboja santuokos pagrindu susiformavusiomis šeimomis ir gali apimti kitus *de facto* santykius. <...> Šeimos gyvenimas apima bent jau artimų giminaičių, pavyzdžiui, senelių ryšius ir santykius su vaikais, nes tokie giminaičiai gali užimti svarbią vietą šeimos gyvenime“¹⁴. Vadovaujantis šiuo EŽTT išaiškinimu, nors pirmenybė apibrėžiant „šeimos gyvenimo“ ribas yra teikiama vaiko ir tėvų ryšių pobūdžiui, „šeimos gyvenimo“ nustatymas yra fakto klausimas, priklausantis nuo to, ar asmenis sieja tarpusavio ryšiai¹⁵. Tokiu atveju, „šeimos gyvenimo“ sąvoka apima ir vaikų bei jų globėjų (rūpintojų) santykius.

Vis dėlto šeimos autonomijos principas, kaip ir daugelis kitų teisės principų, nėra absoliutus ir tam tikrais atvejais gali būti ribojamas. Asmuo, laisvai ir savo nuožiūra įgyvendindamas subjektines teises, privalo vadovautis bendraisiais teisės principais, pavyzdžiui, protingumo, sąžiningumo ir teisingumo principais, įtvirtintais CK 1.5 straipsnyje, taip pat bendro gyvenimo taisyklėmis, geros moralės principu (CK 3.5 str. 2 d.). Akivaizdu, kad šeimos narių teisių įgyvendinimo ribas nustato tiek imperatyvios teisės normos, tiek bendrieji teisės principai. Šių ribų peržengimas laikytinas piktnaudžiavimu teisėmis, o tokiais atvejais atsiranda valstybės intervencijos būtinybė. LAT 2010-10-07 apibendrinime pažymėjo, kad iš analizuojamų EŽTT jurisprudencijos pavyzdžių matyti, kad EŽTK 8 straipsnis įtvirtina ne tik asmens teisę į apsaugą nuo savavališko valdžios kišimosi į privatų šeimos gyvenimą, bet taip pat gali suponuoti valstybės institucijų pareigą įsikišti į privačių asmenų tarpusavio santykius, ypač pažeidžiamose situacijose (pavyzdžiui, smurto šeimose atvejais)¹⁶. Tiek tarp teisininkų, tiek tarp visuomenės narių yra plačiai diskutuojama, kokioms sąlygoms esant ir kokiomis priemonėmis valstybė turėtų įgyvendinti savo pozityviają pareigą reaguoti į galimas vaikui žalingas situacijas, smurtą šeimoje, kad tai nebūtų traktuojama kaip nepagrįstas įsikišimas į privatų šeimos gyvenimą. Kita vertus, asmenims (o konkrečiai analizuojamos temos atveju vaikams, kadangi būtent jie yra laikomi pažeidžiama visuomenės dalimi), prieš kuriuos yra naudojamas fizinis, psichologinis smurtas, kuriais yra nesirūpinama ar

¹⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1979 m. birželio 13 d. sprendimas *Marckx v. Belgium* byloje Nr. 00006833/74.

¹⁵ SAGATYS, Gediminas. Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*, 2002, nr. 33 (25), p. 85.

¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. spalio 7 d. apibendrinimas Nr. ŽTC-33-2.

kuriems tenka gyventi nesuvokiamai prastose buitinėse sąlygose privalo būti laiku užtikrinta valstybės pagalba. Vienareikšmis atsakymas į klausimą, kur yra riba tarp šeimos autonomijos principo ir būtinos valstybės intervencijos, padėtų tinkamai užtikrinti vaiko interesų apsaugą.

EŽTK 8 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad valstybės institucijos neturi teisės riboti privataus ir šeimos gyvenimo gerbimo teisės, išskyrus įstatymuose nustatytus atvejus ir „*kai tai būtina demokratinėje valstybėje valstybės saugumo, visuomenės apsaugos ar šalies ekonominės gerovės interesais, siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat būtina žmonių sveikatai ar moralei arba kitų asmenų teisėms ir laisvėms saugoti*“¹⁷. Atsižvelgiant į minėtą šeimos ryšių svarbą vaiko vystymuisi, EŽTT praktika, taikant EŽTK 8 straipsnio 2 dalį, formuojama ta linkme, kad šeimos ryšių nutraukimas ar modifikacija yra pateisinama tik išskirtiniais atvejais, esant ypač rimtiems pagrindams. Koks pagrindas gali būti pripažintas „rimtu“, laikytina vertinamuoju kriterijumi, kadangi teismų praktikoje šiuo klausimu nėra konkrečiau pasisakyta. Vis dėlto, išanalizavus EŽTT praktiką, darytina išvada, kad valstybės intervencija į privačius šeimos santykius bei vaiko atskyrimas nuo tėvų EŽTK įtvirtintų nuostatų nepažeidžia tik tuomet, kai yra įrodoma, jog tai buvo „būtina demokratinėje visuomenėje“, siekiant apsaugoti vaiko ir / ar tėvų teisėtus interesus, o valstybės pritaikyta įsikišimo priemonė yra numatyta įstatymuose¹⁸. EŽTT byloje *Gnahore v. France* pasisakė ne tik dėl valstybės intervencijos į privataus šeimos gyvenimą išimtinumo, bet ir dėl reikalavimo atsižvelgti į vaiko interesus: „*dėl tokio ypatingo žingsnio, kaip visų tėvų ryšių su vaiku nutraukimas, teismas laikosi požiūrio, kad tokio pobūdžio priemonė atskiria vaiką nuo jo šaknų ir gali būti pateisinama tik išimtinėmis aplinkybėmis ar viršesniais geriausiais vaiko interesais*“¹⁹. Atkreiptinas dėmesys, kad reikalavimas atsižvelgti į vaiko norus, vadovavimasis viršesniais vaiko interesais yra ganėtinai problematiškas. 1999 m. gruodžio 31 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarime Nr. 24 pažymėta, kad vaiko interesai – „*tai pirmiausia įstatymuose numatytos vaiko teisės ir galimybės šias teises įgyvendinti konkrečioje situacijoje*“. 2001 m. sausio 29 d. nutartyje LAT, pacitavęs minėto Senato nutarimo atitinkamą punktą, pratęsė mintį aiškindamas, kad „*vaiko interesai ir vaiko nuomonė neturėtų būti tapatinami. Vaiko*

¹⁷ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios, 1995, nr. 40-987. 8 str. 2 d.

¹⁸ SAGATYS, Gediminas. Vaiko atskyrimas nuo tėvų ir alternatyvioji globa Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*, 2003, nr. 41 (33), p. 29.

¹⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. sausio 17 d. sprendimas *Gnahore v. France* byloje Nr. 40031/98.

*nuomonė yra svarbi nustatant vaiko teisių įgyvendinimą, tačiau ji nėra privaloma*²⁰. Kartais vaikas gali netinkamai išreikšti savo norus, nesuprasti galimų pasekmių ir prieštarauti savo, kaip vaiko, interesams. Kita vertus, vaikui augant, keičiasi ir jo interesai, poreikiai. Vaiko interesai gali keistis ir dėl gyvenamosios aplinkos, jį supančių žmonių, taip pat sveikatos ir kitų sąlygų. Vis dėlto, teigtina, kad bendrieji kiekvieno vaiko interesai (poreikis turėti tinkamas socialines sąlygas psichiškai bei fiziškai vystytis, bendrauti su šeimos nariais, ir kt.) nesikeičia. Tačiau teismai, sprenddami, ar valstybės pritaikyta įsikišimo priemonė buvo „būtina demokratinėje visuomenėje“, privalo atsižvelgti ne tik į minėtus bendruosius vaiko interesus, bet ir į kitus, pavyzdžiui, vaiko interesą lankyti įvairius būrelius papildomai saviugdai, bendrauti su bendraamžiais, kitokiais būdais save realizuoti ir t. t. Akivaizdu, kad nuspręsti, ar įsikišimas į privačius šeimos santykius buvo būtinas, yra sudėtinga, ir tai reikalauja nuodugnaus kiekvienos konkrečios situacijos analizavimo. Tai yra pabrėžęs ir LAT: „*valstybės institucijų pareiga atlikti nuodugną šeimos situacijos ir suinteresuotų asmenų, ypač vaiko, interesų vertinimą, siekiant rasti sprendimą, geriausiai užtikrinantį galimybę suteikti vaikui saugią aplinką kaip būtiną sąlygą sveikam ir subalansuotam jo vystymuisi*“²¹. Rasti racionalią šeimos autonomijos ir būtinos valstybės intervencijos pusiausvyrą tikrai nėra paprasta, riba tarp siekio užtikrinti vaiko teisių apsaugą bei pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių pažeidimo yra išties siaura, o nukrypimas nuo šios pusiausvyros visuomet yra žalingas vienai arba kitai pusei. Atitinkamoms valstybės institucijoms pavėluotai sureagavus į įspėjimus apie galimą nesirūpinimą vaiku, smurtą prieš jį, spaudoje tenka skaityti tokias antraštes: „Šilutėje savo vaikus motina marino badu“²², „Neblaivus tėvas devynmetį trenkė į grindis“²³ ir t. t. Tokių skaudžių istorijų dažnai būtų galima išvengti, jeigu valstybės institucijos, kaimynai, darželių auklėtojai, mokyklų mokytojai, giminaičiai ar kiti asmenys laiku reaguotų ir imtųsi veiksmų situacijai pakeisti. Pavėluota valstybės reakcija tampa beprasmė. Iš kitos pusės žvelgiant, valstybės įsipareigojo gerbti privatų šeimos gyvenimą ir nepagrįsta intervencija, ginčui patekus į EŽTT, akivaizdžiai būtų vertinama neigiamai. Vertinant EŽTT praktiką, nepateisinamas tėvų ir vaiko ryšių

²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. sausio 29 d. nutartis civilinėje byloje *Vytautas Šeškas v. Zita ir Jonas Lengveliai*, Nr. 3K-3-105/2001, kat. 71.3; 71.4.

²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. sausio 22 d. nutartis civilinėje byloje *T. P. ir A. B. v. Šiaulių miesto savivaldybė ir Šiaulių miesto savivaldybės administracija*, Nr. 3K-3-23/2010, kat. 44.2.1; 44.2.4.2; 44.5.2.5.

²² *Šilutėje savo vaikus motina marino badu* [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-12-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrytas.lt/-12578412001257329532-šilutėje-savo-vaikus-motina-marino-badu.htm>> [žiūrėta 2010-12-07].

²³ *Neblaivus tėvas devynmetį trenkė į grindis* [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-12-07]. Prieiga per internetą: <http://www.alfa.lt/straipsnis/10419047/?Neblaivus.tevas.devynmeti.trenke.i.grindis=2010-11-02_12-38> [žiūrėta 2010-12-07].

nutraukimas laikytinas EŽTK 8 straipsnyje įtvirtintų teisių pažeidimu.

Vis dėlto, kaip minėta, tam tikrais atvejais valstybė, siekdama užtikrinti geriausius vaiko interesus, turi teisę įsibrauti į privatų šeimos gyvenimą. Tokie atvejai – tai situacijos, kai tėvai dėl objektyvių ir nuo jų elgesio nepriklausančių priežasčių arba dėl priežasčių, kurias lemia tėvų nenoras ar nemokėjimas rūpintis vaikais, užtikrinti jų emocinį bei materialinį saugumą, suteikti galimybes normaliai vystytis. Esant šioms nurodytoms aplinkybėms, tėvai ir vaikai gali būti išskiriami²⁴. CK 3.160 straipsnyje numatyta, kad tėvų valdžia pasibaigia vaikui sulaukus pilnametystės arba tapus veiksniam (3.160 str. 1 d.), taip pat, kai tėvų valdžia yra laikinai ar neterminuotai apribojama arba vaikas yra atskiriamas nuo tėvų (CK 3.160 str. 2 d.). CK 3.179 straipsnis detalizuoja tėvų valdžios atskyrimo prielaidas, įtvirtinant, kad tėvų ir vaikų atskyrimas yra toks tėvų valdžios apribojimo atvejis, kai tėvai dėl objektyvių priežasčių negali įgyvendinti tėvų valdžios. Nuspręsti, ar tokios aplinkybės egzistuoja ir ar jos yra objektyvios, kiekvienu konkrečiu atveju yra teismo diskrecija. Paprastai objektyviomis aplinkybėmis, dėl kurių vaikai turėtų būti atskiriami nuo tėvų, pripažįstama tėvų liga (pavyzdžiui, psichikos liga, fizinis neįgalumas ar bet kuri kita liga, dėl kurios jie patys turi būti prižiūrimi ir slaugomi), taip pat, kai dėl susiklosčiusių aplinkybių tėvai negali materialiai išlaikyti vaiko, aprūpinti būtiniausiomis reikmėmis, tėvams išvykus į ilgalaikę komandiruotę darbo reikalais²⁵. Pažymėtina, kad vaiko ir tėvų atskyrimas, priešingai negu tėvų valdžios apribojimas, yra ne sankcija, o tik priemonė vaiko teisėms apsaugoti. Dėl šios priežasties, vaiką atskyrus nuo tėvų, tėvai netenka teisės gyventi su vaiku, taip pat reikalauti grąžinti vaiką iš asmenų, kurie gauna teisę rūpintis vaiku, tačiau kitomis teisėmis tėvai gali naudotis tiek, kiek tai yra įmanoma bei kiek tokių teisių įgyvendinimas nekenkia vaiko interesams²⁶. Kaip minėta, tėvai ir vaikai yra atskiriami susiklosčius objektyvioms aplinkybėms, kai tėvai nebegali įgyvendinti tėvų valdžios, tai nėra nuo tėvų valios priklausantys veiksniai. Vaikų ir tėvų atskyrimo institutas nepatenka į šio darbo temos ribas, dėl to plačiau nebus analizuojamas.

Priemonė, taikoma tėvams už netinkamos tėvų valdžios įgyvendinimą, kai nebepadeda išpėjimai, vaiko teisių apsaugos tarnybos vizitai, yra laikinas arba neterminuotas tėvų valdžios apribojimas. Pažymėtina, kad, keičiantis netinkamo tėvų

---

²⁴ Šiuo atveju darbo autorė turi omenyje vaiko ir tėvų „išskyrimą“ plačiąja prasme, t. y. ne tik vaiko ir tėvų atskyrimą pagal CK 3.179 straipsnį, bet ir laikiną / neterminuotą tėvų valdžios apribojimą, įtvirtintą CK 3.180 straipsnyje.

²⁵ SMIRNOVIENĖ, Zita in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2002. 3.179 str.

²⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, nr. 74. 3.179 str. 3 d.

teisių ir pareigų įgyvendinimo reglamentavimui, keitėsi ir tokiu atveju taikytinos sankcijos. Toliau darbe bus analizuojama, kaip ir dėl kokių priežasčių keitėsi dėl netinkamo tėvų valdžios įgyvendinimo tėvams taikomi padariniai bei atskiri tėvų valdžios apribojimo pagrindai.

1.1 Prielaidos tėvystės teisių atėmimui arba vaiko paėmimui, neatimant tėvystės teisių, pagal 1969 m. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Santuokos ir šeimos kodeksą

1969 m. liepos 16 d. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos įstatymu „Dėl Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Santuokos ir šeimos kodekso patvirtinimo“ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Aukščiausioji Taryba nutarė patvirtinti Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos santuokos ir šeimos kodeksą ir nustatyti, kad jis įsigalioja nuo 1970 metų sausio 1 dienos. Tokiu būdu įsigaliojo Santuokos ir šeimos kodeksas, galiojęs daugiau negu trisdešimt metų, t. y. iki Lietuvos Respublikos civilinio kodekso priėmimo²⁷. Nors bendrosios šeimos teisės santykių reglamentavimo gairės išliko ir šiuo metu galiojančiame CK, vis dėlto yra paminėtini tam tikri šiam darbui aktualūs SŠK numatyti tėvų valdžios reglamentavimo ypatumai.

„Komunistiškai auklėti augančiąją kartą, vystyti fizines ir dvasines jos jėgas yra svarbiausia šeimos pareiga“²⁸. SŠK 1 straipsnyje buvo numatyta, kad vienas iš šio kodekso uždavinių yra auklėti vaikus šeimoje²⁹. Iš šių nuostatų darytina išvada, kad prioritetas vaikui augti šeimoje, būti jo tėvų valdžioje buvo įtvirtintas jau SŠK. Tėvai, augindami vaikus, suteikdami tinkamas sąlygas vaikui fiziškai ir dvasiškai vystytis, privalo „auklėti savo vaikus, rūpintis jų fiziniu vystymusi ir mokymu, ruošti visuomenei naudingam darbui, auginti garbingais socialistinės visuomenės nariais“³⁰. Iš esmės ši nuostata suponuoja, kad pagal SŠK tėvai turėjo daugiau pareigas rūpintis vaikais, tinkamai juo prižiūrėti, negu teises vaikų atžvilgiu.

SŠK numatė dviejų rūšių padarinius, kuriuos teismas galėjo pritaikyti tėvams netinkamai įgyvendinant tėvų valdžią: tėvystės teisių atėmimas ir vaiko paėmimas, neatimant tėvystės teisių. Pažymėtina, kad tėvystės teisės pagal SŠK 71 straipsnį galėjo būti atimamos, nustačius, kad tėvai „*vengia vykdyti savo pareigą auklėti vaikus arba*

²⁷ 1969 m. liepos 16 d. Įstatymas dėl Lietuvos TSR Santuokos ir šeimos kodekso patvirtinimo. 1 str.

²⁸ 1969 m. Santuokos ir šeimos kodeksas. Lietuvos TSR Aukščiausiosios tarybos ir Vyriausybės žinios, 1969, Nr. 21-186.

²⁹ *Ibid.*, 1 str.

³⁰ *Ibid.*, 65 str.

piktnaudžiauja savo tėvystės teisėmis, žiauriai elgiasi su vaikais, daro žalingą įtaką vaikams savo amoraliu, antivisuomenišku elgesiu, taip pat jeigu tėvai yra chroniški alkoholikai ar narkomanai". Taigi, aplinkybės, kai tėvai dėl tingumo, nenoro, nemokėjimo, abejingumo ar kitų priežasčių, kurios iš esmės priklauso nuo tėvų, tinkamai nesirūpina vaikais, daro jiems žalingą įtaką, buvo pripažįstamos prielaidomis atimti tėvų valdžią, vaiką perduodant globos ar rūpybos institucijoms. Pažymėtina, kad, atėmus tėvų valdžią, tėvai netekdavo visų asmeninių ir turtinių teisių, pagrįstų giminyste su vaiku, tačiau tai neatleisdavo tėvų nuo pareigos išlaikyti vaiką (SŠK 73 str.). Vis dėlto, tėvams buvo palikta galimybė matytis su vaiku, nustačius, kad bendravimas su tėvais nesukels vaikui žalingų pasekmių ir jeigu vaikas nebuvo įvaikintas.

Įdomu yra tai, kad SŠK kaip atskirą pagrindą tėvų valdžiai atimti numatė tėvų chronišką alkoholizmą ar narkomaniją. Akivaizdu, kad tėvai, kurie piktnaudžiauja alkoholiu ar narkotinėmis medžiagomis, negali tinkamai pasirūpinti vaikais, suteikti tinkamų gyvenimo sąlygų. Vien tai, kad vaikui tenka augti su nuolat nuo alkoholio ar narkotinių medžiagų apsvaigusiais tėvais, gali padaryti didelę neigiamą įtaką normaliam vaiko vystymuisi, o tokios situacijos yra netoleruotinos. Priešingai, kaip buvo nurodyta aukščiau, valstybės, prisijungusios prie VTK, įsipareigojo imtis visų įmanomų priemonių vaiko teisėms ir teisėtiems interesams apsaugoti. Tačiau, inicijuojant tėvystės atėmimą minėtu pagrindu pagal SŠK, pakakdavo medicininio patvirtinimo, kad tėvai serga alkoholizmu ar narkomanija³¹. Tokiu atveju, pripratimas prie alkoholio ar narkotinių medžiagų buvo laikytina objektyvia aplinkybe, dėl kurios vaikas negali gyventi su tėvu ar motina, ir atskirai įrodinėti kitų pagrindų tėvystės atėmimui, kaip antai, vengimo vykdyti pareigą auklėti vaiką, žiauraus elgesio su vaiku, ar apskritai, žalos, atsirandančios dėl tėvų alkoholio ar narkotinių medžiagų vartojimo, nebuvo reikalaujama.

Kitas institutas, kurį teismai galėjo taikyti tėvams netinkamai įgyvendinant tėvų teises bei pareigas – SŠK 78 straipsnyje įtvirtintas vaiko paėmimas iš tėvų ir perdavimas globos ir rūpybos institucijoms, jeigu „*palikti vaiką pas asmenis, pas kuriuos jis yra, jam pavojinga*”. SŠK nedetalizavo, kokioms „pavojingoms” sąlygoms esant vaikas galėjo būti paimtas iš tėvų globos, todėl darytina išvada, kad nuspręsti, ar yra būtinybė paimti vaiką iš tėvų, neatimant iš jų tėvystės teisių, buvo teismo diskrecija ir „pavojingumas” priklausydavo nuo kiekvienu konkrečiu atveju atskleistų aplinkybių.

LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 1997 m. vasario 26 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-250 konstatavo, kad pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai

---

³¹ SMIRNOVIENĖ, Zita in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2002. 3.180 str.

visapusiškai ir pilnutinai išnagrinėjo visas bylos aplinkybes ir, konstatavę vaikų interesų pažeidimą, atėmė tėvystės teises iš atsakovų. Kasacinės instancijos teismas nurodė, kad bylos duomenimis, buitinių sąlygų tyrimo aktais, liudytojų parodymais nustatyta, kad „atsakovai vengia vykdyti savo pareigą auklėti vaikus, nesirūpina jų doroviniu auklėjimu, fiziniu vystymu, mokymu, sveikata, verčia juos elgetauti, savo amoraliu elgesiu daro neigiamą įtaką vaikams, šiais veiksmais pažeisdami vaikų teisėtus interesus”³². Teismas taip pat nurodė, kad atsakovai nepagrįstai teigia, jog neturi materialinių galimybių tinkamai vykdyti tėvystės pareigas, mat jie gauna valstybės teikiamas pašalpas vaikų išlaikymui, materialinę paramą atsakovams teikia žemės ūkio bendrovė, pieno kombinatas, apranga aprūpina globos ir rūpybos institucijos iš gaunamos labdaros ir visa ši pagalba yra pakankama būtinam vaikų aprūpinimui. Įvertinę tai, kad atsakovams buvo taikytos teisminės ir visuomeninio poveikio priemonės, tačiau atsakovai savo elgesio vaikų atžvilgiu nepakeitė, kasacinės instancijos teismas konstatavo, kad atsakovams tėvų valdžia atimta pagrįstai dėl jų kaltės, ne dėl objektyvių aplinkybių, bei matant, kad nėra tikėtina, jog tėvų elgesys pasikeis.

Akivaizdu, kad dar galiojant SŠK, teismams buvo paliekami platūs įgaliojimai analizuoti kiekvieną situaciją ir interpretuoti gyvenimo šeimoje sąlygų pavojingumą vaikui. Be abejonės, pagrindinis „lūžis” teisiniame reglamentavime, įvykęs 2000 m. priėmus šiuo metu galiojantį CK ir pakeitęs netinkamo tėvų teisių ir pareigų įgyvendinimo pasekmių reglamentavimą – tėvų valdžios atėmimo instituto panaikinimas. Toliau darbe bus analizuojami šie pasikeitimai, įvertinant aktualią teismų praktiką, probleminius aspektus, kurie išskyla sprendžiant klausimus dėl tėvų valdžios apribojimo.

1.3 Atskiri tėvų valdžios apribojimo pagrindai pagal 2000 m. Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą

1990 m. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, SŠK, kaip ir nemaža dalis kitų teisės aktų, priimtų iki nepriklausomybės atkūrimo, nenustojo galioti. Tik 2001 m. liepos 1 d., įsigaliojus naujam CK, tam tikra apimtimi pasikeitė netinkamo tėvų valdžios įgyvendinimo reglamentavimas. Iš esmės nebūtų klaidinga teigti, kad CK įsigaliojimas reiškė ir naujo, šiuolaikinio šeimos teisės raidos etapo pradžią. Šeimos santykių reglamentavimas ne tik pakito iš esmės, bet taip pat buvo sudarytos sąlygos atsirasti naujiems institutams – partnerystei, vedybų sutarčiai ir kt. Kaip jau buvo minėta, SŠK

---

³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1997 m. vasario 26 d. nutartis civilinėje byloje *Jurbarko rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba v. Birutė ir Vytautas Cikanai*, Nr. 3K-250, kat. 11.

buvo numatyta galimybė atimti tėvų valdžią, tėvams vengiant vykdyti savo pareigą auklėti vaikus arba piktnaudžiaujant tėvystės teisėmis, žiauriai elgiantis su vaikais, darant jiems žalingą įtaką savo amoraliu, antvisuomenišku elgesiu, taip pat dėl chroniško alkoholizmo ar narkomanijos (SŠK 71 str.). Priėmus naują CK, tėvų valdžios atėmimo instituto nebeliko. Pagrindiniame šalies teisės akte, Konstitucijoje, įtvirtinta, kad šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas, o tėvai turi teisę ir pareigą auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti³³. Ši tėvų teisė bei pareiga yra prigimtinė ir negali būti atimta. Būtent dėl šios priežasties, rengiant šiuo metu galiojantį CK, buvo atsisakyta tėvystės teisių atėmimo instituto.

CK 3.180 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad „*kai tėvai vengia atlikti savo pareigas auklėti vaikus, piktnaudžiauja tėvų valdžia, žiauriai elgiasi su vaikais, daro žalingą įtaką vaikams savo amoraliu elgesiu arba nesirūpina vaikais, teismas gali priimti sprendimą dėl laikino ar neterminuoto tėvų valdžios apribojimo*“³⁴. Šiame straipsnyje yra įtvirtintas baigtinis tėvų valdžios apribojimo pagrindų sąrašas, o tai reiškia, kad šio sąrašo negalima aiškinti plečiamai. Taigi, esant tėvų kaltei, vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo priemonė yra tėvų valdžios apribojimas. 2008 m. lapkričio 10 d. nutartyje LAT pažymėjo, kad tėvų valdžios apribojimo institutas taikytinas siekiant išsaugoti vaiko sveikatą, sudaryti normalias gyvenimo sąlygas ir perspėti tėvą (motiną) dėl netinkamo tėvų valdžios įgyvendinimo³⁵. Pripažįstama, kad laikinas arba neterminuotas tėvų valdžios apribojimas atlieka nubaudo ir prevencinę / auklėjamąją funkcijas. Tėvų valdžios esmė yra įtvirtinta Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalyje. Jeigu tėvai nesirūpina savo vaikų sveikata, jų tinkamu auklėjimu, priežiūra, ugdymu, tinkamų buitinių sąlygų sudarymu ir kita, tai reiškia, jog jie nevykdo savo konstitucinės pareigos, o tai Lietuvos teismų formuojamoje praktikoje yra pripažintina pakankamu pagrindu taikyti tėvų valdžios apribojimo institutą ir jo sukeliamas pasekmes³⁶. Taigi nėra reikalaujama, kad visais atvejais būtų konstatuojamas piktnaudžiavimas tėvų valdžia, žiaurus elgesys su vaikais ir kt. Tėvų valdžiai apriboti pakanka vien to fakto, kad tėvai nevykdo savo pareigos rūpintis

³³ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 31-953; 1996, Nr. 64-1501. 38 str.

³⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, nr. 74. 3.179 str. 1 d.

³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. lapkričio 10 d. nutartis *D. P. v. A. P.*, Nr. 3K-3-544/2008, kat. 77.6; 114.8.2.

³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje *Kauno miesto apylinkės vyriausiasis prokuroras v. Genovaitė Namavičienė*, Nr. 3K-3-492/2005, kat. 74.2.5; 77.6.

vaikais³⁷. Įstatymų leidėjas neįtvirtino net pavyzdinio sąrašo, kuriuo vadovaudamasis teismas galėtų spręsti, kokiū būdu apriboti tėvų valdžią, t. y. laikinai ar neterminuotai. Šio klausimo išsprendimas, vertinant faktines aplinkybes bei tėvų kaltės pobūdį, paliktas teismo diskrecijai³⁸. Esminis kriterijus, ribojant tėvų valdžią, – nustatyti tėvų veiksmus, kuriais dėl jų kaltės neįgyvendinama arba įgyvendinama priešingai vaiko interesams tėvų valdžia, ir įvertinti jų pobūdį. Teismas, atsižvelgdamas į šiuos kriterijus ir į faktines bylos aplinkybes, sprendžia, kokią vaiko teisių ir interesų apsaugos bei gynimo priemonę taikyti ir kokį tėvų valdžios apribojimą (laikiną ar neterminuotą) nustatyti. Šių klausimų išsprendimas priklauso nuo faktinių bylos aplinkybių, pažeidžiamų konkrečių vaiko teisių ir interesų laipsnio, pažeidimų pobūdžio, taip pat galimybės panaikinti vaiko teisių ir interesų pažeidimus, sudarant sąlygas jų apsaugai. Kiekvienu atveju taikant tėvų valdžios apribojimo institutą, be abejo, pripažįstama, kad daug svarbiau yra užkirsti kelią vaiko teisės ir interesus pažeidžiantiems veiksams, negu kovoti su tokių veiksmų padariniais.

2005 m. spalio 19 d. LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija civilinėje byloje Nr. 3K-3-492/2005 pasisakė dėl laikino tėvų valdžios apribojimo kaip prevencinės priemonės tėvams, siekiant, kad jie pakeistų savo elgesį. Šioje byloje teismas pažymėjo, kad „*tėvų pareigų nevykdymas dėl aplaidumo ar abejingumo savo tėviškoms pareigoms, laikytina jų kaltais veiksmais*“, o kalti veiksmai sudaro pagrindą apriboti tėvų valdžią. Vis dėlto, šioje byloje buvo nustatyta, kad atsakovė nesugebėjo tvarkytis buityje ir tinkamai prižiūrėti vaikų bei juos auklėti. Iš kitos pusės, teismas pripažino, kad atsakovė supranta savo motinystės pareigas ir gali jas vykdyti, nes, prokurorui kreipusis į teismą dėl motinos valdžios apribojimo, susirūpino vaikų auklėjimu ir priežiūra, namų aplinkos sutvarkymu ir kita. Kasacinės instancijos teismas konstatavo, kad „*tėvų valdžios apribojimo institutas atlieka ne tik baudimo, bet ir auklėjamąją, prevencinę funkciją, todėl laikinas tėvų valdžios apribojimas gali būti taikomas kaip prevencinė priemonė tėvams, kad jie pakeistų savo elgesį ir gyvenimo būdą, taip pat kaip būdas apsaugoti vaiką nuo būsimos žalos, nelaukiant, kol ši jam bus padaryta*“³⁹. Šioje byloje LAT atsakovei pritaikė laikiną tėvų valdžios apribojimą, įvertinęs, kad atsakovė visgi supranta savo pareigas vaikų atžvilgiu ir gali jas įgyvendinti, todėl neterminuotas tėvų valdžios apribojimas būtų

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 3 d. nutartis *Šiaulių miesto savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyrius v. V. D. (M.), A. D., tretieji asmenys J. S., V. L., Klaipėdos miesto savivaldybės administracijos Socialinio departamento vaiko teisių apsaugos tarnyba*, Nr. 3K-3-95/2009, kat. 77.6; 82.2.2.

³⁸ SMIRNOVIENĖ, Zita in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2002. 3.180 str.

³⁹ Apie laikiną tėvų valdžios apribojimą kaip prevencinę priemonę tėvams Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisakė ir kitose bylose, pvz. 2002 m. spalio 23 d. nutartimi *R. Č. v. S. K., tretieji asmenys Prienuj rajono savivaldybės vaiko teisių apsaugos tarnyba, Birštono miesto savivaldybės socialinės paramos skyrius*, Nr. 3K-3-1225/2002, kat. 71.5.

nepagrįstas ir per griežtas įsibrovimas į šeimos gyvenimą. Autorė pritaria tokiems teismo argumentams. Neterminuotas tėvų valdžios apribojimas savo sukeliomomis pasekmėmis yra žymiai griežtesnė priemonė negu laikinas tėvų valdžios apribojimas⁴⁰. Dėl šios priežasties manytina, kad neterminuotas tėvų valdžios apribojimas turėtų būti taikomas kaip *ultima ratio* ir tik išimtiniais atvejais. Tokią nuomonę galima pagrįsti ir civiliniuose teisiniuose santykiuose taikytinu proporcingumo principu, kuris reiškia, kad tarp taikomų priemonių ir tikslų, kurių norima šiomis priemonėmis pasiekti, turi būti išlaikytas proporcingumas. Taigi teismai, taikydami vienas ar kitas priemones, neturėtų suvaržyti asmens teisių labiau negu iš tikrųjų yra reikalinga konkrečioje situacijoje. Laikinas tėvų valdžios apribojimas jau yra laikytinas tam tikrais suvaržymais tėvams, kadangi suspenduojamos tėvų asmeninės ir turtinės teisės. Šioje konkrečioje situacijoje teismai padarė teisingą išvadą, įvertinę motinos susirūpinimą vaikais bei namais, kai prokuroras kreipėsi į teismą dėl tėvų valdžios apribojimo, ir konstatavę, kad neterminuotas tėvų valdžios apribojimas šioje konkrečioje situacijoje yra per griežta priemonė. Tokiu būdu laikinas tėvų valdžios apribojimas yra teisinga priemonė įspėjant motiną, kad ji keistų savo gyvenimo būdą bei elgesį su vaikais.

Paminėtina ir tai, kad pagal formuojamą teismų praktiką teismas, nusprendęs laikinai apriboti tėvų valdžią, neprivalo nustatyti konkretaus tėvų valdžios apribojimo termino. Iš vienos pusės, tokią teismų poziciją galima būtų paaiškinti neterminuoto tėvų valdžios apribojimo kaip *ultima ratio*, taip pat neterminuoto tėvų valdžios apribojimo taikymo tik padarius išvadą, kad tėvai daro ypatingą žalą vaiko raidai ar visiškai juo nesirūpina ir nėra duomenų, kad padėtis galėtų pasikeisti, pagrindais. Teismų siekis užtikrinti, kad ši priemonė būtų taikoma tik išimtiniais atvejais, taip siekiant suteikti tėvams galimybę pakeisti savo gyvenimo būdą, požiūrį į tėvystės pareigas ir išsaugoti visas teises auginti vaikus, atitinka tiek nacionaliniuose, tiek tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtintą tėvų ir vaikų ryšio išsaugojimo principą. Vis dėlto, kyla klausimas, ar termino nenustatymas, laikinai apribojus tėvų valdžią, gali suponuoti, kad tėvų valdžia yra apribojama neterminuotai.

Lietuvos teismų praktika formuojama ta linkme, kad, esant sudėtingiems tėvų, globėjų ir vaiko santykiams bei neaiškiam laikui, kada gali išnykti aplinkybės, dėl kurių laikinai apribojama tėvų valdžia, ir ar iš viso taip gali atsitikti, teismas gali nenustatyti

---

⁴⁰ Autorė pažymi, kad, teismo sprendimu apribojus tėvų valdžią neterminuotai, vadovaujantis CK 3.180 straipsnio 3 dalimi bei 3.214 straipsniu, vaikas gali būti įvaikinamas be atskiro tėvų sutikimo. CK 3.219 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad, praėjus vieneriems metams nuo laikino tėvų valdžios apribojimo, jeigu jis nėra panaikinamas, vaikas įtraukiamas į galimų įvaikinti vaikų sąrašą, tačiau bet kokių atveju įvaikinti vaiko negavus tėvų sutikimo negalima.

laikino tėvų valdžios apribojimo termino⁴¹. LAT civilinėje byloje Nr. 3K-3-95/2009 taikė laikiną tėvų valdžios apribojimą, konstatavęs, kad tėvai anksčiau nevykdė pareigos rūpintis vaiku, tačiau bylos nagrinėjimo metu buvo konstatuota, kad visgi tėvai siekia užmegzti santykius su vaiku ir jį susigražinti. Atsižvelgdama į tai, taip pat į atsakovų kaltės pobūdį dėl tėvų pareigų nevykdymo, teisėjų kolegija konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismas teisingai pasinaudojo įstatymų leidėjo jam suteikta diskrecijos teise ir pagrįstai atsakovams nustatė laikiną tėvų valdžios apribojimą. Nagrinėjamu klausimu yra aktualu ir tai, kad kasacinės instancijos teismas pažymėjo, jog „*negali būti paneigiama biologinių tėvų teisė turėti galimybes bendrauti su vaiku, o tėvų ir vaiko, kuris tam tikrą laiką gyveno globėjų šeimoje, santykiams atnaujinti būtina pasiruošti, taip pat šiam tikslui pasiekti reikia aktyvaus ir supratingo visų suinteresuotų asmenų bendradarbiavimo*”. Nurodytina, kad teismo sprendimas dėl laikino tėvų valdžios apribojimo nustatymo neįgyja *res judicata* galios, todėl tėvai gali kreiptis teismą dėl laikino tėvų valdžios panaikinimo, kai tik išnyks aplinkybės, dėl kurių tėvų valdžia buvo apribota. Tokiu atveju, teismo sprendimas laikinai apriboti tėvų valdžią, nenustatant konkretaus apribojimo termino, nereiškia tėvų valdžios apribojimo neterminuotumo prezumpcijos⁴².

Laikino ir neterminuoto tėvų valdžios apribojimo padariniai yra skirtingi ta prasme, kad laikino tėvų valdžios apribojimo atveju tėvai netenka teisės gyventi su vaiku, tačiau kitos teisės tėvams išlieka tiek, kiek tai yra įmanoma arba nekenkia vaikui. Tuo tarpu neterminuoto tėvų valdžios apribojimo atveju padariniai žymiai griežtesni, kadangi vaiką galima įvaikinti net ir be tėvų rašytinio sutikimo. Be to, neterminuotai apribojus tėvų valdžią, tėvai netenka teisės gauti iš vaikų išlaikymą. Nors tokios teismų praktikos formavimas įneša neaiškumo į teisinį reglamentavimą (visiškai nėra aišku, kokiam terminui tėvų valdžia apribojama), siekis apsaugoti bendrą šeimos gyvenimą tais atvejais, kai neterminuotas tėvų valdžios apribojimas yra per griežta priemonė, autorės nuomone, yra pakankamas pagrindas tokiai teismų praktikai pagrįsti.

Situacijos, kokią LAT teko nagrinėti civilinėje byloje Nr. 3K-3-492/2005 kelia ir kitą pagrįstą klausimą – ar tam tikros tėvų daromos vaikų auklėjimo klaidos traktuotinos kaip tėvų kaltė ar kaip klaidos, padarytos dėl aplinkybių, nepriklausiusių nuo tėvų valios, pasitaiko ganėtinai dažnai. Galima vardinti ne vieną priežastį, kuri lemia / gali lemti vaikų auklėjimo klaidas. Viena iš jų – nemažėjantis nepilnamečių motinų skaičius šalyje.

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 3 d. nutartis *Šiaulių miesto savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyrius v. V. D. (M.), A. D., tretieji asmenys J. S., V. L., Klaipėdos miesto savivaldybės administracijos Socialinio departamento vaiko teisių apsaugos tarnyba*, Nr. 3K-3-95/2009, kat. 77.6; 82.2.2.

⁴² *Ibid.*

Naujausi Statistikos departamento duomenys parodo, kad nepilnamečių motinų (14 – 17 metų) skaičius 2009 m. yra tik nežymiai mažesnis už ankstesnių metų duomenis: 2007 metų duomenimis 610 nepilnamečių tapo motinomis, 2008 m. – 623, o 2009 m. šis skaičius sumažėjo iki 520⁴³. Matyti, kad nepilnamečių motinų skaičius Lietuvoje išlieka ganėtinai stabilus. Suprantama, kad nepilnametės motinos, kurios tiek pagal VTAPI, tiek pagal VTK, pačios laikytinos vaikais, nėra pasiruošusios motinystei, gali tinkamai nesuvokti kylančių pareigų svarumo, neturi įgūdžių vaikų auginimui ir todėl tikėtina, kad šių motinų tarpe auklėjimo klaidos gali pasitaikyti dažniau. Nepilnametystė, kaip minėta, nėra vienintelis veiksnys. Išskirtini ir kiti faktoriai, kaip antai, kaimuose gyvenančios šeimos, neturinčios galimybės gauti reikiamos informacijos apie vaikų auginimą, auklėjimą, būtinų sąlygų normaliam vaiko vystymuisi sudarymą ir pan. Paminėtina, kad ir socialinės rizikos šeimų skaičius Lietuvoje nemažėja ir išlieka ganėtinai stabilus: 2007 m. Lietuvoje buvo 11 958 socialinės rizikos šeimos, 2008 m. tokių šeimų buvo 11 350, o 2009 m. – 11 121⁴⁴. Šiai dienai nėra susiformavusios teismų praktikos, kurią įvertinus būtų galima padaryti konkrečias išvadas, išskirti principus, pagal kuriuos teismai priima vienokį ar kitokį sprendimą. CK nustatyta, kad tėvų valdžia gali būti apribojama tik nustačius tėvų kaltę (CK 3.180 str.), o įstatymų leidėjas paliko teismams plačias veikimo ribas, vertinant ir nustatant, vaikų auklėjimo klaidos laikytinos padarytos dėl kaltės ar objektyvių priežasčių.

Apibendrinant tai, kas buvo išdėstyta, galima daryti išvadą, kad kiekvienas atvejis yra labai individualus ir kaskart teismas privalo vertinti faktines aplinkybes. Akivaizdu, kad tėvų valdžios apribojimas gali turėti labai didelės įtakos vaiko psichologinei būsenai ir jo tolimesnei raidai, todėl, išanalizavus CK nuostatas bei teismų praktiką, galima daryti tokias išvadas: pirma, tik teismas gali taikyti tėvų valdžios apribojimo institutą, antra, tėvų valdžios apribojimo institutui pritaikyti pakanka įrodyti, kad tėvai nevykdė savo konstitucinės prigimtinės pareigos rūpintis vaikais, ir trečia, teismas privalo nustatyti tėvų kaltės buvimą, kadangi, nesant tėvų kaltės dėl įstatyme įtvirtintų pagrindų riboti tėvų valdžią, vaikas turėtų būti atskiriamas nuo tėvų, taikant CK 3.179 straipsnį.

---

⁴³ Statistikos departamento duomenys. Gyventojai ir socialinė statistika. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-12-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1110>> [žiūrėta 2010-12-12].

⁴⁴ Statistikos departamento duomenys. Gyventojai ir socialinė statistika. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-12-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1110>> [žiūrėta 2010-12-12].

2 Netinkamo tėvų valdžios įgyvendinimo padariniai

Pirmoje šio darbo dalyje buvo pateikta tėvų valdžios apribojimo prielaidų analizė, nurodant, kad priklausomai nuo to, ar teismai nustato tėvų kaltę, ar ne, yra taikomi du skirtingi CK įtvirtinti institutai. CK 3.179 straipsnyje numatytas tėvų ir vaikų atskyrimas, taikomas nesant subjektyvios tėvų kaltės, o CK 3.180 straipsnyje įtvirtintas laikinas ir neterminuotas tėvų valdžios apribojimas. Pakartotinai nurodytina, kad pastarasis institutas yra taikomas tik nustačius subjektyvią tėvų kaltę. Tačiau net ir nustačius kaltus tėvų veiksmus, dėl netinkamo tėvų valdžios įgyvendinimo kylančių pasekmių apimtis priklauso nuo to, ar tėvų valdžia yra apribojama laikinai, ar neterminuotai. Dėl šios priežasties, pateikiant atliktos analizės metu padarytas išvadas, bus nurodoma, kaip taikytinų pasekmių apimtis skiriasi tėvų valdžią apribojus laikinai ir neterminuotai.

Pagal CK 3.179 straipsnio 3 dalį *„atskyrus vaiką nuo tėvų (tėvo ar motinos), tėvai netenka teisės gyventi kartu su vaiku ir reikalauti jį grąžinti iš kitų asmenų. Kitomis teisėmis tėvai gali naudotis tiek, kiek tai įmanoma negyvenant kartu su vaiku”*, o CK 3.180 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, jog *„apribojus tėvų valdžią laikinai ar neterminuotai, tėvams sustabdomos asmeninės ir turtinės teisės, pagrįstos giminyste ir nustatytos įstatymų. Išlieka teisė matytis su vaiku, išskyrus atvejus, kai tai prieštarauja vaiko interesams. Apribojus tėvų valdžią neterminuotai, be atskiro tėvų sutikimo vaikas gali būti įvaikintas”*. Tokiomis nuostatomis įstatymų leidėjas įtvirtino tėvams (arba vieno iš jų atžvilgiu) taikytinus civilinius teisinius padarinius. Kaip teismai taiko šias teisės normas, nagrinėdami konkrečius atvejus, priklauso nuo byloje nustatytų faktinių aplinkybių, taip pat tėvų faktinio elgesio ir realių galimybių įgyvendinti tėvų valdžią tinkamai. Taigi, teismams yra suteikiama plati diskrecijos teisė, o bylos baigtį iš esmės lemia tai, kaip teismai ištirs ir įvertins vienas ar kitas nustatytas aplinkybes.

Toliau darbe bus pateikiama atlikta atskirų tėvų valdžios apribojimo padarinių analizė, palyginant taikytinų pasekmių apimtis bei pasikeitimus tėvų valdžios įgyvendinime.

2.1 Vaiko globos (rūpybos) nustatymas

Šiame darbe jau buvo minėta, kad įstatymų leidėjas įtvirtino reikalavimą, kad vaikas nė dienos neliktų be tėvų priežiūros. Vienas iš pagrindų šiam reikalavimui – vaiko buvimas specialiu teisės subjektu, jo fizinis ir psichinis nesubrendimas, reikalaujantis, kad vaiko

teisių įgyvendinimą pirmiausia užtikrintų jo tėvai. Tais atvejais, kai dėl objektyvių ar subjektyvių priežasčių vaiko tėvai negali įgyvendinti savo tėvų valdžios arba nesugeba tinkamai to atlikti, valstybei kyla pareiga pasirūpinti vaiko globa (rūpyba). Pažymėtina, jog vaiko globos (rūpybos) nustatymo klausimas sprendžiamas kiekvienu atveju, t. y. teismams pritaikius bet kurį iš aukščiau nagrinėtų institutų: vaikų ir tėvų atskyrimą, laikiną arba neterminuotą tėvų valdžios apribojimą. Dėl šios priežasties, vaiko globos (rūpybos) instituto steigimo ir organizavimo probleminiai aspektai šiame darbe bus aptarti pirmiausia.

Pagal paskutinius viešai skelbiamus duomenis, 2008 m. Lietuvos globos įstaigose buvo apgyvendinti 5 425 vaikai, iš jų net 2 451 globos įstaigose atsidūrė dėl neterminuoto tėvų valdžios apribojimo (tai sudaro 45,2 % visų vaikų skaičiaus), o 1 121 vaikas į globos įstaigas pateko dėl to, kad tėvai netinkamai jais rūpinosi⁴⁵. 2009 m. pabaigoje pagal savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybos duomenis 11 121 šeima buvo įtraukta į socialinės rizikos šeimų apskaitą, jose iš viso augo 24 222 vaikai⁴⁶. Į socialinės rizikos šeimų apskaitą šeimos įtraukiamos dėl įvairių priežasčių, pavyzdžiui, girtavimo, narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo, igūdžių stokos, prievartos prieš vaikus, piktnaudžiavimo azartiniais žaidimais⁴⁷. Dalis šeimų į socialinės rizikos šeimų apskaitą yra įtraukiamos teismui jau apribojus tėvų valdžią laikinai arba neterminuotai ir nustačius vaiko globą (rūpybą). Kitos šeimos, kuriose yra girtaujama, vartojamos psichotropinės medžiagos, naudojama prievarta prieš vaikus, yra nuolat stebimos socialinių darbuotojų, siekiant užtikrinti, kad vaikams nebūtų sudaromos nepalankios gyvenimo sąlygos, neatitinkančios tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtintų vaiko teisių apsaugos principų, ir galinčios būti pagrindais apriboti tėvų valdžią ir nustatyti vaikams globą (rūpybą). Dažni socialinių darbuotojų vizitai taip pat laikytini prevencine priemone, kadangi tai yra būdas įtikinti tėvus keisti gyvenimo būdą. Tokia oficiali statistika⁴⁸ parodo, kad globa (rūpyba) Lietuvoje yra reikalinga tūkstančiams vaikų, o socialiniai aspektai yra viena iš pagrindinių priežasčių, dėl kurios tėvų valdžia yra apribojama, o vaikui nustatoma globa (rūpyba).

---

⁴⁵ Statistikos departamento duomenys. Gyventojai ir socialinė statistika. [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-02-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1110>> [žiūrėta 2011-02-16].

⁴⁶ *Ibid.* [žiūrėta 2011-02-16].

⁴⁷ *Ibid.* [žiūrėta 2011-02-16].

⁴⁸ Pabrėžtina, kad šie statistiniai duomenys neparodo, kokiam skaičiui vaikų yra įsteigta kitos formos globa (rūpyba), t. y. globa (rūpyba) šeimoje arba šeimynoje (CK 3.252 str. 2 d.). Taigi, subendrinti skaičiai būtų dar didesni.

Bendrasis vaiko globos (rūpybos)⁴⁹ steigimo principas yra įtvirtintas VTAPI 25 straipsnyje, o detalesni globos (rūpybos) tikslai, uždaviniai, principai, skyrimo pagrindai bei kiti klausimai reglamentuojami CK Trečiosios knygos XVIII skyriaus nuostatų. Pagal CK 3.252 straipsnio 1 dalį, vaiko globa (rūpyba) gali būti laikinoji ir nuolatinė. Pagrindinis motyvas skiriant vieną iš dviejų globos (rūpybos) rūšių – objektyvios galimybės grąžinti vaiką į biologinę šeimą buvimas arba nebuvimas. Vis dėlto, atkreiptinas dėmesys, kad laikinoji globa (rūpyba) nustatoma rajono (miesto) savivaldybės valdybos (mero) sprendimu (potvarkiu) (CK 3.262 str. 1d.), tuo tarpu Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso⁵⁰ (toliau – CPK) 407 straipsnyje numatyta, kad būtent teismas, priėmęs sprendimą apriboti tėvų valdžią, tuo pačiu sprendimu nustato vaikui nuolatinę globą (rūpybą).

Laikinoji globa (rūpyba) visuomet nustatoma turint tikslą, išnykus esamoms aplinkybėms, grąžinti vaiką į šeimą. Tokiomis aplinkybėmis dažniausiai pripažintinas tėvų išvykimas į užsienį, liga, kai žinoma, kad po tam tikro termino tėvai vėl galės tinkamai rūpintis savo vaiku, kitos aplinkybės. Pabrėžtina, kad tokios aplinkybės nebūtinai yra nepriklausančios nuo tėvų valios. Tam tikrais atvejais priežastys, dėl kurių vaikui skiriama laikina globa (rūpyba) priklauso nuo tėvų valios ir atsiranda dėl jų kaltės, pavyzdžiui, tėvams (ar vieninteliam turimam iš tėvų) padarius nusikaltimą ir atliekant laisvės atėmimo bausmę, smurtaujant ar nesirūpinant vaiku⁵¹. Tuo tarpu nuolatinė vaiko globa (rūpyba) nustatoma „*be tėvų globos likusiems vaikams, kurie esamomis sąlygomis negali grįžti į savo šeimą, ir jų priežiūra, auklėjimas, teisių bei teisėtų interesų atstovavimas ir gynimas pavedamas kitai šeimai, šeimynai ar vaikų globos (rūpybos) institucijai*”⁵². Iš tokios įstatymų leidėjo formuluotės bei šios teisės normos taikymo teismų praktikoje analizės darytina išvada, kad nuolatinę vaiko globą (rūpybą) teismas skiria, kai vaikas be tėvų priežiūros lieka ne dėl trumpalaikių priežasčių arba išvis lieka be tėvų valdžios (pavyzdžiui, tėvų arba vienintelio turėto tėvo (motinos) mirtis, tėvų arba turėto vienintelio tėvo (motinos) paskelbimas mirusiais arba pripažinimas nežinia kur esančiais ir kt.).

---

⁴⁹ Darbo autorė atkreipia dėmesį, kad šiame darbe sąvokos „globa” bei „rūpyba” vartojamos kartu, nurodant pastarąją kaip alternatyvą. Vis dėlto, siekdama tikslumo, autorė pažymi, kad pagal CK 3.251 straipsnį, globa nustatoma vaikams, neturintiems keturiolikos metų (mažamečiams vaikams), o rūpyba – vaikams nuo keturiolikos iki aštuoniolikos metų.

⁵⁰ Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.

⁵¹ MIZARAS, Vytautas in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2002. 3.253 str.

⁵² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74. 3.256 str.

1998 m. liepos 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos vaiko globos įstatymas⁵³ (toliau – VGĮ), galiojęs iki naujojo CK įsigaliojimo, t. y. iki 2001 m. liepos 1 d. VGĮ pakankamai nuodugniai buvo sureglamentuotas vaiko globos (rūpybos) institutas: numatyta laikinoji ir nuolatinė vaiko globa (rūpyba), globos (rūpybos) steigimo ir pasibaigimo pagrindai, vaiko globos (rūpybos) steigimo vieta. Taip pat ganėtinai preciziškai įtvirtinta, kokie reikalavimai yra keliami asmenims, siekiantiems tapti globėjais (rūpintojais), globojamo (rūpinamo) vaiko turtiniai santykiai bei finansavimas. Įsigaliojus šiuo metu galiojančiam CK, VGĮ normos buvo perkeltos į CK Trečiosios knygos VII dalį „Globa ir rūpyba“ bei be didelių pakeitimų šios normos galioja ir yra taikomos ir šiuo metu. Tai leidžia daryti išvadą, kad daugiau negu prieš dešimtmetį įstatymo pagrindu vaiko globos (rūpybos) klausimai buvo sureglamentuoti išties nuodugniai. Kalbant apie vaiko globos (rūpybos) steigimą, paminėtini yra ir Vaiko globos organizavimo nuostatai⁵⁴ bei Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatai⁵⁵. Nors Vaiko organizavimo nuostatų daugelyje punktų yra nuorodos į atitinkamus CK straipsnius, šiuose nuostatuose kai kurie klausimai yra sureglamentuoti išsamiau. Pavyzdžiui, fizinių ar juridinių asmenų, norinčių tapti globėjais, teikiamų dokumentų tvarka, taip pat Vaiko teisių apsaugos tarnybos veiksmai, priimančios sprendimus dėl asmenų tinkamumo būti globėjais ir kt.

Teisės aktų, reglamentuojančių vaiko globos (rūpybos) institutą, analizė suponuoja, kad Lietuvoje yra parengta reikiama įstatyminė bazė, o globos (rūpybos) steigimo procesas yra tinkamai sureguliuotas. Sudaryta galimybė taikyti laikinosios globos institutą, siekiant atkurti vaiko ir tėvų ryšius, nustatyta priežiūra tėvų valdžios apribojimo laikotarpiu, taip pat vaiko gražinimas į šeimą arba išspręstas klausimas dėl tolimesnės vaiko globos (rūpybos), jeigu tėvai nepakeičia savo elgesio ir vaiko gražinimas į tokią aplinką prieštarautų geriausiems jo interesams. Vis dėlto, globos (rūpybos) steigimo, organizavimo bei tolimesnės priežiūros procese susiduriama su tam tikromis problemomis.

Visų pirma, pakartotinai pabrėžtina, kad CK 3.253 straipsnyje bei teismų praktikos pagrindu įtvirtintas laikinosios globos steigimo tikslas yra atkurti vaiko ir tėvų ryšį. LAT 2008 m. gegužės 8 d. nutartyje civilinėje byloje 3K-3-209/2008 pabrėžė, jog „vaiko perdavimas globai turėtų būti laikomas laikina priemone, kurios taikymas turėtų būti sustabdytas, kai tik aplinkybės leidžia tai padaryti. Kiekvienas laikiniosios globos taikymo atvejis turėtų būti suderintas su pagrindiniu tikslu – suvienyti biologinius tėvus ir vaiką“.

⁵³ Valstybės žinios, 1998, Nr. 35-93.

⁵⁴ Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. kovo 27 d. nutarimu Nr. 405. Valstybės žinios, 2002, Nr. 35-1275.

⁵⁵ Patvirtinta Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. gegužės 28 d. įsakymu Nr. A1-145. Valstybės žinios, 2007, Nr. 61-2360.

Nors yra akcentuojama, kad būtent laikinosios globos (rūpybos) steigimo tikslas yra gražinti vaiką į biologinę šeimą, nereikėtų vadovautis vien tik lingvistiniu sąvokos aiškinimu. LAT civilinėje byloje Nr. 3K-3-1285/2002 nurodė, jog „*vaiko laikinosios globos (rūpybos) nustatymo pagrindai yra nurodyti CK 3.254 str. Iš šiame straipsnyje nurodytų pagrindų, kurių sąrašas laikytinas baigtiniu, analizės darytina išvada, kad tėvų valdžios apribojimo atveju laikinoji globa negali būti nustatoma (skiriama). Be to, CK 3.262 str. nurodyta, kad laikinoji globa (rūpyba) nustatoma rajono (miesto) savivaldybėje jos valdybos (mero) sprendimu (potvarkiu) pagal valstybinės vaikų teisių apsaugos institucijos teikimą, t. y. neteismine tvarka. Teismas nustato (skiria) tik nuolatinę globą. Tokia išvada seka ir iš laikinosios bei nuolatinės globos tikslų (laikinosios globos pagrindinis tikslas – gražinti vaiką į šeimą) bei nustatymo pagrindų (CK 3.253-3.257str.) (nuolatinė globa nustatoma be tėvų globos likusiems vaikams, kai vaikas įstatymo nustatyta tvarka atskirtas nuo tėvų)“.* Taigi, teismui konstatavus CK įtvirtintus pagrindus apriboti tėvų valdžią laikinai ar neterminuotai, visuomet yra steigiama nuolatinė globa (rūpyba)⁵⁶. Gediminas Sagatys savo monografijoje „Vaiko teisė į šeimos ryšius: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos įgyvendinimas Lietuvoje“ nurodo, kad esminiu kriterijumi, kuris lemia įsteigtos globos (rūpybos) tikslus, turėtų būti laikoma ne jos rūšis (laikinoji, nuolatinė) arba forma (globos (rūpybos) nustatymas šeimoje, šeimynoje ar institucinė globa (rūpyba)), tačiau nustatymo pagrindas⁵⁷. Autorius nurodo, kad, atskyrus vaiką nuo tėvų arba laikinai apribojus tėvų valdžią, teismo sprendimu taip pat yra nustatoma vaiko nuolatinė globa (rūpyba), kurios pagrindiniu tikslu šiuo atveju turėtų būti vaiko gražinimas į biologinę šeimą, atkuriant buvusius vaiko ir tėvų šeimos ryšius. Tačiau, apribojus tėvų valdžią neterminuotai, svarbiausiu įsteigtos nuolatinės vaiko globos (rūpybos) tikslu yra likusio be tėvų vaiko teisių ir interesų apsauga⁵⁸.

Iš to, kas nurodyta aukščiau, darytina išvada, kad net apribojus tėvų valdžią laikinai⁵⁹ ir teismo sprendime nustatant konkretų tokio apribojimo terminą, vaikui yra nustatoma nuolatinė globa. Tačiau nuolatinės globos (rūpybos) įsteigimas nereiškia, kad

---

⁵⁶ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340. 407 str.

⁵⁷ SAGATYS, Gediminas. *Vaiko teisė į šeimos ryšius: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos įgyvendinimas Lietuvoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. p. 275.

⁵⁸ *Ibid.*, p. 275.

⁵⁹ Pirmoje šio darbo dalyje autorė pateikė nuomonę, kad teismai, įvertinę faktines bylos aplinkybes ir nusprendę tėvų valdžią apriboti laikinai, sprendime ne visuomet nurodo konkretų terminą, kuriam tėvų valdžia yra apribojama. Vis dėlto, įvertinus atskirų tėvų valdžios apribojimo rūšių tikslus bei sukeltamų pasekmių skirtumus, darytina išvada, kad tokie teismų sprendimai nėra tėvų valdžios apribojimo neterminuotumo prezumpcija, o tėvų valdžios apribojimo tikslai tokį teisinį neaiškumą pateisina. Išsamiau žr. magistrinio darbo p. 18 – 20.

pirminis šio instituto taikymo tikslas yra užtikrinti be tėvų globos likusio vaiko interesų apsaugą, siekį imtis visų priemonių vaiko ir jo biologinių tėvų ryšiams atkurti telaikant antraeilium tikslu. Tai suponuoja, kad vaiko grąžinimas į tėvų šeimą gali būti laikomas svarbiausiu vaiko globos (rūpybos) instituto steigimo tikslu.

Šio darbo autorė pritaria G. Sagačio monografijoje išdėstytai nuomonei. Teigiant, kad nuolatinės globos (rūpybos) pagrindiniu tikslu nėra ir negali būti siekis grąžinti vaiką į šeimą, būtų daroma išvada, kad net ir laikinai apribojus tėvų valdžią arba vaiką atskyrus nuo tėvų, tačiau teismo sprendimu įsteigus nuolatinę globą, vaiko grąžinimas tėvams nėra pirmaeilis tikslas. Tačiau tokia išvada prieštarauja globos (rūpybos) instituto steigimo pagrindams ir yra neteisinga. Dėl šios priežasties, svarstyтина, ar nebūtų tikslinga atlikti teisės normų, įtvirtinančių laikinosios ir nuolatinės vaiko globos (rūpybos) tikslus, patikslinimus, numatant, kad nuolatinės vaiko globos (rūpybos), įsteigtos dėl vaiko ir tėvų atskyrimo arba laikino tėvų valdžios apribojimo, tikslas taip pat yra grąžinti vaiką į šeimą.

Grįžtant prie vaiko globos (rūpybos) pagrindinio tikslo, t. y. siekio grąžinti vaiką į jo biologinę šeimą, analizės, pažymėtina, jog tam, kad šis tikslas būtų tinkamai įgyvendintas, itin aktyviai privalo dalyvauti savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybos. CK 3.267 straipsnyje yra įtvirtinta, kad vaiko globą (rūpybą) šeimoje, šeimynoje ar globos institucijoje privalo prižiūrėti įgaliota rajono (miesto) valstybinė Vaiko teisių apsaugos institucija, kuri, atlikdama jai pavestas funkcijas, bendradarbiauja su kitomis institucijomis, susijusiomis su vaiko teisių apsauga. Įsteigtos vaiko globos (rūpybos) priežiūra skiriasi nuo jos rūšies. Vaiko globos organizavimo nuostatų 29 punkte numatyta, kad „*nustačius vaiko nuolatinę globą (rūpybą), Vaiko teisių apsaugos tarnyba arba jos įgalioti socialiniai partneriai ne rečiau kaip kartą per metus aplanko globojamą (rūpinamą) vaiką šeimoje, šeimynoje ar vaikų globos įstaigoje*“. Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų 68 punkte numatyta, kad Vaiko teisių apsaugos tarnyba arba jos socialiniai partneriai, atlikdami laikinosios globos (rūpybos) priežiūrą, pasikviečia ne tik vaiko tėvus, vaiko globėjus (rūpintojus), vaiką, kuris geba aiškiai dėstyti mintis ir reikšti nuomonę, bet ir socialinį darbą su vaiku ir jo šeima dirbantį asmenį, vaiką globojančios (rūpinančios) institucijos atstovą, taip pat kitus asmenis, susijusius su vaiku bei jo šeima. Visi šie asmenys yra apklausiami, peržiūrimi vaiko aplankymo aktai, vaiko ir tėvų aplankymo aktai, įvertinama informacija apie vaiko globą (rūpybą) ir tik visapusiškai išanalizavus turimą informaciją yra daromos išvados. Akivaizdu, kad vaiko laikinosios globos (rūpybos) priežiūra yra reglamentuojama žymiai nuodugniau. Kyla pagrįstos abejonės, ar skirtingas laikinosios ir nuolatinės vaiko globos (rūpybos) priežiūros reglamentavimas (ypatingai atsižvelgiant į aukščiau išdėstytą nuomonę dėl globos

(rūpybos) pagrindinio tikslo) gali tinkamai užtikrinti vaiko gražinimo į jo biologinių tėvų šeimą įgyvendinimą nuolatinės globos (rūpybos) įsteigimo atveju. Taip pat svarstyтина, ar neturėtų būti daromi tolimesni teisės aktų pakeitimai / papildymai.

Darbo autorės nuomone, tik nuodugniai suregulavus ir įtvirtinus periodišką vaiko globos (rūpybos) (tiek laikinosios, tiek nuolatinės) priežiūrą, bus galima laiku pastebėti naudingus pasikeitimus tėvų elgesyje ir, kol vaikas ir tėvai nėra pernelyg atitrūkę, įgyvendinti vaiko gražinimą į šeimą. Tokiu būdu įsteigta vaiko globa (rūpyba) pasibaigtų (CK 3.255 str. 1 p., CK 3.258 str. 2 p.). Manytina, kad laikinosios ir nuolatinės vaiko globos (rūpybos) priežiūra turėtų būti atliekama sistemiškai ir periodiškai, atsižvelgiant į tai, kad tiek laikinosios globos (rūpybos) atveju, tiek nuolatinės globos (rūpybos) atveju (kai ji skiriama taikant vaiko ir tėvų atskyrimą arba laikiną tėvų valdžios apribojimą) pagrindinis tikslas yra gražinti vaiką į šeimą ir tokiu būdu atkurti šeimos ryšius. Manytina, kad tik tokiu būdu šio tikslo įgyvendinimas bus tinkamai užtikrinamas.

Antra, prieš šiek tiek daugiau negu dešimtmetį kildavo klausimų dėl neatidėliotino vaiko paėmimo iš žalingos jam aplinkos pagrindo. Būtinybė ginti vaiko interesus tokiais atvejais buvo akivaizdi, tačiau teisinio pagrindo paimti vaiką iš šeimos, kol tėvų valdžia nebuvo apribota, o vaikui globa (rūpyba) neįsteigta, nebuvo. 2001 m. kovo 3 d. buvo priimtas VTAPI 56 straipsnio 3 dalies papildymo įstatymas, įtvirtinant galimybę operatyviai reaguoti į grėsmę vaiko sveikatai arba gyvybei ir nedelsiant paimti vaiką iš tėvų ar globėjų⁶⁰. Detalesnė neatidėliotino vaiko paėmimo iš žalingos jam aplinkos tvarka numatyta jau minėtuose Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatuose. Toks įstatymo papildymas vaiko teisių apsaugos prasme neabejotinai vertintinas teigiamai. Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatai 2007 m. gegužės 28 d. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Nr. A1-145 buvo papildyti, legalizuojant vaiko laikino paėmimo iš jo tėvų ar kitos jo buvomo vietos sąvoką, taip pat įtvirtinant konkretų terminą, per kurį Vaiko teisių apsaugos skyrius turi kreiptis į savivaldybės administracijos direktorių dėl laikinosios globos (rūpybos) nustatymo. Nepaisant jau atliktų tyrimų, teisinio reglamentavimo tikslinimo, vis dar kyla klausimų dėl tokio reglamentavimo atitikimo EŽTK.

Manytina, kad G. Sagatys monografijoje „Vaiko teisė į šeimos ryšius: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos įgyvendinimas Lietuvoje“ pagrįstai kelia klausimą dėl VTAPI 56 straipsnio 3 dalies įgyvendinimo CK 3.254

---

⁶⁰ SAGATYS, Gediminas. *Vaiko teisė į šeimos ryšius: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos įgyvendinimas Lietuvoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. p. 261.

straipsnio 1 dalies 3 dalies pagrindu⁶¹. Kaip autorius nurodo, laikinoji globa (rūpyba) nustatoma rajono (miesto) savivaldybėje jos valdybos (mero) sprendimu (CK 3.262 str. 1 d.), tačiau Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatuose įtvirtinta, kad, operatyviai reaguojant į vaikui žalingą aplinką ir laikinai paėmus vaiką iš šeimos ar kitos jo buvimo vietos, visų pirma analizuojama situacija (7 – 8 p.). Nusprendus, kad augimas šeimoje ar kitoje aplinkoje vaikui iš tiesų yra žalingas, Vaiko teisių apsaugos tarnyba teikia savivaldybės administracijos direktoriui pasiūlymą dėl laikinosios globos (rūpybos) nustatymo (9, 12 ir 13 p.). Matyti, kad tokiomis nuostatomis yra įtvirtinta įstatymo ir poįstatyminio teisės akto kolizija, o tai suponuoja teisinio reglamentavimo nuoseklumo ir vieningumo pažeidimą.

Kita vertus, VTK 9 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad vaikas su tėvais gali būti išskirtas tik teismo sprendimu, o EŽTK 8 straipsnis saugo privatų šeimos gyvenimą ir nors ši nuostata yra derinama su būtina valstybės intervencija, vis dėlto, antroje minėto straipsnio dalyje aiškiai įtvirtinta, kad įsikišimas į privačius šeimos santykius būtų teisėtas tik įstatymų nustatytais pagrindais. Remdamasi G. Sagačio monografijoje išdėstyta nuomone, autorė mano, kad toks nevienodas reglamentavimas EŽTT būtų vertinamas neigiamai. Nepaisant to, kad šie klausimai buvo spęsti ir reglamentavimas tobulintas, vis dėlto, būtina toliau spręsti klausimą dėl reglamentavimo vienodinimo vaiko globos (rūpybos) nustatymo srityje. Siekiant, kad laikinas vaiko paėmimas iš tėvų arba kitos jo buvimo vietos atitiktų VTK 9 straipsnyje įtvirtintą reikalavimą, svarstyтина, ar nevertėtų įtvirtinti privalomo laikinosios globos (rūpybos) nustatymo patvirtinimo teismo nutartimi per tam tikrą terminą. Tokiu būdu, teismas atliktų kontrolės funkciją ir, išsiaiškinęs esamą situaciją šeimoje, pateiktų išvadą, ar iš tikrųjų yra pagrindas nustatyti vaikui laikiną globą (rūpybą).

Trečia, CK 3.248 straipsnyje įtvirtintas vaiko globos (rūpybos) tikslas – užtikrinti vaiko auklėjimą ir priežiūrą aplinkoje, kurioje jis galėtų saugiai augti, vystytis ir tobulėti. Pabrėžtina, kad būtent dėl nesaugių ir nepriimtinių normaliam vaiko vystymuisi sąlygų vaikas yra paaimamas iš biologinių tėvų šeimos ir apgyvendinamas globos institucijoje (arba taikant vieną iš alternatyvių globos (rūpybos) formų, t. y. vaiko globą (rūpybą) šeimoje arba šeimynoje)⁶². Vis dėlto, šiandieninės realijos leidžia teigti, jog valstybės taikomas vaiko teisių apsaugos mechanizmas, paaimant vaiką iš tėvų, kurie naudoja smurtą

---

⁶¹ SAGATYS, Gediminas. *Vaiko teisė į šeimos ryšius: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos įgyvendinimas Lietuvoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. p. 263.

⁶² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74. 3.252 str. 2 d.

vaikų atžvilgiu, jais nesirūpina ir daro neigiamą įtaką, bei įsteigiant globą (rūpybą), nėra veiksmingas⁶³.

Viešoji įstaiga „Vaiko namas“ atliko tyrimą „Prievara prieš vaikus. Situacijos globos institucijose įvertinimas“. Tyrimo metu buvo apklausti 27 globos institucijų darbuotojai ir vaikai, iš viso apklausoje dalyvavo 477 darbuotojai ir 487 vaikai. 55,5 % apklaustų darbuotojų nurodė, jog savo darbo praktikos metu yra tekę susidurti su atvejais, kai vaikai patiria fizinį smurtą tėvų ar globėjų šeimoje, 40 % nurodė susidūrę su atvejais, kai vaikai nuolat emociškai žalojami savo tėvų arba globėjų, 36% – kai vaikai patiria fizinį smurtą globos namuose, 25,4% – kai vaikai yra seksualiai išnaudojami savo globėjų šeimoje, 21% – kai vaikai nuolat emociškai žalojami globos namuose, 16% – kai vaikai yra seksualiai išnaudojami globos namuose, ir 12,7% darbuotojų yra susidūrę su atvejais, kai mergaitės buvo verbuojamos važiuoti į užsienį užsidirbti. To paties tyrimo duomenimis, 59% apklaustų globos įstaigų auklėtinių nurodė, kad daugiau negu pusė vaikų yra mušami savo tėvų ar globėjų taip, jog ant kūno lieka mėlynės ir įbrėžimai, 11% nurodė, kad pažįsta daug tokių vaikų, 46% nurodė, kad žino vieną ar kelis berniukus ar mergaites, kuriuos tėvai / globėjai sumuša taip, jog matosi mėlynės. Net 48% apklaustų vaikų teigė, jog jie patys yra mušami tėvų arba globėjų. Tačiau didelį pavojų kelia tai, kad net ketvirtadalis globos institucijų darbuotojų, susidūrę su vaiko prievartos atvejais, nesiėmė jokių priemonių⁶⁴. 2008 m. visos Lietuvos mastu Lietuvos Respublikos vaikų teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga inicijavo tyrimą „Dėl seksualinio smurto prieš vaikus paplitimo vaikų globos ir specialiojo ugdymo institucijose“. Šio tyrimo metu buvo atskleista, kad iš 3674 apklaustų vaikų 158 (4,3 %) yra patyrę seksualinę prievartą įvairiose vietose ir iš įvairių asmenų. Vaikai nurodė neretai seksualinę prievartą patiriantys ir globos institucijose. Pagal atlikto tyrimo duomenis, vaikų globos institucijų darbuotojai, tiesiogiai dirbantys su vaikais, žino 539 atvejus, kai vaikai patyrė seksualinį smurtą, iš jų 200 vaikų seksualinę prievartą patyrė globos institucijose. Vėlgi, tyrimo duomenys atskleidžia, kad ne visi darbuotojai, įtariantys galimą seksualinę prievartą prieš vaikus, imasi atitinkamų priemonių⁶⁵. Tokia tyrimų medžiaga leidžia daryti išvadą, kad valstybė netinkamai vykdo savo pozityviają pareigą ginti vaiko interesus atskyrus jį nuo

⁶³ KAIRIENĖ, Brigita. Vaikų, patyrusių smurtą šeimoje, globos problemos. *Socialinis darbas*, 2005 m., nr. 4 (2), p. 76.

⁶⁴ Viešoji įstaiga „Vaiko namas“. *Prievara prieš vaikus. Situacijos globos institucijose įvertinimas*. Tyrimo medžiaga. Vilnius, 2003 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-20]. Prieiga per internetą: <http://www.children.lt/?_nm_shot=files.1.1-62&_nm_nosession=1> [žiūrėta 2011-02-20].

⁶⁵ Paramos vaikams centras. *Seksualinė prievarta prieš vaikus iš globos institucijų*. Tyrimo pristatymas. Vilnius, 2010 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-20]. Prieiga per internetą: http://www.vaikystebesmurto.lt/sites/paramosvaikamscentras/media/images/Biblioteka/2010_11_05_konf_seksualine_prievarta_pries_vaikus_is_globos_instituciju_tyrimo_pristatymas.pdf [žiūrėta 2011-02-20].

žalingos šeimos aplinkos ir perdavus globoti (rūpintis) kitiems asmenims arba institucijoms. Dėl šios priežasties tiek nacionaliniuose, tiek tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtinti vaiko teisių apsaugos principai nėra įgyvendinami tinkamai.

Apibendrinant nurodytina, kad nors iš pirmo žvilgsnio galima būtų manyti, kad vaiko globos ir rūpybos institutas yra tinkamai sureglamentuotas įvairios teisinės galios aktų, vis dėlto praktikoje susiduriama su problemomis. Šias problemas galima išskirti į tokias grupes: pirma, dabartinė vaiko globos (rūpybos) priežiūros sistema neužtikrina tikslo pasikeitus aplinkybėms grąžinti vaiką į biologinių tėvų šeimą tinkamo įgyvendinimo, antra, dabartinis laikinosios globos (rūpybos) nustatymo reglamentavimas įtvirtina įstatymo ir poįstatyminio teisės akto koliziją, trečia, nėra tinkamai vykdoma valstybės pareiga įgyvendinti vaiko teises pritaikius tėvų valdžios apribojimo institutą ir įsteigus globą (rūpybą) – atlikti tyrimai parodo, kad pakankamai nemaži skaičiai vaikų patiria smurtą ir nustatytos globos (rūpybos) metu.

Reikšmingas žingsnis buvo žengtas 2007 m., kai, įgyvendinant Vaiko gerovės valstybės politikos strategiją⁶⁶, buvo patvirtintas Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2008 – 2012 metų planas⁶⁷. Pagrindinis vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijos tikslas – sudaryti sąlygas vaikui augti biologinėje šeimoje, o netekusiam tėvų globos vaikui – tinkamas globos (rūpybos) ar įvaikinimo sąlygas, kurios atitiktų geriausius vaiko interesus ir poreikį augti šeimos aplinkoje⁶⁸. Akivaizdu, kad bent iš dalies įgyvendinus strategijoje iškeltus tikslus, būtų sprendžiamos ir aukščiau pateiktos vaiko globos ir rūpybos praktinės problemos. Nors akivaizdesni pokyčiai pasimatys praėjus strategijos įgyvendinimo laikotarpiui ir pateikus galutinę išvadą, jau šiuo metu strategijos planai yra pradėti realiai įgyvendinti⁶⁹. Tai leidžia tikėtis, kad ateityje mažės smurto prieš vaikus globos įstaigose atvejai, taip pat daugės skaičiai šeimų, kurios, pasikeitus atitinkamoms aplinkybėms ir panaikinus tėvų valdžios apribojimą, buvo suvienytos laiku, t. y. artimiems šeimos ryšiams dar nenutrūkus.

⁶⁶ Valstybės žinios, 2005, Nr. 25-802.

⁶⁷ Valstybės žinios, 2007, Nr. 118-4817.

⁶⁸ 2009 – 2010 metų Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos socialinis pranešimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-21]. Prieiga per internetą: < <http://www.socmin.lt/index.php?-1351634479> > [žiūrėta 2011-02-21].

⁶⁹ Nuo 2011 m. bus teikiamos paslaugos ne tik būsimiems, bet ir esamiems vaikų globėjams bei tėviams [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-21]. Prieiga per internetą: < <http://www.ivaikinas.lt/?pageid=18&id=135> > [žiūrėta 2011-02-22].

2.2 Tėvų asmeninių neturtinių teisių suspendavimas

Laikinais arba neterminuotai apribojus tėvų valdžią, tėvams yra sustabdomos asmeninės teisės, pagrįstos giminyste arba nustatytos teisės aktų (CK 3.180 str. 3 d.). Teismo sprendimu nustačius vaikui nuolatinę globą (rūpybą) ir nustačius jo gyvenamąją vietą, tėvai netenka teisės gyventi su vaiku. Įstatymų leidėjas paliko tėvams galimybę bendrauti su vaiku net ir nustačius globą (rūpybą), jeigu tai nekenkia jo interesams ir nedaro žalos (CK 3.180 str. 3 d.). Vis dėlto, lieka neaišku, kada ir kokiems pagrindams esant teismas gali pripažinti, kad matymasis su tėvais vaikui daro neigiamą įtaką.

2.2.1 Tėvų galimybė matytis su vaiku, nustačius vaiko globą (rūpybą)

Pagal CPK 407 straipsnyje įtvirtintą nuostatą, sprendimo laikinai ar neterminuotai apriboti tėvų valdžią rezoliucinėje dalyje teismas privalo pasisakyti ir dėl nuolatinės vaiko globos (rūpybos) įsteigimo bei vaiko gyvenamosios vietos nustatymo. Taigi, įsteigus vaiko globą (rūpybą) ir nustačius jo gyvenamąją vietą vienoje iš valstybės globos įstaigų, globėjų šeimoje arba šeimynoje, yra sustabdoma viena iš pagrindinių tėvų teisių – teisė gyventi su vaiku. Vis dėlto, visais atvejais (tiek laikino, tiek neterminuoto tėvų valdžios apribojimo atveju) tėvams yra paliekama teisė matytis su vaiku, jeigu tai neprieštarauja vaiko interesams (CK 3.180 str. 3 d.).

CK 2.14 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas bendrasis principas, kad nepilnamečių asmenų nuolatinė gyvenamąją vietą laikoma jų tėvų ar globėjų (rūpintojų) nuolatinė gyvenamoji vieta. Pripažįstama, kad tik nuolatinio bendravimo su vaiku atveju, kuris yra neatsiejamas nuo gyvenimo kartu, tėvai gali tinkamai įgyvendinti savo teises bei pareigas vaiko atžvilgiu, o dėl šios priežasties CK 3.168 straipsnio 2 dalis įtvirtina, kad vaikas negali būti išskirtas su tėvais prieš jo norą, išskyrus CK Trečiojoje knygoje numatytus atvejus. Šia nuostata yra įgyvendinamas VTK 9 straipsnis, kuriuo valstybės dalyvės įsipareigojo užtikrinti, kad vaikas nebūtų išskirtas su tėvais prieš jo norą, išskyrus atvejus, kai kompetentingi organai atitinkama tvarka nustato šitai esant būtina vaiko interesams. Valstybės įsipareigojo gerbti vaiko, kuris išskiriamas su vienu ar abiem tėvais, teisę nuolat su jais bendrauti, išskyrus atvejus, kai tai nesuderinama su vaiko interesais. Pažymėtina, kad tokia pati nuostata yra įtvirtinta ir VTAPI 23 straipsnyje. Teisės aktuose įtvirtintų nuostatų analizė leidžia neabejotinai teigti, kad pirmenybė yra teikiama vaiko ir tėvų gyvenimui kartu.

Vaiko išskyrimo su tėvais pagrindai yra įtvirtinti CK. Priklausomai nuo

susiklosčiusios padėties, vaikas gali būti išskirtas su vienu arba abiem tėvais. CK 3.169 straipsnis įtvirtina vaiko išskyrimą su tėvais, kai tėvai pradeda gyventi skyrium, o vaiko gyvenamoji vieta turi būti nustatyta su vienu iš jų, tuo tarpu CK 3.179 – 3.180 straipsniai reglamentuoja tėvų ir vaikų atskyrimą bei tėvų valdžios apribojimą. CK 3.180 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad net ir apribojus tėvų valdžią laikinai ar neterminuotai, tėvams išlieka teisė matytis su vaiku, išskyrus atvejus, kai tai prieštarauja vaiko interesams. Tėvai ir vaikai yra išskiriami ir įvaikinus vaiką pagal CK Trečiosios knygos XIII skyriaus nuostatas, tačiau šis institutas darbe bus analizuojamas atskirai, aptariant ir kitus aktualius klausimus. Išanalizavus teisės aktus, reglamentuojančius pagrindus tėvų ir vaikų išskyrimui, darytina išvada, kad Lietuvos teisės aktai atitinka VTK 9 straipsnyje įtvirtintą nuostatą – vaikai ir tėvai gali būti išskiriami tik išimtiniais atvejais, o išskyrus vaiką su tėvais yra įsipareigojama suteikti visas galimybes šeimai bendrauti, išskyrus atvejus, kai tai prieštarauja vaiko interesams (CK 3.180 str. 3 d.). Kai yra nustatoma, kad tėvo (motinos) matymasis su vaiku prieštarauja geriausiems vaiko interesams, apie tai nurodoma teismo sprendimo rezoliucijoje. Vis dėlto, CK nėra pateiktas net pavyzdinis išimtinių atvejų riboti šeimos bendravimą sąrašas, todėl lieka neaišku, kokie atvejai gali būti laikomi pažeidžiantys vaiko teises ir interesus bei koks yra tokių atvejų santykis su tėvų teise matytis su vaiku bei siekiu išsaugoti artimus šeimos ryšius. Šiuo klausimu įstatymų leidėjas teismams taip pat paliko plačias veikimo ribas. Dėl šios priežasties, norint atsakyti į šį klausimą, būtina išanalizuoti aktualią teismų praktiką.

LAT civilinėje byloje Nr. 3K-3-209/2008, atkartojęs EŽTT išaiškinimą byloje *Eriksson v. Sweden*, nurodė, kad „*biologinės šeimos tarpusavio santykiai negali būti nutraukti dėl vaiko perdavimo viešajai globai*”⁷⁰. Tai suponuoja valstybės pareigą užtikrinti jau minėto vaiko globos (rūpybos) tikslo įgyvendinimą, t. y. siekį suvienyti šeimą, išnykus aplinkybėms, dėl kurių buvo apribota tėvų valdžia, o vaikui paskirta globa (rūpyba). EŽTT, nagrinėdamas panašaus pobūdžio bylas, ne kartą yra nurodęs, kad trukdymas tėvams reguliariai matytis su vaikais, kuriems buvo paskirta globa (rūpyba), galiausiai lems šeimos narių santykių ar galimybės atnaujinti juos ateityje susilpnėjimą⁷¹.

Lietuvos teismai, nagrinėdami bylas dėl tėvų valdžios apribojimo ir galimybės bendrauti su vaiku sudarymo, faktines aplinkybes analizuoja per EŽTK 8 straipsnyje

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje *Šiaulių miesto savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyrius v. V. D. (M.), tretieji asmenys J. S., V. L., Klaipėdos miesto savivaldybės administracijos Socialinio departamento Vaiko teisių apsaugos tarnyba*, Nr. 3K-3-209/2008, kat. 77.6; 82.2.2.

⁷¹ Žr. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1988 m. kovo 24 d. sprendimą *Olsson v. Sweden* byloje Nr. 10465/83, Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. liepos 13 d. sprendimą *Scozzari, Giunta v. Italy* byloje Nr. 39221/98 ir Nr. 41963/98 ir kt.

įtvirtintą asmens teisę į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą bei šios teisės turinio aiškinimą EŽTT praktikoje prizmę⁷². Tokios Lietuvos teismų praktikos formavimas gali būti pateisinamas siekiu užtikrinti, kad, ateityje skundai dėl tėvų galimybės matytis su vaiku, kuriam įsteigta globa (rūpyba), ribojimo patekus į Strasbūro institucijas, nebūtų pripažįstamas EŽTK 8 straipsnio pažeidimo buvimas.

„Klasikinė“ tapo EŽTT nagrinėta byla *Olsson v. Sweden*, kurioje teismas konstatavo esant EŽTK 8 straipsnio pažeidimą, kai nacionaliniai teismai, atskyrę vaikus nuo tėvų, juos apgyvendino skirtinguose globos namuose (vienas iš vaikų buvo apgyvendintas net 600 km atstumu nuo kitų vaikų). EŽTT nurodė, kad per didelio atstumo tarp šeimos narių įtvirtinimas užkerta bet kokias reguliaraus bendravimo galimybes, o tai savaime reiškia galimybių šeimos ryšiams išsaugoti ir palaikyti užkirtimą. Tais atvejais, kai nustatoma, kad bendravimas su biologiniais tėvais galėtų pakenkti vaiko interesams arba turėtų realios žalos, teismas privalo ieškoti teisingos pusiausvyros tarp vaiko teisės į saugią aplinką ir tėvų teisės auklėti ir rūpintis savo vaiku⁷³.

Kitoje EŽTT nagrinėtoje byloje, *K. A. v. Finland*, buvo nustatyta, kad pareiškėjas ir jo žmona, kuri turėjo psichikos sutrikimų, augino tris mažamečius vaikus. Paaiškėjus įtarimams apie galimą seksualinį mažamečių išnaudojimą, vaikai buvo paimti iš jų biologinių tėvų šeimos, paskiriant globėjus. Nors tėvai ėmė bendradarbiauti su socialiniais darbuotojais, keitė savo elgesį bei požiūrį į tėvystės pareigas, domėjosi savo vaikais, tėvų susitikimai su vaikais visuomet buvo prižiūrimi socialinių darbuotojų, galiausiai tapo vis retesni. Akivaizdu, kad svetimo asmens dalyvavimas tėvų susitikimo su vaikais metu buvo didelis trukdis šeimai bendrauti artimai ir nuoširdžiai. Galiausiai buvo pradėta riboti ir skambučius, nurodant, kad bet koks kontaktas su biologiniais tėvais trikdo vaikų ramybę, taip pat trukdo artimų ryšių su globėjais formavimuisi. Šioje byloje EŽTT nurodė, kad nors valdžios institucijoms yra paliktos plačios veikimo ribos, analizuojant ir vertinant būtinumo įsteigti vaikui globą (rūpybą) klausimą, griežtesnio ir atidesnio tyrimo reikalaujama sprendžiant dėl tolimesnių apribojimų, pavyzdžiui, dėl tėvų teisės bendrauti su vaikais⁷⁴.

---

⁷² Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje *Šiaulių miesto savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyrius v. V. D. (M.), tretieji asmenys J. S., V. L., Klaipėdos miesto savivaldybės administracijos Socialinio departamento Vaiko teisių apsaugos tarnyba*, Nr. 3K-3-209/2008, kat. 77.6; 82.2.2, 2007 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje *E. R. v. T. S. ir T. S.*, Nr. 3K-3-254/2007, kat. 130.1 ir kt.

⁷³ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1988 m. kovo 24 d. sprendimas *Olsson v. Sweden* byloje Nr. 10465/83.

⁷⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. balandžio 14 d. sprendimas *K. A. v. Finland* byloje Nr. 27751/95.

Dar vienoje reikšmingoje šiai analizei byloje EŽTT nustatė, kad vaikui teko įvairių sunkių ir traumuojančių išgyvenimų, tačiau sprendimas visiškai uždrausti bendravimą su biologine mama yra kraštutinė priemonė ir gali būti pateisinama tik išimtiniais atvejais. Paminėtinas ir kitas „klasikiniu“ tapęs EŽTT sprendimas byloje *Johansen v. Norway*. Šioje byloje Teismas nurodė, kad, sprendžiant klausimą dėl neterminuoto tėvų valdžios apribojimo ir bendravimo teisių su vaiku atėmimo, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad šių priemonių taikymas yra išimtinis ir gali būti pateisinamas tik esant išskirtinėms aplinkybėms ir tik siekiant apginti geriausius vaiko interesus.

Apibendrinant atliktą tyrimą, galima daryti šias išvadas: pirma, Lietuvos teismų formuojama praktika atitinka EŽTT praktiką panašaus pobūdžio bylose, antra, ribojimai tėvams matytis ir bendrauti su vaikais, kuriems paskirta globa (rūpyba), privalo būti teisėti bei proporcingi, trečia, kolizijos tarp tėvų teisės bendrauti su vaiku bei poreikio užtikrinti vaiko teisę į sveiką bei saugų vystymąsi, prioritetas yra teikiamas vaiko interesams. Taip pat nurodytina, kad nacionaliniuose bei tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtintas vaiko interesų pirmenybės principas gali būti vienintelė priemonė, pateisinančia EŽTK 8 straipsnyje įtvirtintos teisės į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą pažeidimą.

Darbo autorės nuomone, konkrečių išimtinių atvejų, kada galima riboti tėvų matymąsi su vaikais, ar bent jau pavyzdinio / nebaigtinio sąrašo neįtvirtinimas CK nelaikytinas spraga. Šeimos teisiniai santykiai yra labai dinamiški ir nuolat keičiasi. Tokiu būdu, atsižvelgiant į teismų praktikos gausą ir besiformuojančius precedentes, autorė pritaria periodiniame leidinyje išdėstyta G. Sagačio nuomonei, kad teismų praktika gali būti itin veiksminga ir patikima priemone šeimos politikos formavime⁷⁵. Tai grindžiama nuomone, kad teismų praktika yra ženkliai lankstesnė už teisės aktuose įtvirtintas nuostatas, ją visuomet galima pritaikyti konkrečiam atvejui, išanalizavus faktines aplinkybes. Kita vertus, įtvirtinus CK net ir pavyzdinį sąrašą pagrindų, kuriems esant būtų galima apriboti tėvų bendravimą su vaikais, siekiant užtikrinti vaiko geriausių interesų įgyvendinimą, atsirastų erdvės papildomiems ginčams: tėvai turėtų teisę įrodinėti, kad jiems pritaikyta sankcija nepatenka į teisės akte numatytą pagrindų riboti bendravimą su vaiku sąrašą, dėl to pritaikyta priemonė yra nepagrįsta bei neteisėta. Teismams yra paliekama plati diskrecijos teisė aiškinti teisės aktų nuostatas siekiant užtikrinti kiekvieno žmogaus teisių įgyvendinimą ir tokiu būdu taisyti galimai įstatymo leidėjo paliktą broką⁷⁶.

---

⁷⁵ SAGATYS, Gediminas. Case Law as the State Family Policy Formation Instrument. *Jurisprudencija*. 2009, Nr. 4 (118). p. 233.

⁷⁶ *Ibid.*, p. 233.

2.3 Tėvų turtinių teisių suspendavimas

Apribojus tėvų valdžią laikinai arba neterminuotai, tėvai netenka ir kai kurių turtinių teisių, pavyzdžiui, teisės paveldėti (CK 5.6 str. 3 d.). Apribojus tėvų valdžią neterminuotai, tėvai netenka teisės gauti išlaikymą iš vaikų (CK 3.206 str. 2 d.). Tėvai taip pat netenka CK Trečioje knygoje numatytos galimybės tvarkyti jų vaikams priklausantį turtą (CK 3.191 str. 1 d. 5 p.). Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad turtinė tėvų pareiga išlaikyti vaikus iki pilnametystės nepasibaigia nepriklausomai nuo to, kokia tėvų valdžios apribojimo rūšis yra taikoma, ir visais atvejais tėvams ši pareiga išlieka, nebent vaikas yra įvaikinamas (CK 3.195 str.).

Toliau darbe bus pateikta kai kurių tėvų valdžios apribojimo pasekmių, susijusių su tėvų turtinėmis teisėmis ir pareigomis, analizė, šių padarinių taikymo ir įgyvendinimo praktiniai aspektai.

2.3.1 Teisės tvarkyti vaikams priklausantį turtą netekimas

CK 3.161 straipsnio 4 dalyje yra įtvirtinta bendroji taisyklė, kad vaikų ir jų tėvų turtas yra atskirtas – tėvai neturi nuosavybės teisės į vaikams priklausantį turtą, tuo pačiu vaikai neturi nuosavybės teisės į savo tėvų turtą. Tačiau vaikai, neturėdami visiško civilinio veiksnio pagal CK 2.5 straipsnį, negali pilnai įgyvendinti savo teisių ir naudotis jiems priklausančiu turtu. Dėl šios priežasties viena iš pagrindinių tėvų turtinių teisių ir pareigų yra susijusi su vaikams priklausančiu turtu. Būtent vaiko tėvams tenka tvarkyti turtą, kuris yra jų nepilnamečių vaikų nuosavybė. Vis dėlto, CK 3.180 straipsnyje numatytais pagrindais laikinai arba neterminuotai apribojus tėvų valdžią, tenka spręsti klausimą, kas ir kokia apimtimi tvarkys vaikui priklausantį turtą.

Pirmiausia nurodytina, kad CK 3.185 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad tėvai jų nepilnamečiams vaikams nuosavybės teise priklausantį turtą tvarko uzufukto teise. CK Ketvirtosios knygos normos reglamentuoja uzufukto kaip daiktinės teisės institutą. Tačiau šios bendrosios nuostatos santykiams dėl tėvų uzufukto teisės tvarkyti jų vaikams priklausantį turtą taikomos tik tiek, kiek neprieštarauja CK Trečiosios knygos nuostatomis, o būtent 3.185 – 3.191 straipsniams. Šeimos teisiniai santykiai yra specifiniai ir dėl šios priežasties įstatymų leidėjas suformulavo specialiąsias tėvų uzufukto nuostatas⁷⁷. Galiojęs SŠK nereglementavo tėvų uzufukto teisės tvarkyti jų vaikams priklausantį turtą klausimą. Tačiau, vadovaujantis geriausiais vaiko interesais bei siekiant

⁷⁷ VITKEVIČIUS, Pranciškus S. *Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai*. Vilnius: Justitia, 2006. p. 188.

tiksliai nustatyti, kokiais būdais, tvarka ir apimtimi tėvai turi teisę ir pareigą tvarkyti nepilnamečiams vaikams priklausantį turtą, kad jų teisės nebūtų pažeistos, rengiant naująjį CK šie klausimai buvo sureglamentuoti. Apskritai, vaiko turtinių interesų reglamentavimui šiuo metu galiojančiame CK yra skiriamas pakankamai didelis dėmesys. Be abejo, dabartinis reglamentavimas, kuriuo nuosekliau reglamentuojami ir tėvų uzufrukto teisės klausimai (pavyzdžiui, reikalavimas gauti teismo leidimą kai kuriems veiksams, susijusiems su vaikui priklausančiu turtu, atlikti, galimybė kreiptis į teismą dėl tėvų uzufrukto teisės panaikinimo, jeigu tėvai daro žalą vaiko turtiniams interesams ir kt.), gali tinkamiau apsaugoti nepilnamečių vaikų interesus. Tėvų uzufrukto teisė gali būti įgyvendinta tik išimtiniais vaiko interesais, dėl to įstatymų leidėjui buvo būtinybė nustatyti, kokias konkrečias teises ir pareigas vaikų turto atžvilgiu turi tėvai ir kokios galimos vaikų turto apsaugos nuo tėvų daromos žalos priemonės.

Tėvų uzufrukto teisė yra terminuota ir pasibaigia vaikui sulaukus pilnametystės. Tačiau tam tikrais atvejais tėvų uzufrukto teisė gali pasibaigti ir anksčiau, vaikui dar nesulaukus pilnametystės. CK 3.191 straipsnyje įtvirtinti tėvų uzufrukto pasibaigimo pagrindai. Pažymėtina, kad šis sąrašas nėra baigtinis, nes tėvų uzufrukto teisė pasibaigia ir tėvus (ar vieną iš jų) pripažinus neveiksniais arba ribotai veiksniais⁷⁸. Taigi, šiame straipsnyje yra įtvirtinta dar viena netinkamos tėvų valdžios įgyvendinimo pasekmė – teisės tvarkyti vaikams priklausantį turtą uzufrukto teise netekimas.

Apribojus tėvų valdžią vieno iš tėvų atžvilgiu, uzufrukto teisė pasibaigia tik tam iš tėvų, dėl to teisė tvarkyti vaikui priklausantį turtą uzufrukto teise išlieka antrajam iš tėvų, kurio valdžia nėra apribota. Tačiau apribojus tėvų valdžią abiejų tėvų atžvilgiu arba vienintelio vaiko turimo tėvo (motinos) atžvilgiu, kyla jau minėta būtinybė spręsti klausimą, kas tvarkys vaikui priklausantį turtą ir įgyvendins jo teises, susijusias su šiuo turtu, iki jis įgis visišką veiksnumą pagal CK 2.5 straipsnį.

Ankstesnėse darbo dalyse buvo išanalizuoti vaikui steigiamos globos (rūpybos) aktualūs klausimai, pateikiant išvadas, kad iš tiesų Lietuvoje esanti globos (rūpybos) sistema nėra tinkamai organizuojama, kadangi nėra įgyvendinami tikslai laiku grąžinti vaiką į šeimą, tokiu būdu atkuriant šeimos ryšius. Taip pat, atliekami tyrimai parodo, kad net ir nustačius vaikui globą (rūpybą) ir paėmus iš žalingos šeimos aplinkos, vaikai patiria smurtą, taigi valstybės pozityvi pareiga apsaugoti vaiką nuo smurto ir žalingos jo vystymuisi aplinkos nėra įgyvendinama, o teisinis reglamentavimas kai kuriais klausimais nėra nuoseklus. Kaip numatyta CPK 407 straipsnyje, teismui sprendimu laikinai ar

---

⁷⁸ MIKELĖNAS, Valentinas in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2002. 3.191 str.

neterminuotai apribojus tėvų valdžią, vaikui yra įsteigiama nuolatinė globa (rūpyba), taip pat nustatoma vaiko gyvenamoji vieta. Minėta, kad vaiko globos (rūpybos) klausimai yra reglamentuojami CK Trečiosios knygos XVIII skyriaus nuostatu.

CK 3.276 straipsnyje įtvirtinta, kad vaikas ir globėjas (rūpintojas) neįgyja turtinių teisių vienas kito turto atžvilgiu. Monografijos „Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai“ autorius Pranciškus Stanislavas Vitkevičius nurodo, kad CK 3.186 – 3.188 straipsniai taikomi tik tėvų ir vaikų, t. y. šeimos narių, turtiniams santykiams ir kadangi vaiko globėjas (rūpintojas) nėra šeimos narys, tai teisės nuostatos, reglamentuojančios tėvų uzufrukto santykius, vaiko ir globėjo (rūpintojo) turtiniams santykiams negali būti taikomos. Taip pat, kad nei SŠK, nei dabartiniame CK nė vienoje normoje nėra įtvirtina, kad globėjas (rūpintojas) būtų laikomas šeimos nariu⁷⁹. Kyla klausimas, kokios teisės normos tuomet turėtų būti taikomos globėjui (rūpintojui) tvarkant visiško veiksnio dar neįgijusio vaiko, kurio tėvams (ar vieninteliam turimam iš tėvų) teismo sprendimu buvo apribota tėvų valdžia.

Pirmoje darbo dalyje buvo nurodyta, kad pagal šiuo metu EŽTT formuojamą praktiką, kurią daugiausiai lemia įvairūs socialiniai pokyčiai, „šeimos gyvenimą“ reikėtų suprasti plačiaja prasme, t. y. apimant visus *de facto* šeimos ryšius, tame tarpe ir vaikų bei jų globėjų santykius⁸⁰. Tokiu būdu, teigiant, kad į „šeimos gyvenimo“ sąvoką įeina ir vaiko ir globėjo (rūpintojo) ryšiai, aukščiau nurodyta autoriaus išdėstyta nuomonė nėra visiškai tiksli. Ypatingai turint omenyje, kad dažniausiai, apribojus tėvų valdžią, vaiko globėju (rūpintoju) yra paskiriami seneliai, su kuriais vaiką neabejotinai sieja artimi ryšiai.

Šiuo metu globėjas (rūpintojas) vaikui priklausantį turtą tvarko CK normų, reglamentuojančių neveiksnaus arba ribotai veiksnus asmens turto ir pajamų naudojimą, tvarka, taip pat remdamasis kitomis CK normomis, reglamentuojančiomis pagrindinius vaiko turto tvarkymo principus⁸¹, o globojamam (rūpinamam) vaikui išlaikyti skirtomis lėšomis disponuoja vaiko globėjas (rūpintojas) ir tik vaiko interesais, vadovaujantis CK Ketvirtosios knygos nuostatomis, kurias reglamentuoja paprastąjį turto administravimą (CK 3.275 str.). Taigi, nors bendrieji vaiko turto tvarkymo principai (pavyzdžiui, reikalavimas vaiko turtą tvarkyti išimtinai vaiko interesais) yra bendri tiek vaiko biologiniams tėvams tvarkant turtą, tiek tai darant globėjui (rūpintojui), nesunku pastebėti, kad šie santykiai reglamentuojami visiškai skirtingai. Vis dėlto, vertinant EŽTT

⁷⁹ VITKEVIČIUS, Pranciškus S. *Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai*. Vilnius: Justitia, 2006. p. 197.

⁸⁰ Išsamiau žr. magistrinio darbo p. 4.

⁸¹ MIZARAS, Vytautas in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2002. 3.276 str.

formuojamą praktiką, svarstyti, ar toks reglamentavimas atitinka Strasbūro formuojamus principus ir ar nederėtų atlikti tam tikrų teisės normų patikslinimą, suvienodinant vaiko turto tvarkymo reglamentavimą tėvų ir globėjų (rūpintojų) atžvilgiu.

2.3.2 Išlaikymo teisinių santykių ypatumai, apribojus tėvų valdžią

Akivaizdu, kad auklėjimas ir rūpinimasis vaikais yra jų tėvų, ne valstybės pareiga. Normali vaiko raida yra neįmanoma be materialinio aprūpinimo, taigi ir vaikų išlaikymo pareiga priklauso tėvams. Ši tėvų pareiga yra įtvirtinta daugelyje nacionalinių teisės aktų – Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalyje, VTAPI 21 straipsnio 2 dalyje, CK 3.155 straipsnio 2 dalyje bei 3.192 straipsnyje. Lietuvoje ratifikuotos VTK 27 straipsnio 1 ir 2 dalys numato visuotinai pripažįstamą kiekvieno vaiko teisę turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia fiziniam, protiniam bei socialiniam vystymuisi ir tėvų didžiausią atsakomybę už tokių gyvenimo sąlygų sudarymą pagal savo gebėjimus ir finansines galimybes. Taigi, vaiko teisė į normaliam vystymuisi užtikrinti būtiną materialinį aprūpinimą įtvirtinta ir tarptautiniuose teisės aktuose.

Kaip minėta, išlaikymo teisinių santykių ypatumas yra tai, kad tėvai netenka teisės gauti išlaikymą iš savo vaikų, kai yra nuolatinais atskiriami nuo tėvų, tačiau jų pareiga teikti savo vaikams išlaikymą išlieka net ir apribojus tėvų valdžią, nebent vaikas yra įvaikinamas⁸². Tai tam tikros neigiamos pasekmės, taikomos tėvams už tėvystės pareigų nevykdymą ar netinkamą vykdymą. Tačiau reali situacija Lietuvoje leidžia pastebėti, kad tėvai vengia išlaikyti savo vaikus, remdamiesi tiek objektyviomis, tiek subjektyviomis aplinkybėmis, ir ši problema yra itin aktuali.

Išlaikymo teisinius santykius reglamentuoja CK Trečiosios knygos XII skyriaus II skirsnio nuostatos. Pažymėtina, kad išlaikymo teisinių santykių, apribojus tėvų valdžią, ypatumai gali būti analizuojami per vaiko pareigos tėvams ir tėvų pareigos vaikui pasikeitimą. CK 3.195 straipsnyje įtvirtinta, kad tėvų pareiga išlaikyti savo nepilnamečius vaikus išlieka ir atskyrus vaikus nuo tėvų arba apribojus tėvų valdžią, išskyrus atvejus, kai vaikas įvaikinamas. Tuo tarpu CK 3.206 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad teismas gali atleisti vaikus nuo pareigos išlaikyti savo nedarbingus tėvus, jeigu yra nustatoma, kad tėvai vengė atlikti savo pareigas nepilnamečiams vaikams, o to paties straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad vaikus atskyrus nuo tėvų nuolatinais dėl pačių tėvų kaltės, tokie tėvai neturi

---

⁸² Pažymėtina, kad, vaiką įvaikinus, pagal CK 3.227 straipsnį tėvų ir vaikų bei jų giminaičių pagal kilmę tarpusavio asmeninės ir turtinės teisės bei pareigos nutrūksta ir yra sukuriamos įtėviams bei jų giminaičiams ir įvaikiams bei jų palikuonims tarpusavio asmeninės ir turtinės teisės bei pareigos kaip giminaičiams pagal kilmę. Taigi, įvaikinus vaiką, tėvų išlaikymo pareiga nutrūksta, arba, kitaip tariant, ji yra perkeliama vaiko įtėviams.

teisės į išlaikymą. Sistemiskai vertinant šias teisės nuostatas, darytina išvada, kad vaikai nuo pareigos išlaikyti savo tėvus yra atleidžiami tik tais atvejais, kai tėvų valdžia yra apribojama neterminuotai. Atskiriant vaikus nuo tėvų pagal CK 3.179 straipsnį, nėra nustatoma subjektyvi tėvų kaltė, o tėvų valdžios apribojimo laikinumas pagal CK 3.180 straipsnį suponuoja, kad tai teisė ne nuolatinai, o tik tam tikrą laiką tarpą⁸³. Galiojusiame SŠK, kaip buvo nurodyta pirmoje darbo dalyje, buvo įtvirtintas tėvystės teisių atėmimo institutas, dėl to 92 straipsnio 2 dalyje buvo įtvirtinta, kad tėvai netenka teisės į išlaikymą, kai tėvystės teisės yra atimtos. Kitais atvejais teismas galėjo atleisti vaikus nuo šios pareigos, jeigu tėvai vengė vykdyti savo pareigas vaikų atžvilgiu. Įsigaliojus naujam CK, tėvų valdžios atėmimo instituto buvo atsisakyta, tačiau vaikų atleidimo nuo pareigos išlaikyti tėvus reglamentavimas išliko panašus: nustačius tėvų kaltę ir atskyrus vaikus nuo tėvų nuolatinai, vaikai visais atvejais yra atleidžiami nuo išlaikymo pareigos, kitais atvejais, esant tėvų kaltei, vaikai gali būti atleisti nuo šios pareigos teismo sprendimu.

Nurodytina ir tai, kad galiojusio SŠK 81 straipsnyje buvo įtvirtintas pakankamai preciziškas išlaikymo dydžio nustatymas, kuris priklausė nuo tėvų turimų vaikų skaičiaus, taip pat nuo gaunamų pajamų. Naujajame CK tokių nuostatų buvo atsisakyta. CK 3.292 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta tik tai, kad *„išlaikymo dydis turi būti proporcingas nepilnamečių vaikų poreikiams bei jų tėvų turtinei padėčiai ir užtikrinti būtinas vaikai vystytis sąlygas“*, o teismų praktikoje susiformavo toks išlaikymo teisinių santykių principas: „pagal poreikius ir galimybes“. Manytina, kad įstatymų leidėjas pasirinko teisingesnę reglamentavimą, palikdamas sprendimo dėl išlaikymo dydžio nustatymo diskreciją teismui. Teismas, nagrinėdamas bylas, susijusias su šeimos teisiniais santykiais, privalo būti aktyvus. Tokiu būdu, visapusiškai išanalizavęs konkrečias aplinkybes ir nustatęs realias tėvų galimybes teikti vaikams išlaikymą, jų turtinę padėtį, teismas gali parinkti tokią išlaikymo formą ir dydį, kad išlaikymas atitiktų tiek vaiko, tiek tėvų interesus.

Visų pirma, tėvų teisių ir pareigų išlaikyti vaikus imperatyvumo principas reiškia, kad šios tėvų teisės ir pareigos yra asmeninio pobūdžio ir jų įgyvendinimas negali būti perleistas kitiems asmenims, tėvai negali susitarti dėl šios teisės atsisakymo, toks atsisakymas negalioja (CK 3.5 str. 1 d., 3.159 str. 1 d.). Tačiau nepaisant to, kad vaiko teisė gauti iš tėvų išlaikymą iki pilnametystės⁸⁴ yra įtvirtinta įvairiuose teisės aktuose, dažnai ši teisė lieka neįgyvendinta. Paprastai tėvai, vengiantys tinkamai įgyvendinti tėvų

---

⁸³ MIKELĖNAS, Valentinas in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002, 3.206 str.

⁸⁴ Pažymėtina, kad pagal bendrąjį CK 3.194 straipsnio 3 dalyje įtvirtintą principą, tėvų pareiga išlaikyti vaikus pasibaigia vaikams sulaukus pilnametystės. 2004 m. lapkričio 11 d. (Valstybės žinios, 2004, Nr.

valdžią, neturi darbo ar kito stabilaus pajamų šaltinio, neretai neturi gyvenamosios vietos ir yra įrašyti į socialinės rizikos šeimų apskaitą. Dėl šių priežasčių dažniausiai yra vengiama teikti išlaikymą vaikui. Kita vertus, būtent vaiko paėmimas iš jam nesaugios aplinkos ir globos (rūpybos) įsteigimas (ne išlaikymo užtikrinimas) laikytinas pirminiu vaiko teisių apsaugos tikslu. Bendrųjų vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatų⁸⁵ 8.6 punkte tėra įtvirtinta savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybų teisė (ne pareiga – aut. pastaba) pateikti teismui ieškinį dėl išlaikymo priteisimo, jeigu nepilnamečio vaiko tėvai (arba vienas iš jų) nevykdo pareigos materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus. Tačiau dėl didelės darbų apimtys savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojai negali užtikrinti išlaikymo priteisimo vaikui, kurio tėvams siekiama apriboti tėvų valdžią. Apribojus tėvų valdžią ir įsteigus vaiko globą (rūpybą), nepaisant to, kad teismas priteisė vaikui išlaikymą vienu iš CK 3.196 straipsnyje numatytų būdų, t. y. išlaikymą periodinėmis išmokomis, tam tikros sumos priteisimą arba tam tikro turto priteisimą, tėvai dažnai teismo sprendimo nevykdo. Pagal CK 3.202 straipsnį, kai vaikui yra nustatoma globa (rūpyba), išlaikymas yra išieškomas vaiko globėjui (rūpintojui), o jeigu vaikui nustatyta institucinė globa (rūpyba), išlaikymas yra išieškomas ir mokamas konkrečiai globos institucijai, kuri atidaro vaiko sąskaitą valstybės kontroliuojamoje kredito įstaigoje. Be abejo, šios lėšos gali būti naudojamos tik vaiko interesais (CK 3.203 str. 1 d.). Iš šių teisės nuostatų analizės darytina išvada, kad, vaikui gyvenant su globėjais (rūpintojais) arba vienoje iš valstybinių globos įstaigų, būtent globėjas (rūpintojas) ar konkreti globos įstaiga turi teisę vaiko interesais kreiptis į antstolius dėl priverstinio išlaikymo prievolės išieškojimo iš biologinių vaiko tėvų ar vieno iš jų. Deja, bet vaiko globėjai (rūpintojai) pakankamai retai imasi ginti globojamo (rūpinamo) vaiko teises, kiek tai susiję su išlaikymo iš biologinių tėvų priverstiniu išieškojimu. Paprastai tokio neveikimo priežastimis yra dideli priverstinio išieškojimo kaštai, taip pat menkos tikimybės išieškoti išlaikymą iš tėvų, kurie priklauso socialinės rizikos šeimų grupei ir neturi jokio turto⁸⁶.

Iš to, kas išdėstyta aukščiau, darytina išvada, kad išlaikymo institutas yra sureglamentuotas pakankamai nuosekliai, t. y. įtvirtintas principas, kuriuo remiantis

---

171-6319) CK 3.194 straipsnio 3 dalis buvo papildyta nuostata, kad išlaikymas vaikui gali būti priteisiamas iki vaikas sulauks 24 metų, jeigu jis: pirma, mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniame skyriuje ir antra, parama jam yra reikalinga.

⁸⁵ Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 17 d. nutarimu Nr. 1983 (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. gruodžio 2 d. nutarimo Nr. 1593 redakcija).

⁸⁶ Informaciją apie savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojų darbo ypatumus, kreipiantis į teismą dėl tėvų valdžios apribojimo, taip pat išlaikymo vaikams priteisimo 2011-03-02 pokalbio telefonu metu pateikė Vilniaus miesto savivaldybės Vaikų teisių apsaugos skyriaus vyriausioji specialistė Indrė Brazauskaitė.

teismas sprendžia dėl išlaikymo dydžio, taip pat nustatyti atvejai, kada teismas gali atleisti vaiką nuo išlaikymo prievolės tėvams vykdymo, tuo pačiu nustatant, kad net atskyrus vaiką nuo tėvų ar apribojus tėvų valdžią, tėvams išlieka vaiko išlaikymo prievolė. Vis dėlto, praktikoje šias teisės nuostatas sunku įgyvendinti, o daugybės vaikų teisė į bent minimalius ir būtinausius poreikius užtikrinančią materialinę gerovę lieka neįgyvendinta.

Viena iš galimybių apsaugoti vaiko interesus ir užtikrinti jo teisę gauti išlaikymą iš biologinių tėvų, kai tėvų valdžia yra apribota ir vaikui įsteigta globa (rūpyba) – CK 3.196 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos išlaikymo formos bei galimybė vieną išlaikymo formą pakeisti kita. Kaip minėta, labai dažnai tėvai, dėl kurių tėvų valdžios apribojimo kreipiamasi į teismą, neturi jokio materialinio pagrindo, neturi darbo ir negauna jokių pajamų, tad siekis priteisti vaikui išlaikymą kas mėnesį mokamomis periodinėmis išmokomis dažnai yra neįmanomas. Vis dėlto, tam tikrais atvejais yra galimybė išlaikymą vaikui priteisti kitu turtu. Tokiais atvejais, kai padėtis nesikeičia ir lėšų vaiko išlaikymui nėra, vaiko teisė į materialinį aprūpinimą yra toliau pažeidinėjama, todėl atsiranda būtinybė pakeisti išlaikymo formą⁸⁷, priteisiant išlaikymą vaikui nekilnojamuoju turtu⁸⁸. LAT civilinėje byloje Nr. 3K-3-259/2004 sprendė klausimą dėl vaikų išlaikymo formos pakeitimo, kai tėvai ilgą laiką vengė vykdyti savo turtinę prievolę vaikų atžvilgiu ir susidarė įsiskolinimas. Tokiu būdu atsirado būtinybė spręsti klausimą dėl efektyvesnės vaiko išlaikymo formos nustatymo. Nagrinėjamoje byloje teismas nustatė, kad vaikų tėvų nuosavybės teise valdomas nekilnojamas turtas objektyviai leidžia nukreipti vaikų išlaikymo prievolės priverstinį vykdymą į šį turtą. Teismas taip pat pažymėjo, kad kaskart, parenkant išlaikymo formą, reikia kelti klausimą, kuri išlaikymo forma yra naudingiausia vaikui. Šioje civilinėje byloje nebuvo alternatyvių galimybių priteisti išlaikymą kitokiais būdais iš vaikų tėvų, todėl teismas nustatė, kad nekilnojamojo turto vienkartinis priteisimas vaikų išlaikymui be abejonės nutrauks tęstinį vaikų teisių į išlaikymą pažeidimą. Taip pat pažymėtina ir tai, kad toks išlaikymo formos parinkimas pripažintinas efektyviu ir užtikrinančiu vaikams sąlygas normaliai augti ir vystytis⁸⁹. Atkreiptinas dėmesys, kad kiekvienu konkrečiu atveju sprendžiant klausimą dėl išlaikymo vaikui priteisimo jo biologiniams tėvams priklausančiu turtu, privaloma

⁸⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios. 2000, Nr. 74. 3.201 str. 3 d.

⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje *V. S. v. M. S. tretieji asmenys A. I., Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Sveikatos ir socialinės apsaugos departamento Vaikų teisių apsaugos tarnyba*, Nr. 3K-3-259/2004, kat. 72.2.

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje *V. S. v. M. S. tretieji asmenys A. I., Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Sveikatos ir socialinės apsaugos departamento Vaikų teisių apsaugos tarnyba*, Nr. 3K-3-259/2004, kat. 72.2.

atsižvelgti į tai, ar naudojant arba realizavus turta būtų gaunamos pajamos vaikui išlaikyti arba kitokiu būdu būtų galima patenkinti vaiko poreikius⁹⁰. Taip pat nurodytina, kad, esant situacijai, kai skolininkas objektyviai gali teikti nustatyto dydžio išlaikymą iš savo pajamų arba turto, tačiau vengia šią prievolę vykdyti, teismai tai laiko pagrindu teismine tvarka pakeisti išlaikymo formą ir dydį, tam, kad būtų nutrauktas tęstinis vaiko teisės į materialinį išlaikymą pažeidimas. Dėl to teismai pagrįstai gali nuspręsti pakeisti išlaikymo formą, priteisiant išlaikymą vienkartinę pinigų suma⁹¹. Darytina išvada, kad bet koku atveju teismas privalo įsitikinti, kad pasirinkta išlaikymo forma bei dydis bus pakankami užtikrinti būtinas vaiko vystymosi sąlygas.

Taigi, tam tikrais atvejais, kai vaiko tėvai turi nekilnojamojo turto, yra galimybė kreiptis į teismą dėl išlaikymo formos pakeitimo, tokiu būdu nutraukiant tėvų turtinės prievolės nevykdymo tęstinumą ir užtikrinant vaiko teisę į materialinį aprūpinimą. Deja, bet šį užtikrinimą ne visuomet yra įmanoma pasiekti dėl tos pačios priežasties – prastos vaiko tėvų turtinės padėties.

Antra, CK 3.200 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad „išlaikymas priteisiamas nuo teisės į išlaikymą atsiradimą dienos, tačiau išlaikymo išskolinimas negali būti išieškotas daugiau kaip už trejus metus iki ieškinio pareiškimo dienos”. Reikėtų pažymėti, kad pirmos instancijos teismas, sprenddamas dėl vaikų ir tėvų atskyrimo arba tėvų valdžios apribojimo, visuomet pasisako dėl išlaikymo vaikui priteisimo⁹², o, kai vaiko tėvai (arba vienas iš jų) materialinio išlaikymo vaikui neteikia, išlaikymo išskolinimas gali būti priteisiamas nuo dienos, kai tėvai (arba vienas iš jų) nustojo šią turtinę prievolę vykdyti. CK 3.200 straipsnyje įstatymų leidėjo įtvirtinta nuostata suponuoja, kad tais atvejais, kai tėvai vengia vykdyti vaiko išlaikymo prievolę, yra skaičiuojamas išskolinimas, kuris vėliau gali būti išieškotas ir paties vaiko, sulaukusio pilnametystės, iniciatyva, tačiau ne daugiau kaip už trejus metus. Nurodytina, kad šis trejų metų terminas yra taikomas neatsižvelgiant į tai, ar anksčiau buvo imtasi priemonių išieškoti⁹³. Kyla klausimas dėl tokios nuostatos įtvirtinimo pagrindo. Viena vertus, kaip minėta, dažnai tėvai, kurie nesirūpina savo vaikais, neturi objektyvių galimybių teikti tinkamą išlaikymą, taigi išieškoti vaiko išlaikymo „nėra iš ko”. Tik itin retais atvejais tėvai vengia vykdyti vaikų išlaikymo prievolę, nors yra pakankamai materialiai apsirūpinę. Kita vertus, akivaizdu,

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 54 “Dėl įstatymų, reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje”.

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. gegužės 24 d. nutartis civilinėje byloje D. A. v. R. A., Nr. 3K-3-307/2006.

⁹² Pavyzdžiui, Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2010 m. rugsėjo 21 d. sprendimas civilinėje byloje Vilniaus miesto savivaldybės Socialinių reikalų departamento Vaikų teisių apsaugos skyriaus v. M. P., R. J., Nr. 2-9635-96/2010, kat. 77.6, 82.2.2 (S) ir kt.

⁹³ VITKEVIČIUS, Pranciškus S. *Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai*. Vilnius: Justitia, 2006. p. 244.

kad sudarius vaikui galimybę teisės aktų nustatyta tvarka prisiteisti išiskolinimą tik už trejus metus, ypač tais atvejais, kai tėvai buvo pakankamai materialiai apsirūpinę, kad galėtų teikti išlaikymą vaikams, tačiau piktybiškai nevykdė šios turtinės pareigos, yra pažeidžiama vaiko teisė gauti iš savo tėvų materialinį aprūpinimą iki pilnametystės arba, jeigu vaikas mokosi ir parama jam būtina, iki dvidešimt ketverių metų pagal CK 3.194 straipsnį.

Vienoje civilinėje byloje LAT nagrinėjo panašią situaciją. Į teismą su ieškiniu dėl išiskolinimo priteisimo iš tėvo kreipėsi ieškovė, nurodydama, kad, apribojus motinos valdžią ir įsteigus rūpybą, ji gyveno vaikų globos namuose, mama ja visiškai nesirūpino ir nesidomėjo. Globos institucija, kurioje ieškovė gyveno po motinos valdžios apribojimo, į teismą dėl išlaikymo priteisimo nesikreipė, o ieškovė buvo nepilnametė, todėl savo interesų apginti kreipdamasi į teismą negalėjo. Ieškovė taip pat nurodė, kad šiuo metu augina mažametį vaiką, studijuoja, dėl to jai reikalinga parama. LAT šioje civilinėje byloje pakartotinai pabrėžė, kad motinos valdžios apribojimas ir vaiko rūpybos įsteigimas bei apgyvendinimas globos namuose nepašalina tėvų prievolės mokėti išlaikymą. Tokiu atveju, jeigu išlaikymo prievolė yra nevykdoma ir išlaikymas vaikui nėra teikiamas, atsiranda pagrindas skaičiuoti išiskolinimą CK 3.200 straipsnyje nustatyta tvarka⁹⁴.

Pažymėtina, kad išlaikymas vaikui priklauso ir gali būti priteisiamas net ir tuomet, kai vaiko tėvų materialinė padėtis yra sunki. Tokios nuomonės laikosi ir tai ne kartą buvo pabrėžta įvairių Lietuvos teismų nutartyse⁹⁵. Tačiau jau minėtoje LAT nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-259/2004 teismas nurodė ir tai, kad „jeigu būtinų vaikui vystytis sąlygų sudarymui išlaikymą priteisti objektyviai leidžia tėvų turtinė padėtis, toks pakankamas vaikui išlaikymas ir turi būti priteisiamas“⁹⁶. Be abejo, kiekvieno vaiko poreikiai skiriasi, dėl šios priežasties skiriasi ir reikalingo išlaikymo sumos, tačiau visais atvejais turi būti laikomasi prioritetingos vaiko teisių ir interesų apsaugos bei gynimo principo, įtvirtino CK 3.3 straipsnio 1 dalyje.

Išanalizavus Lietuvos teismų praktikoje įtvirtintus principus dėl išlaikymo priteisimo vaikui, atsižvelgiant į tėvų finansines galimybes, spręstinas klausimas, ar

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. sausio 25 d. nutartis civilinėje byloje *N. S. v. R. I.*, Nr. 3K-3-8-2011, kat. 78.2.1, 82.2.2.

⁹⁵ Pavyzdžiui, Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 10 d. nutartis civilinėje byloje *Klaipėdos miesto apylinkės vyriausiasis prokuroras v. A. M. ir R. G.*, Nr. 2A-588-253/2008, kat. 121.18, 82.2, 78.2.1, 77.1 (S); Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje *Joniškio rajono savivaldybės administracijos vaiko teisių apsaugos tarnyba v. I. D., A. K., tretieji asmenys Žagarės socialinių paslaugų centras, J. D.*, Nr. 2A-54-40/2008, kat. 78.2.1 ir kt.

⁹⁶ Dėl tokio paties prioritetingos vaiko teisių apsaugos principo, sprendžiant dėl vaiko išlaikymo, buvo pasisakyta ir kitose Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylose, pavyzdžiui, 2005 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje *A. Š. v. L. Š.*, Nr. 3K-3-176/2005; 2009 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje *V. K. v. A. B.*, Nr. 3K-3-189/2009 ir kt.

nevertėtų įtvirtinti CK 3.200 straipsnio patikslinimo. Manytina, kad išimtiniais atvejais, kai tėvai (ar vienas iš jų) neteikė vaikui išlaikymo, nors turėjo visas galimybes, t. y. tvirtą materialinį pagrindą, stabilias mėnesines pajamas, gyvenamąją vietą ir kt., teismas turi teisę išeiti už šioje nuostatoje numatyto trejų metų termino ribos ir išlaikymo išsiskolinimą priteisti už ilgesnį laikotarpį. Tai tam tikra prasme būtų prevencinė priemonė tais atvejais, kai tėvai turi visas objektyvias galimybes teikti išlaikymą vaikui, tačiau vengia vykdyti šią turtinę prievolę.

Iš to, kas buvo išdėstyta, galima teigti, kad išlaikymo institutas Lietuvoje sureglamentuotas pakankamai nuosekliai, o teismai tinkamai taiko šias teisės normas, įtvirtinančias pagrindinius vaiko išlaikymo dydžio bei formos principus ir nuosekliai laikosi anksčiau suformuotų precedentų. Tačiau praktika rodo, kad dažnai vaiko teisė į materialinį aprūpinimą lieka neįgyvendinta. Vis dėlto, nurodytina, kad šeimos teisė yra labai jautrus civilinės teisės pošakis socialiniu aspektu ir sureglamentuoti šeimos teisinius santykius taip, kad toks reglamentavimas nebūtų žalingas vienai ar kitai pusei, yra ypatingai sudėtinga. Darbo autorė daro išvadą, jog minėtas vaiko teisės gauti materialinį aprūpinimą pažeidimas sietinas ne su teisinio reglamentavimo trūkumais, o su tam tikrais socialiniais pagrindais.

2.4 Galimybė įvaikinti vaiką be tėvų sutikimo

Griežčiausia pasekmė, kurią gali sukelti tėvų valdžios apribojimas – visiškų ryšių nutrūkimas tarp vaiko ir tėvų, galimas įvaikinus vaiką. Nurodytina, kad pagal CK 3.214 straipsnį, apribojus tėvų valdžią neterminuotai, vaiką galima įvaikinti be tėvų sutikimo. Neretai keliamas klausimas, ar toks teisinis reglamentavimas, t. y. dalinai eliminuojant tėvus iš jų vaiko įvaikinimo proceso, yra tinkamas. Į šiuos klausimus bus atsakyta atliktos analizės pagrindu.

Kaip nurodyta, CK 3.214 straipsnyje numatyta dar viena netinkamo tėvų valdžios įgyvendinimo pasekmė – galimybė įvaikinti vaiką be tėvų sutikimo, kai tėvų valdžia teismo sprendimu yra apribojama neterminuotai. Pažymėtina, kad, praėjus vieneriems metams nuo laikino tėvų valdžios apribojimo ir nustačius, kad tėvų valdžios apribojimas nebuvo panaikintas, pagal CK 3.219 straipsnio 3 dalį vaikas įtraukiamas į galimų įvaikinti vaikų apskaitą. Taigi, ir esant laikinam tėvų valdžios apribojimui, vaiką galima įvaikinti. Vis dėlto, norint tokiu atveju įvaikinti vaiką, būtina išpildyti įstatymo leidejo įtvirtintą reikalavimą ir 3.212 straipsnyje nustatyta tvarka gauti vaiko biologinių tėvų sutikimą.

Pirma, kaip buvo nurodyta pirmoje šio darbo dalyje, analizuojant atskirus tėvų valdžios apribojimo pagrindus, neterminuotas tėvų valdžios apribojimas yra *ultima ratio* ir turėtų būti taikomas tik tais atvejais, kai iš byloje nustatytų aplinkybių negalima daryti išvados, kad tėvai pakeis savo elgesį, gyvenimo būdą ir pradės tinkamai įgyvendinti tėvų valdžią. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaro autoriai pažymi, kad „įvaikinus tėvai su vaikais išskiriami visam laikui, be teisės bendrauti su vaiku ir be teisės panaikinti šį išskyrimo būdą (išskyrus atvejus, kai panaikinamas teismo sprendimas įvaikinti vaiką)⁹⁷. Taigi, vaiko įvaikinimas ir apgyvendinimas naujoje šeimoje reiškia bet kokių ryšių, asmeninių ir turtinių teisių bei pareigų tarp vaiko ir jo biologinių tėvų nutrūkimą⁹⁸. Dėl šios priežasties, neterminuoto tėvų valdžios apribojimo padariniai laikytini žymiai griežtesniais, o jam esant nereikia jokių papildomų sąlygų (pavyzdžiui, rašytinio tėvų sutikimo, patvirtinto teismo) vaikui įvaikinti. Teismo sprendimas, kuriuo tėvų valdžia buvo apribota neterminuotai, laikytinas pagrįstu įrodymu ir pagrindu siekti vaikui surasti įtėvius, tokiu būdu visiškai nutraukiant bet kokius ryšius su jo biologine šeima.

Manytina, kad toks teisinis reglamentavimas yra tinkamas. Kaip buvo minėta pirmoje darbo dalyje, teismai neterminuotą tėvų valdžios apribojimą taiko išskirtiniais atvejais ir tik kaip *ultima ratio*. Kitais atvejais yra taikomas laikino tėvų valdžios apribojimo institutas. Esant sudėtingoms situacijoms, kai visiškai nėra aišku, kada galėtų išnykti aplinkybės, dėl kurių laikinai apribojama tėvų valdžia, teismai yra linkę nenustatyti tėvų valdžios apribojimo termino. Vis dėlto, tokia formuojama praktika nėra neterminuoto tėvų valdžios apribojimo prezumpcija⁹⁹. Tai leidžia daryti išvadą, kad esant bent menkiausiai tikimybei dėl tėvų elgesio pasikeitimo, teismai taiko švelnesnę priemonę, t. y. laikiną tėvų valdžios apribojimą. Tuo tarpu neterminuoto tėvų valdžios apribojimo institutas taikytinas tik tais atvejais, kai nėra vilties, kad situacija galėtų pasitaisyti ir vaikas galėtų būti grąžintas į šeimą. VTK preambulėje įtvirtinta, kad vaikas visapusiškai ir harmoningai vystytis gali tik augdamas šeimoje, jausdamas laimę, meilę ir supratimą. Siekiant sudaryti galimybes vaikui augti šeimoje, kiekviena valstybė privalo užtikrinti, kad, nesant galimybių vaikui būti grąžintam į biologinių tėvų šeimą, būtų sudaryta galimybė tokį vaiką įvaikinti. Tokiu būdu, manytina, kad, taikant neterminuotą tėvų valdžios apribojimą tik išskirtiniais atvejais, tėvams atsirandanti pasekmė – galimybė įvaikinti vaiką be tėvų rašytinio sutikimo – nėra per griežta. Paminėtina ir tai, kad, jeigu

⁹⁷ SMIRNOVIENĖ, Zita in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2002. 3.168 str.

⁹⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74. 3.227 str. 1 d.

⁹⁹ Išsamiau žr. magistrinio darbo p. 14 – 15.

tokios nuostatos nebūtų, tėvai galėtų piknaudžiauti savo teise suteikti arba nesuteikti sutikimą įvaikinti vaiką, net ir tais atvejais, kai vaiku yra visiškai nesirūpinama ir nesidomima, o sutikimo galėtų neduoti tik dėl savanaudiškų tikslų. Tai neabejotinai pažeistų vaiko teisę gyventi ir būti auklėjamam šeimoje.

Europos valstybės klausimą dėl tėvų dalyvavimo jų vaiko įvaikinimo procese sprendžia skirtingai. Kaip pavyzdžiai žemiau bus pateikta Vokietijos ir Anglijos, kuriose teisinės sistemos yra grindžiamos skirtingomis teisės tradicijomis, t. y. bendraja teisės tradicija ir kontinentine teisės tradicija, reglamentavimo analizė bei išvados.

Vokietijoje įvaikinimo procedūras vykdo teismas pagal būsimų tėvų pareiškimą. Pažymėtina, kad įvaikinimo procesui yra būtini tam tikrų šalių sutikimai. Visų pirma, vaikas, sulaukęs keturiolikos metų, turi teisę sau atstovauti ir pareikšti nuomonę dėl galimo įvaikinimo. Antra, vaiko biologiniai tėvai taip pat turi teisę duoti ar atsisakyti duoti sutikimą įvaikinti jų vaiką. Pagal Vokietijoje galiojančią teisę, vaiko biologinių tėvų sutikimo reikia visais atvejais, nepriklausomai nuo to, ar tėvai naudojami tėvų teisėmis bei pareigomis. Pažymėtina, kad pagal Vokietijos civilinį kodeksą, tėvų teisės ir pareigos gali būti sustabdytos arba atimtos teismo sprendimu¹⁰⁰ (angl. – *suspension of parental care* ir *the end of parental care*). Tėvų sutikimo nereikia tik išimtiniais atvejais, pavyzdžiui, kai vaiko tėvai nežinomi arba nustačius, kad vaiko gerovei gresia didelis pavojus¹⁰¹. Taigi, Vokietijoje net ir tėvams, kurių valdžia buvo apribota, yra suteiktos pakankamai plačios teisės dalyvauti jų vaiko įvaikinimo procese, o atvejai, kada teismas gali nuspręsti, kad tėvų sutikimo nereikia, yra išimtiniai. Manytina, kad tokiu reglamentavimu yra siekiama atrasti teisingą pusiausvyrą tarp tėvų ir vaiko interesų.

Anglijoje, bendrosios teisės tradicijos valstybėje, tėvų dalyvavimo jų vaiko įvaikinimo procese klausimai yra sureglamentuoti kiek kitaip. 2002 m. buvo priimtas Įvaikinimo ir vaikų įstatymas, kuris įsigaliojo 2005 m. gruodžio 30 d. ir pakeitė 1975 m. Įvaikinimo įstatymą. Tarptautiniu lygmeniu įvaikinimo klausimais svarbios yra 1989 m. Jungtinių tautų vaiko teisių konvencija, taip pat Hagos konvencija dėl vaiko teisių apsaugos. Vis dėlto, paminėtina, kad naujasis 2002 m. Įvaikinimo ir vaikų įstatymas buvo priimtas siekiant suvienodinti įvaikinimo tikslus su VTK įtvirtintu reikalavimu, kad visais atvejais, o ypač įvaikinimo klausimais, vaiko gerovė yra pirmaeilis tikslas. Tokiu būdu, siekiant įgyvendinti geriausių vaiko interesų principą, kuris, kaip minėta, yra įtvirtintas ir EŽTT praktikoje, pagal šiuo metu Anglijoje galiojančius teisės aktus, tėvų sutikimas dėl jų vaiko įvaikinimo yra būtinas tik tuo atveju, jeigu tėvai savo tėvystės teisėmis

¹⁰⁰ GOTTWALD, P.; SCHWAB, D.; BÜTTNER, E. *Family and Succession Law in Germany*. The Netherlands: Kluwer Law International, 2001. p. 86 – 87.

¹⁰¹ *Ibid.*, p. 76.

naudojasi, t. y. jeigu tėvystės teisės nėra sustabdytos ar atimtos (angl. – *termination and revocation of parental responsibility*).¹⁰²

Galima daryti išvadą, kad Lietuvoje pasirinktas teisinių santykių dėl tėvų dalyvavimo jų vaiko įvaikinimo procese, kai tėvų valdžia yra apribota, reglamentavimas yra artimesnis Anglijos teisinei sistemai, kuri yra grindžiama bendrosios teisės tradicija. Šiame pasirinktame reglamentavime tėvai dalinai yra eliminuojami iš jų vaiko įvaikinimo proceso. Lietuvoje dar nėra aiškiai susiformavusios teismų praktikos, kuria būtų galima grįsti tokio reglamentavimo pranašumus ar trūkumus. Tačiau, atsižvelgiant į aukščiau išdėstytus vaiko teisių apsaugos principus bei neterminuoto tėvų valdžios apribojimo pagrindus, manytina, kad toks reglamentavimas yra tinkamas ir nepagrįstai nevaržo tėvų teisių.

Manytina, kad tokį reglamentavimą pateisintų ir EŽTT. Kaip nurodyta pirmoje darbo dalyje, išgaliojus VTK, vaiko statusas iš esmės pasikeitė, taip pat pasikeitė ir tėvų valdžios samprata, o EŽTT praktika aiškiai pradėta formuoti siekiant pirmiausia užtikrinti vaiko interesus, kurie yra viršesni esant tėvų ir vaiko interesų kolizijai. Nurodytina, jog įvaikinimo tikslas yra vaikų, kurie neteko tėvų valdžios, interesų apsauga. Įvaikinimo instituto pranašumas yra tai, kad jis sukuria vaikui aiškaus ir stabilaus gyvenimo galimybes. Atsižvelgiant į tai, taip pat į aplinkybę, kad vaiko interesai geriau yra apsaugomi jam augant šeimoje, darytina išvada, kad vaiko įvaikinimas, esant situacijai, kai jo biologiniai tėvai daro didelę žalą vaiko vystymuisi, savo elgesio nekeičia ir nėra tikimybės, kad ateityje kas nors pasikeis, yra jo interesus atitinkantis procesas. Tokiu būdu, kiekvienos valstybės teisės aktai turėtų užtikrinti aiškaus ir sklandaus įvaikinimo galimybes, kai nėra jokių duomenų, kad gali išnykti aplinkybės, dėl kurių tėvų valdžia buvo apribota.

Manytina, kad vaiko biologinių tėvų įtraukimas į įvaikinimo procesą, tėvų valdžiai esant apribotai, tik apsunkintų ir užvilktų įvaikinimo procesą. Esant tėvų teisei bet kada įsiterpti į įvaikinimo procesą ir išreikšti savo nuomonę, t. y. sutikimą ar nesutikimą dėl vaiko įvaikinimo, atsirastų galimybė piktnaudžiauti šia teise ir tokiu būdu pažeisti vaiko teises augti šeimoje.

Antra, klausimas kyla dėl CK 3.212 straipsnyje numatyto įpareigojimo gauti tėvų sutikimą praktinio įgyvendinimo. Paminėtina, kad jau 2003 m. vasario 24 d. Seimo narių grupė pateikė pasiūlymą „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.180 str., 3.181

---

¹⁰² STANDLEY, Kate. *Family law*. New York: Palgrave Macmillan, 2006. p. 281 – 288, p. 478 – 497.

str., 3.212 str. ir 3.224 str. pakeitimo bei papildymo įstatymo projekto” Nr. IXP-2057¹⁰³. Šiame projekte buvo siūloma papildyti CK 3.212 straipsnį tokia nuostata: „išimtiniais atvejais, teismas turi teisę vaiko interesais priimti sprendimą įvaikinti be šeimos, šeimynos tėvų, globėjo (rūpintojo) sutikimo“. Šia nuostata buvo siekiama pagerinti įvaikinimo tvarką, paspartinti įvaikinimo procesą ir užtikrinti operatyvų įvaikinimo metu iškylančių problemų sprendimą. Nurodytina, kad savo išvadas dėl šio CK pakeitimo projekto pateikė Teisės ir teisėtvarkos komitetas, Žmogaus teisių komitetas, Šeimos ir vaiko reikalų komisija, tačiau projektas buvo atmestas dėl keleto priežasčių. Teisės ir teisėtvarkos komitetas 2003 m. birželio 9 d. galutinėje išvadoje¹⁰⁴ nurodė, kad pasiūlymo projekte iškeltas tikslas paspartinti įvaikinimo procesą bei šio proceso metu kylančių problemų sprendimą, gali būti pasiektas taikant jau galiojančias CK normas, vaiko teisių apsaugos institucijai pasinaudojant CK suteiktomis galimybėmis. Dėl siūlymo į CK 3.212 straipsnį perkelti nuostatą iš 3.224 straipsnio buvo nurodyta, kad 3.224 straipsnio nuostata dėl įvaikinimo be sutikimo yra specialioji norma, taikoma tik ypatingais atvejais ir negali būti perkelta į 3.212 straipsnį, tokiu būdu šią nuostatą įtvirtinant kaip bendrąją. Pažymėtina ir tai, kad LAT Civilinių bylų skyrius savo pastabose dėl teikiamo projekto atkreipė dėmesį, kad CK 3.219 straipsnio nuostata, pagal kurią, esant laikinam tėvų valdžios apribojimui, po vienerių metų vaikas gali būti įrašytas į galimų įvaikinti vaikų apskaitą, yra neefektyvi, t. y. laikinai apribojus tėvų valdžią, vaikai į galimų įvaikinti vaikų apskaitą nėra įtraukiami.

Atlikus tyrimą, paaiškėjo, kad abejonės dėl teikto projekto dėl CK pakeitimo buvo pagrįstos. Nuo projekto siūlymo praėjo daugiau negu septyneri metai, tačiau tėvų valdžios apribojimo ir vaiko įvaikinimo klausimų sprendimas ir įgyvendinimas praktikoje būtent šiuo aspektu nepasikeitė: CK 3.219 straipsnio 3 dalies nuostata praktikoje ir šiuo metu nėra taikoma. Teismo sprendimu nustačius laikiną tėvų valdžios apribojimą, praėjus vieneriems metams, Vaiko teisių apsaugos tarnyba patikrina situaciją šeimoje, ar tėvai pakeitė savo elgesį, t. y. ar tėvai gali auklėti savo vaiką ir ar vaiko grąžinimas į šeimą neprieštarautų jo interesams. Padarius išvadą, kad vaiko grąžinimas į biologinių tėvų šeimą vis dar yra žalingas vaikui ir gali turėti neigiamų pasekmių, kreipiamasi į teismą

---

¹⁰³ 2003 m. Vasario 24 d. Lietuvos Respublikos Seimo narių grupės pasiūlymas “Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.180 str., 3.181 str., 3.212 str., 3.224 str. pakeitimo bei papildymo įstatymo projekto” Nr. IXP-2057 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-26]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=205718 [žiūrėta 2011-02-26].

¹⁰⁴ 2003 m. Birželio 9 d. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto pagrindinio komiteto išvada “Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.180 str., 3.181 str., 3.212 str., 3.224 str. pakeitimo bei papildymo įstatymo projekto” Nr. IXP-2057 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-26]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=212562 [žiūrėta 2011-02-26].

dėl laikino tėvų valdžios apribojimo pakeitimo neterminuotu¹⁰⁵. Tokiu būdu CK 3.219 straipsnio 3 dalies nuostata tam tikra prasme yra apeinama, praktikoje visiškai netaikoma, todėl ši norma iš esmės yra neefektyvi. Nors praktikoje šie klausimai yra išsprendžiami taikant kitas teisės normas, svarstyti, ar netaikytinos teisės normos buvimas nepažeidžia teisinio reglamentavimo nuoseklumo ir vientisumo.

Minėta, kad, praėjus vieneriems metams po laikino tėvų valdžios apribojimo ir nustatius, kad aplinkybės, dėl kurių tėvų valdžia buvo apribota, neišnyko, Vaiko teisių apsaugos tarnyba kreipiasi į teismą dėl tėvų valdžios apribojimo būdo pakeitimo. Pabrėžtina, kad vieno tėvų valdžios apribojimo būdo pakeitimas kitu yra įtvirtintas CK 3.181 straipsnyje. Šio straipsnio 3 dalyje numatyta: „*jeigu aplinkybės pasikeitė, tačiau nėra pakankamo pagrindo visiškai panaikinti neterminuotą tėvų valdžios apribojimą, jis gali būti pakeistas laikinu apribojimu*“. Tokia nuostata įstatymų leidėjas įtvirtino galimybę sušvelninti tėvams taikytinas pasekmes ir neterminuotą tėvų valdžios apribojimą pakeisti laikinu. Vis dėlto šiame straipsnyje nėra numatyta galimybė laikiną tėvų valdžios apribojimą pakeisti neterminuotu, t. y. sugriežtinti tėvams taikytinas pasekmes. CK apskritai nėra numatyta, kiek gali trukti laikinas tėvų valdžios apribojimas, o tai palieka tam tikro neaiškumo teisiniame reglamentavime.

Vertinant sąvokų „laikinas tėvų valdžios apribojimas“ ir „neterminuotas tėvų valdžios apribojimas“ semantines reikšmes, matyti šių sąvokų skirtumas: „laikinas“ reiškia proceso trukimą tam tikrą laiko tarpą, tuo tarpu „neterminuotas“ reiškia proceso neapibrėžtumą laike. Toks sąvokų išaiškinimas suponuoja, kad kaskart laikinas tėvų valdžios apribojimas negali tęstis neapibrėžtą laiko tarpą ir turėtų būti apibrėžtas tam tikruose rėmuose, tačiau Lietuvos teismai ne visada nurodo, kokiam konkrečiam terminui yra apribojama tėvų valdžia, jeigu aiškaus termino pagal faktines aplinkybes nustatyti negalima. Nors, autorės nuomone, tokia teismų praktika formuojama siekiant užtikrinti, kad neterminuotas tėvų valdžios apribojimas būtų taikomas tik kaip *ultima ratio*¹⁰⁶, lieka neaišku, kokių pagrindų, t. y. kokia teisės norma vadovaujantis, laikinas tėvų valdžios apribojimas yra pakeičiamas neterminuotu tėvų valdžios apribojimu, kadangi CK tiesiogiai tokia nuostata nėra įtvirtinta. Iš kitos pusės, kaskart praėjus vieneriems metams, tačiau tėvų elgesiui nepasikeitus, laikinas tėvų valdžios apribojimas galimai bus pakeistas neterminuotu pagal Vaiko teisių apsaugos tarnybos pareiškimą. Kyla abejonių, ar tokiu

---

¹⁰⁵ Tokia informacija gauta bendraujant telefonu su Valstybinės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos vyriausiąja specialiste Oksana Pedaniuk 2011-03-01.

¹⁰⁶ Išsamiau žr. magistrinio darbo p. 18 – 20.

atveju vis dar galima būtų teigti, kad neterminuotas tėvų valdžios apribojimas taikomas tik išimtiniais atvejais.

Vis dėlto, manytina, kad vienerių metų terminas yra pakankamas aplinkybėms pasikeisti, pavyzdžiui, tėvams susirasti darbą, pradėti gydytis nuo priklausomybių, pakeisti savo požiūrį į vaikų auklėjimą ir pan. Tokiu būdu, laikinas tėvų valdžios apribojimas yra prevencinė priemonė, o vienerių metų terminas yra galimybė tėvams pasikeisti. Esant tokioms aplinkybėms, negalima teigti, kad taikytinų pasekmių griežtinimas, pakeičiant tėvų valdžios apribojimo būdą, būtų taikomas nepagrįstai. Po vienerių metų neatsiradus galimybės vaikui augti biologinių tėvų šeimoje, būtina toliau spręsti klausimą dėl vaiko teisės augti ir būti globojamam šeimoje, siekiant užtikrinti geriausius jo interesus.

Nepaisant aukščiau išdėstytos nuomonės, taip pat to, kad tyrimo metu padaryti pastebėjimai yra daugiau teorinio negu praktinio pobūdžio, svarstyti, ar nederėtų įtvirtinti atitinkamų CK pataisų, siekiant vientiso ir nuoseklaus teisinio reglamentavimo. Visų pirma, CK kol kas nėra įtvirtinta tiesioginė galimybė laikiną tėvų valdžios apribojimą pakeisti neterminuotu, t. y. griežtinti tėvams taikytinas pasekmes, antra, pagal esamą formuojamą praktiką, CK 3.219 straipsnio 3 dalis yra neefektyvi, nes praktikoje yra „apeinama“ ir netaikoma.

3 Valstybės institucijų vaidmuo, nustatant galimai netinkamai įgyvendinamą tėvų valdžią

Tėvų teisių ir pareigų, įtvirtintų CK 3.155 straipsnyje, vykdymą kontroliuoja valstybė per atitinkamas institucijas. Dėl šios priežasties, valstybės tarnautojai ir institucijos, kurios dalyvauja šios kontrolės procese, atlieka itin reikšmingas funkcijas, prižiūrint, kaip tėvai įgyvendina savo teises bei pareigas. Pastebėjus netinkamo vaikų auklėjimo, nesirūpinimo jais ar smurto atvejus, šiems pareigūnams ar institucijoms kyla pareiga imtis visų įmanomų priemonių, kad vaiko interesai būtų apsaugoti. Iš esmės galima nurodyti keletą institucijų, kurios yra labai reikšmingos vaiko teisių apsaugoje ir be kurių vaiko teisių apsaugos sistema, ko gero nebūtų per drąsu teigti, neveiktų.

Respublikos lygmeniu veikia Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, kuri tiria asmenų skundus dėl galimo vaikų teisių pažeidimo. Tačiau Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, kaip šiai įstaigai vadovaujantis valstybės pareigūnas, negali taikyti sankcijų ar imtis konkrečių veiksmų. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veikla apsiriboja daugiau teisės aktų, susijusių su vaiko teisių apsauga, analize, vertinimu, rekomendacijų bei pastabų dėl nepakankamo dėmesio vaiko teisių apsaugai teikimu, diskusijų įvairiais aktualiais vaiko teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo klausimais inicijavimu bei organizavimu, taip pat bendros vaiko teisių apsaugos politikos įgyvendinimo Lietuvoje, jos veiksmingumo stebėseną¹⁰⁷. Taigi, Vaiko teisių apsaugos kontrolierius betarpiškai nebendruoja su socialinės rizikos šeimomis, taip pat šeimomis, kuriose tėvų valdžia teismo sprendimu jau apribota, o vaikams įsteigta globa (rūpyba).

Savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybos yra pagrindinės įstaigos, ginančios vaikų teises pažeidimų atveju. Šios tarnybos savo teritorijoje užtikrina pagrindinių VTK nuostatų įgyvendinimą, gina vaiko teises ir teisėtus interesus, dalyvaudami teismo procesuose, taip pat organizuoja bei prižiūri vaikų globą (rūpybą)¹⁰⁸.

Dar prieš kelerius metus buvo jaučiamas savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojų trūkumas ir tai buvo viena iš aktualiausių problemų, susijusių su vaikų globa ir rūpyba. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenis, 2004 m. Vaiko teisių apsaugos tarnybose buvo įsteigti 238 etatai, vienam darbuotojui teko 33,5 tūkst. vaikų¹⁰⁹.

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 50-1432; 2007, Nr. 140-5756; 11 – 12 str., 25 – 27 str.

¹⁰⁸ Vaiko teisių apsaugos tarnybos. [interaktyvus]. [2011-02-26] Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?-1061239682>> [žiūrėta 2011-02-26].

¹⁰⁹ Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys. [interaktyvus]. [2011-02-22]. Prieiga per internetą: <http://www.socmin.lt> [žiūrėta 2011-02-22].

Vien Vilniaus miesto savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnyboje dirbo 36 darbuotojai, nors pagal mieste gyvenančių vaikų skaičių paskaičiuota, kad Vaiko teisių apsaugos tarnyboje turėtų dirbti apie 70 darbuotojų¹¹⁰. Vilniaus miesto savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnyboje tam tikri pokyčiai įvyko. Šiuo metu tarnyboje yra įsteigti keturi poskyriai (Vaiko ir šeimos priežiūros; Globos ir įvaikinimo; Vaiko teisių atstovavimo; Seniūnijų inspektorių ir mobiliosios pagalbos), padidintas darbuotojų etatų skaičius. Bendras Vaiko teisių apsaugos tarnybose dirbančių specialistų skaičius siekia 312¹¹¹. Nors vaiko teisių apsaugos institucijų sistemoje yra daromi reikšmingi pokyčiai, vis dėlto, dabartiniai socialinių darbuotojų skaičiai vis dar nėra pakankami tinkamam globos (rūpybos) instituto įgyvendinimui užtikrinti, kadangi darbuotojai fiziškai negali aprėpti esamos darbų apimties ir užtikrinti kokybiškų paslaugų teikimo. Pagal šiuo metu galiojantį CK, Vaiko teisių apsaugos tarnyba privalo atstovauti vaiko interesams teismuose įvairiais atvejais¹¹². Kaip nurodė Vilniaus miesto savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnybos vyriausioji specialistė Meilutė Kinčienė, toks reglamentavimas reikalauja didinti socialinių darbuotojų skaičių, kad kiekvienas iš jų galėtų susikoncentruoti ir dirbti tam tikroje srityje: vienas darbuotojas galėtų atstovauti vaiko interesams teismų procesų metu, kitas socialinis darbuotojas galėtų rūpintis globos (rūpybos) steigimu, organizavimu ir priežiūra, o trečiasis būtų atsakingas už darbą su socialinės rizikos šeimomis¹¹³. Kaip pavyzdį galima nurodyti, kad Vokietijoje vienam socialiniam darbuotojui tenka 50 vaikų, o Olandijoje – 25 vaikai¹¹⁴. Akivaizdu, kad esant tokiems skaičiams, vaikų globos ir rūpybos organizavimas bei priežiūra gali būti įgyvendinami žymiai optimaliau.

Kaip buvo nurodyta anksčiau, būtent savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybų darbas turi didelę reikšmę atnaujinant vaiko ir jo biologinių tėvų ryšius. Klaipėdos apygardos teismas civilinėje byloje Nr. 2A-624-360/2008 konstatavo, kad „*mažiausia, ko galima tikėtis iš valdžios institucijų, tai retkarčiais peržiūrėti šeimos situaciją, patikrinti, ar ji nepagerėjo, nes šeimos suvienijimo galimybės palaipsniui sumažės ir galiausiai išnyks, jei biologiniams tėvams ir vaikui nebus iš viso leidžiama matytis arba bus*

¹¹⁰ Lietuvos globos sistema VTAT akimis [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-13]. Prieiga per internetą: http://www.children.lt/?_nm_mid=TVN3eUxEVXNNeXd3&_nm_lid=0&session=no [žiūrėta 2011-02-13].

¹¹¹ Duomenis pateikė Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Šeimos gerovės departamento Vaikų ir jaunimo skyriaus vyriausioji specialistė Asta Šidlauskienė, atsakydama į 2011-02-23 užklausimą.

¹¹² Pavyzdžiui, CK 3.48 straipsnis įtvirtina privalomą Vaiko teisių apsaugos tarnybos dalyvavimą, kai nagrinėjamos bylos dėl santuokos pripažinimo negaliojančia, pagal CK 3.80 straipsnį – sprendžiant klausimą dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium, kai jie turi bendrų nepilnamečių vaikų, pagal CK 3.153 straipsnį – nagrinėjant ginčus dėl tėvystės (motinystės) nugincijimo, tėvystės nustatymo, ir kt.

¹¹³ Lietuvos globos sistema VTAT akimis [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-13]. Prieiga per internetą: <http://www.children.lt/?_nm_mid=TVN3eUxEVXNNeXd3&_nm_lid=0&session=no> [žiūrėta 2011-02-13].

¹¹⁴ MIKELĖNAS, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 425.

*leidžiama matytis taip retai, kad neatsiras natūralaus jų ryšio*¹¹⁵. Nesant reikiamų socialinių paslaugų šeimoms, dažnai net laikinoji vaiko globa (rūpyba) tęsiasi daugelį metų arba yra priimamas teismo sprendimas pakeisti laikinąją globą (rūpybą) nuolatine. Dar skaudesniais atvejais, yra priimamas teismo sprendimas dėl neterminuoto tėvų valdžios apribojimo, kurio pasekmės, kaip nurodyta anksčiau darbe, galimybė įvaikinti vaiką be tėvų sutikimo¹¹⁶.

Kita vertus, būtent savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybos lanko socialinės rizikos šeimas, kontroliuoja, ar tėvų elgesys vaikų atžvilgiu nepasikeitė, ar nepagerėjo buities sąlygos ir pan. Tai tam tikra prasme gali būti vadinama prevenciniu darbu su tėvais. Išanalizavus šiuo metu galiojantį reglamentavimą, galima spręsti, kad iškilus bet kokiam klausimui, susijusiam su vaiko teisių apsauga, galima kreiptis į savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnybą, o ji galėtų nukreipti į kitą instituciją, jei konkretus klausimas nepriklauso tarnybos kompetencijai. Tačiau tokioms darbo apimtims, vėlgi, yra reikalingas didesnis socialinių darbuotojų skaičius.

Pažymėtina, kad Valstybinė vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pagal savo kompetenciją koordinuoja savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybų darbą ir teikia joms metodinę paramą vaiko teisių apsaugos praktinio įgyvendinimo klausimais¹¹⁷. Vis dėlto, šios tarnybos darbas prasideda „kitame etape“, t. y. jau išsprendus klausimą dėl vaiko paėmimo iš žalingos jo vystymuisi aplinkos ir išsprendus vaiko ir tėvų išskyrimo klausimą pagal CK 3.179 arba 3.180 straipsnius. Tarnyba nedirba su socialinės rizikos šeimomis, nevykdo globos (rūpybos) priežiūros. Galima daryti išvadą, kad „pirminiame etape“, t. y. prevencinio darbo su tėvais, kontroliuojant tėvų teisių ir pareigų tinkamą vykdymą, svarbiausios užduotys tenka būtent savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnyboms.

Nurodytina, kad vaiko teisių apsaugoje dalyvauja ir prokuratūra. Išanalizavus teisės aktus bei Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro nurodymą „Dėl prokurorų veiklos užtikrinant vaikų teisių apsaugą, nuo smurto nukentėjusių vaikų teisių ir teisėtų interesų gynimą“, nurodytina, kad prokuroras privalo imtis priemonių vaiko teisėms užtikrinti, jeigu vaiko biologiniai tėvai arba globėjai (rūpintojai) pažeidinėja jo teises (CK 3.163 str.

---

¹¹⁵ 2008 m. rugsėjo 24 d. Klaipėdos apygardos teismo 2008 m. rugsėjo 24 d. sprendimas civilinėje byloje *Šiaulių miesto savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos tarnyba v. V. M. ir A. D., tretieji asmenys J. S., V. L., Klaipėdos miesto savivaldybės administracijos Socialinio departamento Vaiko teisių apsaugos tarnyba*, Nr. 2A-624-360/2008, kat. 121.21, 77.6.

¹¹⁶ Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategija, patvirtinta 2007 m. spalio 31 d. nutarimu Nr. 1193. Valstybės žinios, 2007, Nr. 118-4817.

¹¹⁷ Valstybinės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. spalio 20 d. nutarimu Nr. 1114. Valstybės žinios, 2005, Nr. 126-4501. 6 p.

4 d.)¹¹⁸. Vaiko teises ir teisėtus interesus prokuroras gali užtikrinti įvairiais būdais. Pavyzdžiui, kreiptis į teismą su ieškiniu dėl laikino arba neterminuoto tėvų valdžios apribojimo (CK 3.182 str.), taip pat kreiptis į teismą su prašymu nušalinti tėvus nuo nepilnamečiui priklausančio turto tvarkymo (CK 3.185 str. 3 d.), išlaikymo dydžio pakeitimo (CK 3.201 str. 1 d.), išlaikymo išieškojimo, jeigu išlaikymas buvo naudojamas ne vaiko interesais (CK 3.203 str. 2 d.), nuolatinės globos (rūpybos) nustatymo (CK 3.263 str.). Visų šių išvardintų veiksmų vaiko teisėms užtikrinti gali imtis ir savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybos. Taigi, prokuroras vaiko teises gali ginti tiek kreipdamasis į atitinkamas institucijas, kad asmenims, kurie daro žalą vaikui, pažeidžia jo teises, būtų taikomos atitinkamos poveikio priemonės, tiek ir kreipdamasis į teismą su nurodytais prašymais ar pareiškimais.

Iš aukščiau pateiktos institucijų veiklos vaiko teisių apsaugos srityje analizės matyti, kad vis dėlto pirminis ir bene didžiausias darbas tenka savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnyboms. Būtent jos koordinuoja prevencinio darbo su šeimomis veiklą, lanko šeimas ir kontroliuoja, kaip tėvai įgyvendina tėvų valdžią vaikų atžvilgiu. Kadangi, kaip minėta, vis dar jaučiamas savivaldybių Vaiko teisių apsaugos darbuotojų trūkumas, būtina organizuoti ir skatinti bendradarbiavimą tarp institucijų, kurios dirba vaiko teisių apsaugos srityje.

Kita vertus, nepaisant to, kad Lietuvos Respublikos teisės aktais yra pakankamai nuosekliai sureglamentuota vaiko teisių apsaugos sistema, Lietuvoje nėra vienos centrinės institucijos, kuri būtų atsakinga už vaiko teisių apsaugos organizavimą ir įgyvendinimą. Kaip minėta, Valstybinė vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos koordinuoja savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybų darbą, teikia joms metodinę paramą pagal savo kompetenciją. Tačiau šis koordinavimas atliekamas pakankamai siauroje srityje. Manytina, kad vienos centrinės institucijos įsteigimas, kuri veiktų visos Lietuvos Respublikos mastu, galėtų užtikrinti optimalesnę vaiko teisių apsaugą, organizuoti bei skatinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą, paskirstyti veiklos sritis, taigi ir darbo krūvius.

---

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2002 m. spalio 16 d. nurodymas Nr. 143 „Dėl prokurorų veiklos užtikrinant vaikų teisių apsaugą, nuo smurto nukentėjusių vaikų teisių ir teisėtų interesų gynimą“. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-03-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.prokuraturos.lt/Teisinėinformacija/Generalinioprokuroroisakymainurodymai/Generalinioprokuroronurodymai/tabid/238/Default.aspx>> [žiūrėta 2011-03-03].

Išvados

1. Rasti racionalią šeimos autonomijos ir būtinos valstybės intervencijos pusiausvyrą nėra paprasta. Riba tarp siekio užtikrinti vaiko teisių apsaugą bei pagrindinių žmogaus teisių pažeidimo yra itin siaura, o nukrypimas nuo šios pusiausvyros visuomet yra žalingas vienai arba kitai pusei. Apžvelgus teismų praktiką matyti, kad EŽTT pakankamai dažnai konstatuoja nepagrįstą valstybių įsibrovimą į privatų šeimos gyvenimą.
2. Lietuvos teismų praktika formuojama ta linkme, kad, nustačius laikiną tėvų valdžios apribojimą, nėra privaloma nustatyti konkretaus apribojimo termino. Nors tokia teismų praktika gali įnešti šio tokio teisinio neaiškumo, pažymėtina, kad termino nenustatymas nelaikytinas neterminuoto tėvų valdžios apribojimo prezumpcija. Tokios teismų praktikos formavimas pateisinamas neterminuoto tėvų valdžios apribojimo kaip *ultima ratio* pagrindu.
3. Sisteminė teisės aktų analizė padėjo nustatyti, kad pagal šiuo metu esamą reglamentavimą, laikinosios ir nuolatinės vaiko globos (rūpybos) priežiūra yra labai skirtinga – laikinosios globos (rūpybos) atveju priežiūra yra ženkliai nuoseklesnė. Laikantis nuomonės, kad tiek laikinosios, tiek nuolatinės (jeigu ji nustatoma, kai tėvai ir vaikai yra atskiriami arba tėvų valdžia yra apribojama laikinai) globos (rūpybos) steigimo pagrindinis tikslas yra siekis grąžinti vaiką į šeimą, siūlytina globos (rūpybos) priežiūros reglamentavimą vienodinti. Tik nuodugniai sureglamentavus ir įtvirtinus periodišką globos (rūpybos) priežiūrą, bus galima užtikrinti minėto tikslo įgyvendinimą laiku, kol vaiko ir tėvų ryšiai nėra atšalę. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad VTK 9 straipsnyje numatyta, kad vaikas nuo tėvų gali būti atskirtas tik teismo sprendimu. Dėl šios priežasties svarstyтина, ar nereikėtų tikslinti esamo reglamentavimo. Siūlytina įtvirtinti nuostatą, kuria vadovaudamasis teismas privalėtų per tam tikrą terminą įvykdyti sprendimo dėl laikinosios globos (rūpybos) nustatymo kontrolę ir tokį sprendimą pavirtinti arba nustatyti, kad pagrindo įsteigti laikinąją globą (rūpybą) nebuvo.
4. Išlieka neaiškus tėvų, kurių valdžia buvo apribota, dalyvavimo jų vaiko įvaikinimo procese klausimas. CK 3.214 straipsnyje numatyta, kad, esant neterminuotam tėvų valdžios apribojimui, vaikui įvaikinti nereikia tėvų sutikimo. Tačiau CK 3.219 straipnio 3 dalis, pagal kurią, praėjus vieneriems metams po laikino tėvų valdžios apribojimo, vaikas įrašomas į galimų įvaikinti vaikų apskaitą, praktikoje yra visiškai netaikoma ir apeinama. Savivaldybių Vaiko teisių

apsaugos tarnybos tokiais atvejais kreipiasi į teismą dėl tėvų valdžios apribojimo būdo pakeitimo. Nors praktikoje problemų iš esmės nėra, manytina, kad įstatymų leidėjas turėtų atsižvelgti į besiformuojančią teismų praktiką ir įtvirtinti aiškia nuostatą, kurios pagrindu po vienerių metų situacijai nepagerėjus, būtų galima laikiną tėvų valdžios apribojimą pakeisti neterminuotu. Tuo tarpu CK 3.219 straipsnio 3 dalis, kaip neefektyvi teisės norma, galėtų būti panaikinta.

5. Iš sisteminės teisės aktų analizės galima daryti išvadą, kad išlaikymo teisinių santykių reglamentavimas yra nuoseklus, o teismai tinkamai taiko pagrindinius vaiko išlaikymo dydžio bei formos principus, taip pat laikosi anksčiau suformuotų precedentų. Vis dėlto, manytina, kad vaiko teisė į materialinį aprūpinimą dažnai yra pažeidžiama dėl socialinių aspektų. Svarstyti, ar tais atvejais, kai tėvai piktybiškai vengė teikti išlaikymą vaikams turėdami objektyvias galimybes (tinkamą materialinį pagrindą), CK 3.200 straipsnyje nustatyto trejų metų termino išlaikymui priteisti ribos negalėtų būtų išplėstos.
6. Apribojus tėvų valdžią, tėvai netenka uzufukto teisės tvarkyti vaikams priklausančio turto, o įsteigus globą (rūpybą), vaiko turtą tvarko globėjas (rūpintojas). Vis dėlto, vaiko turto tvarkymo reglamentavimas šiais atvejais skiriasi, grindžiant tuo, kad vaiko globėjas (rūpintojas) nėra šeimos narys. Tačiau pagal EŽTT formuojamą praktiką, į „šeimos gyvenimo“ sąvoką patenka ne tik vaiko ir jo biologinių tėvų ryšiai, bet ir vaiko bei jo globėjų santykiai. Manytina, kad toks skirtingas reglamentavimas būtų vertinamas neigiamai, jeigu skundas patektų į EŽTT. Tokiu būdu, svarstyti, ar vaikui priklausančio turto tvarkymo reglamentavimas neturėtų būti suvienodintas.
7. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos sistemoje dalyvauja įvairios institucijos: Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, Valstybinė vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybos, taip pat prokuratūra. Atlikus tyrimą, darbo autorė daro išvadą, kad „pirminiame etape“, t. y. kontroliuojant, kaip tėvai įgyvendina tėvų valdžią, lankant socialinės rizikos šeimas ir pan., visą darbą atlieka savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybos. Tačiau socialinių darbuotojų trūkumas tarnybose jaučiamas jau ne vienerius metus, dėl to yra būtina skatinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą vaiko teisių apsaugos srityje. Taip pat Lietuvoje nėra centrinės institucijos, kuri koordinuotų vaiko teisių apsaugos sistemoje dalyvaujančių institucijų veiklą, institucijų bendradarbiavimą, veiklos sričių ir darbo krūvio paskirstymą.

Literatūros sąrašas

I. Teisės norminiai aktai:

Tarptautinės sutartys:

1. 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501;
2. 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija su papildomu 7 protokolu. Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.

Lietuvos teisės aktai:

3. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos žinios, 1992, Nr. 31-953; 1996, Nr. 64-1501;
4. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340;
5. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Lietuvos žinios, 2000, Nr. 74-2262;
6. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas, galiojęs iki 2001 m. birželio 30 d. Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1969, Nr. 21-186;
7. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 50-1432; 2007, Nr. 140-5756;
8. Lietuvos Respublikos vaiko globos įstatymas, galiojęs iki 2001 m. birželio 30 d. (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 1998, Nr. 35-933;
9. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-807;
10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. spalio 31 d. nutarimas Nr. 1193 „Dėl vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007 – 2012 metų plano patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2007, Nr. 118-4817;
11. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. gegužės 28 d. įsakymas Nr. A1-145 „Dėl Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. balandžio 18 d. įsakymo Nr. 56 „Dėl vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“. Valstybės žinios, 2007, Nr. 61-2360;

12. Valstybinės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. spalio 20 d. nutarimu Nr. 1114. Valstybės žinios, 2005, Nr. 126-4501;
13. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. vasario 17 d. nutarimas Nr. 184 „Dėl Vaiko gerovės politikos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2005–2012 metų plano patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2005, Nr. 25-802;
14. Vaiko globos organizavimo nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. kovo 27 d. nutarimu Nr. 405. Valstybės žinios, 2002, Nr. 35-1275;
15. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2002 m. spalio 16 d. nurodymas Nr. 143 „Dėl prokurorų veiklos užtikrinant vaikų teisių apsaugą nuo smurto nukentėjusių vaikų teisių ir teisėtų interesų gynimą“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-03-03]. Prieiga per internetą:
<<http://www.prokuraturos.lt/Teisinėinformacija/Generalinioprokuroroisakymainurodymai/Generalinioprokuroronurodymai/tabid/238/Default.aspx>> [žiūrėta 2011-03-03];
16. Bendrieji vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 17 d. nutarimu Nr. 1983. Valstybės žinios, 2002, Nr. 120-5415.

II. Specialioji literatūra

17. GOTTWALD P.; SCHWAB D.; BÜTTNER E. *Family and Succession Law in Germany*. The Netherlands: Kluwer Law International, 2001;
18. KAIRIENĖ, Brigita. Vaikų, patyrusių smurtą šeimoje, globos problemos. *Socialinis darbas*, 2005, nr. 4 (2), p. 70 – 77;
19. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2002;
20. LOWE, N.; DOUGLAS, G. *Bromley's Family Law*. Oxford University Press, 2007;
21. MEILIUS, K.; JONAITIS, M. Šeimos struktūros ir tėvystės sampratos pokyčiai, turintys įtakos vaiko teisėms ir interesams. *Jurisprudencija*, 2007, nr. 12 (102), p. 7 – 15;
22. MIKELĖNAS, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2009;
23. SAGATYS, Gediminas. Case Law as the State Family Policy Formation Instrument. *Jurisprudencija*, 2009, nr. 4 (118), p. 217 – 234;

24. SAGATYS, Gediminas. *Vaiko teisė į šeimos ryšius: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos įgyvendinimas Lietuvoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006;
25. SAGATYS, Gediminas. Vaiko atskyrimas nuo tėvų ir alternatyvioji globa Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*, 2003, nr. 41 (33), p. 25 – 38;
26. SAGATYS, Gediminas. Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 33 (25), p. 83 – 94;
27. STANDLEY, Kate. *Family Law*. New York: Palgrave Macmillan, 2006, Fifth edition;
28. VITKEVIČIUS, Pranciškus S. *Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai*. Vilnius: Justitia, 2006.

III. Praktinė medžiaga

Lietuvos teismų praktika

29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. sausio 25 d. nutartis civilinėje byloje *N. S. v. R. I.*, Nr. 3K-3-8-2011, kat. 78.2.1., 82.2.2;
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. spalio 7 d. apibendrinimas Nr. ŽTC-33-2;
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje *V. K. v. A. B.*, Nr. 3K-3-189/2009, kat. 78.2.1., 114.11 (S);
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje *Šiaulių miesto savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyrius v. V. D. (M.), A. D., tretieji asmenys J. S., V. L., Klaipėdos miesto savivaldybės administracijos Socialinio departamento vaiko teisių apsaugos tarnyba*, Nr. 3K-3-95/2009, kat. 77.6; 82.2.2;
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. sausio 22 d. nutartis civilinėje byloje *T. P. ir A. B. v. Šiaulių miesto savivaldybė ir Šiaulių miesto savivaldybės administracija*, Nr. 3K-3-23/2010, kat. 44.2.1; 44.2.4.2; 44.5.2.5;
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje *D. P. v. A. P.*, Nr. 3K-3-544/2008, kat. 77.6; 114.8.2;
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje *Šiaulių miesto savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyrius v. V. D. (M.), tretieji asmenys J. S., V. L., Klaipėdos miesto savivaldybės*

- administracijos Socialinio departamento Vaiko teisių apsaugos tarnyba*, Nr. 3K-3-209/2008, kat. 77.6; 82.2.2;
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje *E. R. v. T. S. ir T. S.*, Nr. 3K-3-254/2007, kat. 130.1;
  37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. liepos 18 d. apžvalga Nr. 4-2006;
  38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje *A. Š. v. L. Š.*, Nr. 3K-3-176/2005, kat. 75.4.3, 77.4.2;
  39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje *Kauno miesto apylinkės vyriausiasis prokuroras v. Genovaitė Namavičienė*, Nr. 3K-3-492/2005, kat. 74.2.5; 77.6;
  40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 54 „Dėl įstatymų, reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje”;
  41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje *V. S. v. M. S. tretieji asmenys A. I. , Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Sveikatos ir socialinės apsaugos departamento Vaikų teisių apsaugos tarnyba*, Nr. 3K-3-259/2004, kat. 72.2.;
  42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje *Prienuų rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba v. Gintautas Sanda, Živilė Sandienė, Jonas Dranginis, Rita Dranginienė*, Nr. 3K-3-1285/2002, kat. 71.5; 72.2;
  43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje *R. Č. v. S. K., tretieji asmenys Prienuų rajono savivaldybės vaikų teisių apsaugos tarnyba, Birštono miesto savivaldybės socialinės paramos skyrius*, Nr. 3K-3-1225/2002, kat. 71.5;
  44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. sausio 29 d. nutartis civilinėje byloje *Vytautas Šeškas v. Zita ir Jonas Lengveliai*, Nr. 3K-3-105/2001, kat. 71.3; 71.4;
  45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 1999 m. gruodžio 31 d. nutarimas Nr. 24;
  46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1997 m. vasario 26 d. nutartis civilinėje byloje *Jurbarko rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos tarnyba v. Birutė ir Vytautas Cikanai*, Nr. 3K-250, kat. 11;
  47. Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje *Joniškio rajono savivaldybės administracijos vaiko teisių apsaugos*

tarnyba v. I. D., A. K., tretieji asmenys Žagarės socialinių paslaugų centras, J. D., Nr. 2A-54-40/2008, kat. 78.2.1;

48. Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 24 d. nutartis civilinėje byloje *Šiaulių miesto savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos tarnyba v. V. M. ir A. D., tretieji asmenys J. S., V. L., Klaipėdos miesto savivaldybės administracijos Socialinio departamento Vaiko teisių apsaugos tarnyba*, Nr. 2A-624-360/2008, kat. 121.21, 77.6;
49. Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 10 d. nutartis civilinėje byloje *Klaipėdos miesto apylinkės vyriausiasis prokuroras v. A. M. ir R. G.*, Nr. 2A-588-253/2008, kat. 121.18, 82.2, 78.2.1, 77.1 (S);
50. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo 2010 m. rugsėjo 21 d. sprendimas civilinėje byloje *Vilniaus miesto savivaldybės Socialinių reikalų departamento Vaikų teisių apsaugos skyriaus v. M. P., R. J.*, Nr. 2-9635-96/2010, kat. 77.6, 82.2.2 (S).

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika

51. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. balandžio 14 d. sprendimas *K. A. v. Finland* byloje Nr. 27751/95;
52. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. sausio 17 d. sprendimas *Gnahore v. France* byloje Nr. 40031/98;
53. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. liepos 13 d. sprendimas *Scozzari, Giunta v. Italy* bylose Nr. 39221/98 ir Nr. 41963/98;
54. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1996 m. birželio 27 d. sprendimas *Johansen v. Norway* byloje Nr. 17383/90;
55. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1988 m. kovo 24 d. sprendimas *Olsson v. Sweden* byloje Nr. 10465/83;
56. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1979 m. birželio 13 d. sprendimas *Marckx v. Belgium* byloje Nr. 00006833/74.

IV. Travaux préparatoires

57. 2003 m. birželio 9 d. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto pagrindinio komiteto išvada „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.180 str., 3.181 str., 3.212 str., 3.224 str. pakeitimo bei papildymo įstatymo projekto” Nr. IXP-2057 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-26]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=212562 [žiūrėta 2011-02-

26];

58. 2003 m. vasario 24 d. Lietuvos Respublikos Seimo narių grupės pasiūlymas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.180 str., 3.181 str., 3.212 str. ir 3.224 str. pakeitimo bei papildymo įstatymo projekto” Nr. IXP-2057 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-26]. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=205718> [žiūrėta 2011-02-26].

V. Kiti šaltiniai

59. Nuo 2011 m. bus teikiamos paslaugos ne tik būsimiems, bet ir esamiems vaikų globėjams bei tėviams [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-22]. Prieiga per internetą:
<<http://www.ivaikinimas.lt/?pageid=18&id=135>> [žiūrėta 2011-02-22];
60. 2009 – 2010 metų Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos socialinis pranešimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-21]. Prieiga per internetą:
<<http://www.socmin.lt/index.php?-1351634479>> [žiūrėta 2011-02-21];
61. Paramos vaikams centras. *Seksualinė prievarta prieš vaikus iš globos institucijų*. Tyrimo pristatymas. Vilnius, 2010 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-20]. Prieiga per internetą:
<http://www.vaikystebesmurto.lt/_sites/paramosvaikamscentras/media/images/Biblioteka/2010_11_05_konf_seksualine_prievarta_pries_vaikus_is_globos_instituciju_tyrimo_pristatymas.pdf> [žiūrėta 2011-02-20];
62. Viešoji įstaiga „Vaiko namas“. *Prievarta prieš vaikus. Situacijos globos institucijose įvertinimas*. Tyrimo medžiaga. Vilnius, 2003 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-20]. Prieiga per internetą:
<http://www.children.lt/?_nm_shot=files.1.1-62&_nm_nosession=1> [žiūrėta 2011-02-20];
63. Lietuvos globos sistema VTAT akimis [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-13]. Prieiga per internetą:
<http://www.children.lt/?_nm_mid=TVN3eUxEVXNNeXd3&_nm_lid=0&session=no> [žiūrėta 2011-02-13];
64. Vaiko teisių apsaugos tarnybos [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?-1061239682>> [žiūrėta 2011-02-26];
65. Statistikos departamento duomenys. Gyventojai ir socialinė statistika [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-12-12; 2010-12-16; 2011-02-16]. Prieiga per internetą:

- <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1110>> [žiūrėta 2010-12-12; 2010-12-16; 2011-02-16];
66. Šilutėje savo vaikus motina marino badu [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-12-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrytas.lt/-12578412001257329532-šilutėje-savo-vaikus-motina-marino-badu.htm>> [žiūrėta 2010-12-07];
67. Neblaivus tėvas devynmetį trenkė į grindis [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-12-07]. Prieiga per internetą: <http://www.alfa.lt/straipsnis/10419047/?Neblaivus.tevas.devynmeti.trenke.i.grindis=2010-11-02_12-38> [žiūrėta 2010-12-07].

Santrauka

Magistriniame darbe analizuojamos tėvams taikytinos pasekmės, apribojus tėvų valdžią. Analizė atliekama tėvų valdžios apribojimo būdo pagrindu, nurodant taikytinų pasekmių apimtį kiekvienu atveju. Lietuvoje didėjantis nepilnamečių motinų, socialinės rizikos šeimų skaičius, taip pat kitos aplinkybės lemia didėjantį bylų dėl tėvų valdžios apribojimo skaičių. Tačiau iki šiol šeimos teisės atskiri institutai nėra plačiai nagrinėti. Dėl šios priežasties analizuojamas institutas neabejotinai turi didelę tiek teorinę, tiek praktinę reikšmę.

Siekiant efektyviai ištirti nagrinėjamą temą, pirmoje darbo dalyje pateikiama teisės aktuose įtvirtintų ir teismų praktikoje suformuotų principų tėvų valdžios apribojimo bylose analizė. Šioje dalyje taip pat išskiriami tėvų valdžios apribojimo būdai, kuriais remiantis antroje magistrinio darbo dalyje analizuojamos konkrečios pasekmės.

Antroje dalyje atliekamas konkrečių tėvams taikytinų padarinių tyrimas, vertinama, kaip skiriasi pasekmių apimtis, priklausomai nuo tėvų valdžios apribojimo būdo. Pažymėtina, kad šioje dalyje analizuojamas ne tik tėvų valdžios apribojimo institutas, bet ir globos bei rūpybos, įvaikinimo ir išlaikymo institutai, kiek tai susiję su apribojus tėvų valdžią tėvams taikytinų pasekmių klausimais.

Galiausiai, trečioje dalyje pateikiama valstybės pareigūnų ir institucijų veiklos, atlieka itin reikšmingą vaidmenį vaiko teisių apsaugos nuo žalingos jo vystymuisi, sveikatai aplinkos, vaiko ir tėvų atskyrimo inicijavimo ir kitais klausimais, analizė.

Magistriniame darbe analizuojamos ne tik CK ar kituose teisės aktuose įtvirtintos teisės normos, bet ir šių teisės normų aiškinimas ir taikymas teismų praktikoje. Dėl šios priežasties, didelis dėmesys darbe skiriamas teismų praktikai. Kai kuriais klausimais pateikiama EŽTT praktika, vertinama, kaip vieno ar kito klausimo reglamentavimą vertintų Strasbūro institucijos.

Summary

Civil Liability Arising from a Failure to Properly Exercise Parental Authority

The Master thesis analyses civil liability after suspending parental authority by a court judgement. The analysis is based on the suspension of parental authority approach, indicating the extent of consequences in each case. Increasing numbers of under-aged mothers and families at social risk in Lithuania, as well as other factors lead to increasing numbers of cases on suspension of parental authority. However, specific institutes of Family Law in Lithuania have not been widely examined yet. For this reason, questions that have been analysed in this Master thesis undoubtedly have both theoretical and practical value.

In order to effectively explore the subject, the first part is dedicated to analysing basic principles of parental authority that are established in legislative and in case law. This section also identifies ways of suspension of parental responsibility which will later on be the ground for examining separate consequences.

Specific consequences, qualifying the extent of each one according to the approach of suspension of parental responsibility is analysed in the second part of the Master thesis. Also, it should be noted, that not only the institute of parental responsibility, but also other related institutes, such as guardianship, adoption and child support, as far as the consequences of suspension of parental responsibility are applied, are examined in this part.

Finally, the analysis of government officials' and institutions' that play significant role in child protection from harmful environment, as long as initiating children separation from their parents and other related issues, is submitted in the third part.

The major attention in Master thesis is paid not only to the Civil Code of the Republic of Lithuania or other legal acts, but also to the law interpretation and application in the case law. The position of European Court of Human Rights on some of the legal issues is also presented in this Master thesis. The purpose for this is to evaluate how the Strasbourg authorities would assess the regulation of some particular questions.